

TÖREKVÉSEK ANTIFASISZTA EGYSÉGFONT MEGTEREMTÉSÉRE MAGYARORSZÁGON 1934-BEN

A Kommunisták Magyarországi Pártja és az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék küzdelme 1934-ben a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó és a munkásegységfront megvalósításáért

Amikor a fasizmus 1933-ban nemzetközi méretekben előretört a nemzetközi munkásmozgalom arra kényszerült, hogy fokozott gonddal törődjék a fasizmus elleni harc kérdésével. A nemzetközi munkásszervezetek mellett az egyes országok pártjait is az antifasiszta mozgalom megszervezése foglalkoztatta. A magyar munkásmozgalomban is előtérbe került a fasizmus elleni harc megszervezésének kérdése. A magyar kommunistákat és az ellenzékieket, az egyszerű szociáldemokrata párttagokat, valamint a szakszervezetekben tömörült dolgozókat, továbbá az alsó- és közép-funkcionáriusok nem kis részét egyaránt foglalkoztatta, mit kell tenniük azért, hogy a munkásság megmaradt jogait megvédhessék a fasiszta támadástól.

A magyar kommunisták alapvető feladatuknak az antifasiszta munkásegységfront megteremtését tekintették, amelyet a munkások napi követeléseiért való harc útján óhajtották elérni úgy, hogy a küzdelem fő bázisaként a szakszervezeteket jelölték meg. Ezt a célt kívánta szolgálni a KMP, amikor 1933 szeptemberében — az eddig követett szakszervezeti taktikáját megváltoztatva — kiadta a „Be a szakszervezetekbe!” jelszót. Ez a jelszó azt jelentette, hogy „nemcsak a párt minden tagját kell kötelezni a szakszervezeteken belüli aktív munkára, hanem az ellenzéki munkásoknak a szervezetlenek széles tömegeit is mozgósítani kell a »Be a szakszervezetekbe!« jelszó alatt.”

A KMP 1933 szeptemberi határozata új taktika volt, amely azt jelentette, hogy a párt a szakszervezetekbe való toborzást, a szakszervezetek megerősítését tekinti a pártmunka alapjának a tömegekért folytatott harcban és ezt tekinti az antifasiszta harc feltételének is.¹

Az 1934-es év adhatott először választ arra, mennyire sikerül a KMP és az ESZE tevékenységében megvalósítani a „Be a szakszervezetekbe!” jelszót és előrelépni az egységfront létrehozása terén, ami egyben a fasizmus elleni harc eredményességének alapvető feltételét is jelentette.

Az ESZE 1934. január 14-én és 16-án tartott vezetőségi ülésén a fő kérdés a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó megvalósításának gyakorlatba átültetése volt, amely jelszó kétirányú harcot követel: „harcot az üzemen és a munkanélküliek között, és harcot a szakszervezetekért.” A jelszó megvalósítása „ne csak szervezkedési forma legyen, hanem harci mód-

¹ *Új Március* 1933. jubileumi száma 155–160. o. Új nagy harcok jegyében.

szer" is. „A szakszervezetekbe való bevonulásnak kell kiszélesednie majd a felszabadulásért folytatott harccá” — mondotta a gyűlés előadója.²

A vitában fény derült arra, hogy a jelszó gyakorlatba átültetése terén a munka dandárja még hátra van.³

Az előadó vitazárójában szakmánként bírálta meg az egyes szakmai ellenzéki csoportok munkájának fogyatékoságait és útmutatást adott a gyakorlat során elkövetett hibák kijavításához.⁴

² P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. Jegyzőkönyv az ESZE 1934. január 14. és 16-án tartott vezetőségi ülésről 2. o. Jelen voltak az építő, a nyomdász, a bőrös, a sütő, a vasas, a szabó, a fás, a textiles és a magántisztviselők képviselői.

³ Az egyes szakmák ellenzéki képviselői beszámoltak arról, hogy nehézséggé ütközött a jelszó megvalósítása, mivel előbb a tényeknek (sztrájkok) kellett meggyőzőniük az ellenzékiet a jelszó helyességéről és akkor azután bementek. A bőrösök képviselője elmondta, hogy az ellenzékietek „nem akartak” bemenni „a szakszervezetbe”, de azóta meggyőződtek a jelszó helyességéről, különösen jó hatással volt rájuk, hogy „a szervezetben levő szaktársak örömmel fogadták a bevonuló ellenzékietek”. A szabókat képviselő ellenzéki munkás arra világított rá, hogy „a nagy sztrájkoknál derült ki, hogy milyen fontos bent lenni”. (ti. a szakszervezetekben — Ö. P.) A sütők képviselője a jelszó megvalósításának nehézségeiről szolt, arról, hogy ezt nehezíti az áellenzék létezése a szakmában. Ugyanakkor bejelentette, hogy a kizártak többsége bejár a szervezetbe, tehát a vezetőség nem tudja érvényesíteni határozatát. (Ez a tény az ellenzék erejét mutató tünetként értékelhető — Ö. P.) A szabók küldötte arról beszélt, hogy a vezetőség, még azokat is kizárja, akik az ellenzékietekkel szóba állnak. A textiles felszólaló elmondta, hogy „sokáig a bemenetel ellen voltak, most már sikerült a jeget megtörni úgy, hogy pl. a múlt hetekben cca 200 lódenyári munkást vittek be”. Megemlítette, hogy a nagyüzemekben rosszul állnak és hogy már most készülnek a márciusi közgyűlésre. A nyomdász ellenzékiet képviselő munkás kijelentette, hogy „náluk nem lehet kiadni a »Be a szakszervezetekbe!« jelszót, mert 90%-ig bent vannak”. A vasas delegátus arról számolt be, hogy „a vasas ellenzék sokáig félreértette a szakszervezeti kérdést, s ezért történt az ellenszervezet alakítására mozgalom. Be kell menni a szervezetbe azért is, mert a szervezetnek a régi törzse csak azokra hallgat, akik a Szövetség tagjai.” A fások küldötte örömmel jelentette, hogy három fő kivételével visszavették a kizártakat és ez már az elkezdett szervező munka eredménye. A magántisztviselők küldötte elmondotta, hogy ők kezdték legrégebben a jelszó gyakorlati érvényesítését. Munkájukban most arra törekcsenek, hogy az egyéni agitációt a tömeges szervezettség fejlesszék ki. P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. 2—3. o. Jegyzőkönyv az ESZE 1934. január 14. és 16-án tartott vezetőségi üléséről.

⁴ „Hiba volt a szabóknál, hogy az ipartestületi akció alkalmával másnap nem mentek újra vissza a szakszervezetbe és nem alakították át ezt a mozgalmat harccá. Téves az a felfogás, hogy a sztrájkok csak a szakszervezetben folynak le, a bőrösök és a textilesek harcai is (1933 nyarán, illetve őszén — Ö. P.) a szakszervezetten kívül zajlottak le. A helyiségbe (értsd a szakszervezetekbe — Ö. P.) való bevonulásból kialakulhat a szakszervezetekért folyó harc. Ezért a szakszervezeteket a harcok bázisává kell tenni. Az élelmezésieknek harcolni kell a nehéz választási feltételek ellen. Helytelen volt az egységfrontnak csak jelszószerű kiadása anélkül, hogy azt az érte való küzdelem is követte volna. El kellett volna fogadni a jelölő bizottsági jelölést, ha kevesen voltak is jelen, mert akik megjelentek a munkások tudatosabb részét tették ki és ezekre a tudatos munkásokra lehetett volna építeni és odahatni, hogy a bizalmi választásokra már tömegek legyenek. Be kell menni az öntudatos munkásoknak a rosszfizetésű üzemekbe is, hogy azt egy magasabb bérért való harcra megszervezzük. Nem szabad közös listával kompromisszumot kötni a bürokráciával, sem pedig a szektáns frakciókkal. Csak a munkásságra nagyon fontos kérdések kiharcolása érdekében lehet egyes esetben kompromisszumot kötni. A fasiszta alakulatokkal szemben a bojkott és a verekedés eszközeit is fel kell használni.

Az előadó figyelmeztette a textiles küldöttet az üzemi kapcsolatok megerősítésére, harcoss fellépésre a küldöttközgyűlésen, hogy a vezetőségben minél több helyet szerezhessenek meg. A nyomdászok törődjenek azzal, hogy a blokádt alatt álló nyomdákban dolgozó jelentős számú nyomdász is szakszervezeti tag legyen. Rájuk

Az építők küldötte az előadói zárszót kiegészítve megjegyezte, hogy nem lehet együttműködni a szakszervezeti vezetőkkel. Nem kompromisszum, hanem harc útján kell meghódítani a szakszervezeteket és ennek érdekében meg kell szerezni a vezető pozíciókat. Végül úgy határoztak, hogy minden szakszervezeti pozícióért küzdeni kell, a meglévők megtartásáért, újabbak megszerzéséért. A közös listákon való részvétel a tömegek harcának és ne a hivatalos vezetéssel való alkudozásoknak az eredménye legyen.

A januári vezetőségi ülés tájékoztatást nyújtott a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó és a munkásegységfront politika terén elért eredményekről. Az is kitűnt, hogy az új irányvonal megvalósulását hátráltatták a régi szemléletmód maradványai. Az értekezlet ugyanis elvetett a hivatalos vezetéssel mindennemű alkut, kompromisszumot és csak az „alulról való egységfront” elvét vallotta magáénak. A munkásegységfrontot akkor még minden hivatalos szakszervezeti vezető válogatás nélküli eltávolítása útján kívánták megvalósítani.

A januári vezetőségi ülésnek is, de még későbbi hasonló szintű tanácskozásoknak az előterében is a munkásegységfront-politika, a tőkés kizsákmányolás elleni harc, a napi gazdasági követelések kiverelkedése állt. A szakszervezetek meghódításának is ez volt az elsődleges célja. Ugyanakkor ezzel összefüggésben már szót emelnek a fasizmus elleni küzdelem mellett is, de ez a kérdés *egyelőre* még nem kerül a középpontba és az egységfrontpolitika nem elsősorban a fasizmusnak a szakszervezetek elleni támadásával szembeni védekezés fő eszközeként jelenik meg. Miként a szakszervezetek meghódításának célkitűzése sem *elsősorban* a szakszervezetek védelmének alárendelt feladatként jelenik meg.

Még ebben a szellemben tárgyalt az ESZE Központi Vezetőségének február 8-i ülése is. Az ESZE történelmi hivatását abban jelölték meg: az ESZE feladata a munkásság harcait vezetni, a tömegeket kiragadni a szociáldemokrata befolyás alól állandó harcokkal a munkásság napi követeléseiért. Igyekezniök kell a szociáldemokrata munkássággal egységfrontra lépni (de nem a szociáldemokrata vezérekkel). Ez az egység csak harc közben jöhet létre. Le kell leplezniök a munkásság előtt a szociáldemokrata bürokrácia árulásait. Az ESZE-nek kell szerveznie és vezetnie a tavaszi általános sztrájkot. A textiles és a bőrös sztrájkokat általános jellegűvé kell kiszélesíteni. Igyekezniök kell azon, hogy a szakszervezetekbe minél nagyobb tömegeket vigyenek be, hogy a szakszervezeteket a munkásság osztályharcos szervezetévé tegyék.⁵

Figyelembe véve a Szakszervezeti Tanács vezetésének és az ezt a vezetést követő számos szakmai szervezeti vezetőnek opportunistá-reformista, a fasiszta kormányzattal szemben megalkuvó, elvtelen egyezkedésre hajló, és kommunistaellenes beállítottságából következően munkás-

---

értendő a „Bent maradni a szakszervezetben!” jelszó. A vasasok válasszanak ellenzéki bizottságot s a hivatalos szakszervezetben erősítsék az ellenzéki mozgalmat. Megbírálta a fásokat, mert nem fejtettek ki kellő energiát a kilépettek visszatérítése érdekében. A magántisztviselőket pedig amiatt marasztalta el, mert nem tűznek ki konkrét feladatokat. Végül hangsúlyozta, hogy az egységfrontpolitika végrehajtása során egyik szakmának támogatniá kell a másik harcát. P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. 3—4. o. Jegyzőkönyv az ESZE 1934. január 14. és 16-án tartott vezetőségi üléséről.

⁵ P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. Jegyzőkönyv az ESZE Központi Vezetőségének 1934. február 8-án tartott üléséről. 6. o.

egységellenes politikáját, az ESZE Központi Vezetőség álláspontja, mind objektív, mind szubjektív okokból kifolyólag magyarázható, ha egyet nem is érthetünk vele. A szakszervezeteken belüli munkásegység politika ilyen szűkkeblű megfogalmazása ugyanis lassította, nehezítette a fő vonásaiban, tendenciájában helyes irányvonal gyakorlati megvalósítását, többek között amiatt is, mert a szakszervezeti munkásság jelentős része bizott szakmai szervezetének legtöbb szociáldemokrata vezetőjében.

Az ESZE március 4-i választmányi ülésének előadói beszámolója a Schutzbund-felkelés példáján buzdított antifasiszta harcra. Ahhoz azonban, hogy a szakszervezet mindenütt eredményesen vezethesse a kizsákmányolás elleni gazdasági és a fasizmus elleni politikai harcokat, az ESZE-nek kell vezetnie az üzemekben folyó osztályharcot is, mert „a munka fősúlya az üzem”. Üzemi és üzemközi ellenzéki bizottságokat kell alakítani a küzdelmek szervezésére és irányítására. Pusztán a propaganda (röplapok stb.) nem elég.

Az előadó, mivel számos szakmai ellenzéki csoport továbbra sem értette meg az új jelszó lényegét,⁶ szükségesnek tartotta, hogy ismét kiemelje: az ellenzék nem az MSZDP pártellenzéke, nem külön szervezet. Az ellenzékieknek azért kell bemenniük a szakszervezetbe, hogy azt harcos szervezetté változtassák és megvédjék a fasiszta rendszer támadásával szemben. Ugyanakkor ismételt felhívta a gyűlés résztvevőinek figyelmét arra, hogy ne csak ellenzékieskedjenek, hanem konkrét munkát is fejtsenek ki. A másfél éve fel-fellángoló sztrájkokat általánosakká kell tenni és meg kell szervezni a tavaszi sztrájkokat.⁷

A március 4-i választmányi ülés egyrészt arról tanúskodik, hogy az ESZE vezetése az ausztriai események hatására most már központi kérdésként kezelte a fasizmus elleni küzdelem és ezzel összefüggésben a szakszervezetek megvédésének a kérdését. Az egységfrontpolitika fő kérdésévé is ezt tette, s elsősorban ezzel kapcsolta össze a „Be a szakszervezetekbe!” jelszót s a szakszervezetek meghódításának célkitűzését. A választmányi ülés tanácskozásai azonban arra is fényt vetnek, hogy egyelőre még sok szakmai szervezetben kellett törődni a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó lényegének megértésével és foglalkozni kellett az elzárkózó tendenciák leküzdésével is. Fényt derült arra is, hogy részben

⁶ Számos szakmai ellenzéki csoport még nem értette meg a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó tartalmát, nem is fogadta el irányelveként és emiatt nem hajtotta végre az ESZE Központi Tanácsának a KMP döntését követő határozatát (vasasok, fások). Sőt a fások képviselője egyenesen önálló ellenzéki szervezet létesítését kívánta. Az építőké pedig csak ellentmondásosan fogadta el az elvet. Helyeselte ugyan a jelszót, de óva intett attól, hogy mindent erre építsenek. „Építsük ki külön szervezetünket, hogy önállóan működhessünk.” P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. Jegyzőkönyv az ESZE választmány 1934. március 4-i üléséről. Más források is megerősítik a március 4-i választmányi ülésen észlelhető jelenségek létezését. A kommunista kereskedelmi alkalmazottak többsége nem lépett be a KAOSZ-ba. Aki pedig tagja volt a szakszervezetnek, csak a pártmunkát vette komolyan, míg a szakszervezetet lebecsülte és kelleetlenül, pusztán a pártfegyelem hatására ímmel-ámmal végezte (P. I. Arch. 500. f. 2/483. öe. Mecsek jelentése a KAOSZ munka fontosságáról 1934. április 9.) A MOSZ textilszakosztályában dolgozó ellenzékiek a januári kizárások után nem a MOSZ-ba, hanem a politikamentes Magánalkalmazottak Nemzeti Szövetségébe való belépésre mozgósítottak azzal, hogy a MOSZ „radikális”. P. I. Arch. 500. f. 2/477. öe. Sátor jelentése a MOSZ-ról 1934. április 13.

⁷ P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. Jegyzőkönyv az 1934. március 4-én megtartott ESZE választmányi ülésről 10., 13., 14. o.

emiatt, részben egyes szakmai szervezetek gyengesége, gyakorlatlansága miatt, tényleges szervező munka a jelszó megvalósításaért még ott se igen folyt, ahol megértették és elfogadták a jelszót. Egyelőre maga az ESZE sem közvetlenül és belülről vezette, szervezte az egységfrontért folytatandó harcot, hanem beírte általánosságban mozgó, egyébként helyes elvek hirdetésével.

Ha általában és egészében ekkor még az előzőkben említettek jellemezték is az ESZE tevékenységét, a bőrös ellenzék munkája azonban már azt bizonyította, hogy nem sokkal a választmányi ülést követően akadt olyan szakmai szervezet, amely jól alkalmazta az új irányvonalat és eredményt is ért el. Az 1934 márciusi nagyszabású általános — 8000 munkást megmozgató — bőrössztrájk példamutató volt ebben a tekintetben. Ebben a kommunisták és az ellenzékiek vezetésével megvalósult a szervezettek és a szervezeteken kívüliek egységfrontja. A sztrájk igazolta az 1933 szeptemberi határozatnak azt a megállapítását, amely szerint a szakszervezeteket át lehet változtatni a munkásság harci szervezeteivé. A legális kereteket jól fel lehet használni és széles tömegek is harcbavihetők, ha összekapcsolják a gazdasági és a politikai követeléseket. A sztrájk sikerét az biztosította, hogy nagyszámú ellenzéki, köztük kizárt munkás is belépett a szakszervezetbe. A sztrájk kiszélesítésére sikeresen alkalmazták a tömegküldöttségek módszerét. Vissza tudták verni a rendőri beavatkozást is.⁸

Más szakszervezetek 1934 áprilisában még a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó propagandisztikus értelmezésénél, tehát a felvilágosító munkánál, a harci módszerek ismertetésénél és az egységfrontpolitika melletti általános agitációnál tartottak. A vasas ellenzék agitációjában a párt politikájának megfelelő nézetek keveredtek régebbi, az elzárkózó szemlélet jegyeit magukon hordozókkal.⁹

Az ellenzéki vasasokénál valamivel közelebb állt a KMP és az ESZE új, helyes irányvonalához a szabó ellenzék álláspontja. Legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy eljárjanak a műhelyekbe, megtudják a munkások sérelmeit és az értekezleten megbeszéljék azokat. Műhelybizalmiakat kell választani és beküldeni őket a szakszervezetbe az ellenzék programjával. Fő tennivaló „a legteljesebb egységfront alapján, szervezett és szervezetlen, keresztényszocialista szaktársakkal egy általános szabómunkás sztrájkot készíteni elő a legközelebbi szezorra.”¹⁰ A szabó ellenzékiek már arra is figyelmeztettek, hogy a szakszervezeteket, azért is meg kell erősíteni, mert a fasiszmus „készíti elő az állami szervezetet”, a sztrájk-törvényt. Tekintettel arra, hogy a szakszervezeti vezetők nem készíteneek elő a harcra a fasiszta törvény ellen, minden terror ellenére is az ellenzéknek kell vezetnie a küzdelmet. Meg kell hódítani a szakszervezetet és a munkások harci szervezetévé kell változtatni, hogy megvédhessék „a

⁸ P. I. Arch. 500. f. 2/480. 5e. 6. o. Határozat Kék elvtárs beszámolójához 1934. április.

⁹ Szerintük a fasiszmus elleni küzdelem fő akadályozói a rendőrséggel együttműködő szociálfasiszta ügynökök, a szakszervezeti bürokraták. A szociáldemokrácia a fasiszmus szövetségese. Egyszerre szólítottak harcra a fasiszmus és „a fasiszmustal konkuráló szociálfasiszmus ellen.” *Vasas* 1934. április 1. 1. o. Döntő harcok küszöbén (A vasas ellenzék lapja).

¹⁰ *Szabó Ellenzék* 1934. április 2. o. II. évfolyam 2. szám. Harc a szakszervezetekért!

fasizáló kormánytörekvésekkel szemben és a kapitalista ügynökökkel a bürokráciával szemben.”¹¹

A szabó ellenzék tehát már tovább lépett az egységfrontba szervezendő munkások körének meghatározásában és a készülő sztrájk törvény ellen is harcot hirdetett. Nem tudott azonban még megszabadulni a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők szektás megítélésétől.

Lényegében hasonló szellemben foglalt állást az ellenzéki építők konferenciája is, amely központi feladatnak tekintette a szakszervezetek megvédését. Indítványában azt ajánlotta, hogy az építő ellenzékiek forduljanak körlevéllel az összes szakmához, hogy indítsanak harcot az összes szakmák „a szakszervezetek munkaközvetítési jogának elkobzása és faszálása ellen.”¹²

A közelgő építőmunkás küldöttközgyűlés elé terjesztendő ellenzéki határozati javaslatból is a szakszervezetek ellen készülő fasiszta támadásról szóló részek a legméltóbbak a figyelemre. Válasszon a küldöttközgyűlés küldöttséget és azok haladéktalanul menjenek el a kereskedelemügyi, a belügyi és igazságügyi miniszterekhez, ahol tiltakozzanak a készülő szakszervezeti törvény ellen. A továbbiakban a javaslat így folytatódik: A küldöttközgyűlés „a legnagyobb felháborodással értesült a Szakszervezeti Tanács vezetőjének a fasiszta kormánnyal folytatott tárgyalásáról a szakszervezetek faszálásáról.” „A küldöttközgyűlés az egész építőmunkásság nevében követeli, hogy a készülő törvénytervezet a szakszervezetek faszálásáról kerüljön a nyilvánosság elé.” Az elnökséget pedig megbízták a törvénytervezet megszerzésével. Végül a küldöttközgyűlés megállapította: „A Gömbös-kormánnyal való paktálással a szakszervezetek faszálása kérdésében a szociáldemokrata bürokrácia teljesen át akarja játszani a szakszervezeteket a fasiszta burzsoázia kezébe, betetőzve ezzel az eddig folytatott áruló politikát, mely a szakszervezetek faszálására irányul, a rendőrséggel való együttműködés és az osztályharcos ellenzék kizárásban nyilvánult meg.” „A küldöttközgyűlés munkásáruulásnak nyilvánítja a fasiszta diktatúrával együttműködő szociáldemokrata bürokráciát és megbélyegzi mint a fasiszta diktatúra ügynökeit. A szakszervezetek megvédésének egyetlen módja, ha a bürokrácia kirepül a szakszervezetekből az osztályharcos vezetőség megválasztásával.”¹³

Az építők ellenzéki konferenciáját és határozati javaslatát a többi szakmai ellenzéki csoport állásfoglalásától az különböztette meg, hogy egyértelműen a szakszervezetek ellen irányuló készülő fasiszta törvénytervezetre összpontosította a fő tüzet. Új mozzanatként jelentkeznek az addigi ellenzéki megbeszélésekhez képest az utalás a Gömbös és Peyer között a szakszervezeti törvénytervezetről folyt tárgyalásra, bár megalapozatlan az a vád, amely szerint Peyer a szakszervezetek faszálásáról tárgyalt volna Gömbössel. A határozat többi része felfokozott mértékben, kiélezetten tartalmazza mindazokat a szektás nézeteket, amelyek ekkor

¹¹ Uo.

¹² Ugyanakkor túlértékelte az ellenzék befolyását, amikor azt állította, hogy valamennyi szakszervezeti tag már ellenzéki. P. I. Arch. 500. f. 2/478. 6e. 10—11. o. Jegyzőkönyv az építők ellenzéki bizottságának 1934. április 2-án tartott konferenciájáról.

¹³ P. I. Arch. 500. f. 2/478. 6e. 23—24. o. MÉMOSZ határozati javaslat a XVII. országos küldöttközgyűlésre. 1934. május. A határozati javaslatot szétesztették ugyan a május 13-án kezdődő küldöttközgyűlésen, de nem olvasták fel a szövegét.

még az egész ellenzéki mozgalomban éltek. Ugyanakkor az építő ellenzék harci gyakorlatában sokkal rugalmasabb volt mint nyilatkozataiban. Képes volt helyreigazítani az irányvonal hibáját és taktikai fordulatot végrehajtani.

Ez következett be a MÉMOSZ 1934. május 13-án tartott küldöttgyűlésén. Ekkor az ellenzék szétosztotta ugyan határozati javaslatát, de helyzetének gondos mérlegelése arra indította, hogy ne követelje a szöveg felolvasását, ami még jobban elmérgesítette volna a helyzetet, elriasztott volna tőle olyan rokonszenvező munkásokat, akik bíztak a vezetőségben, megnehezítette volna a baloldali szociáldemokratákkal való összefogást. Már pedig az utóbbira ekkor sor került. Az ellenzék az erőviszonyok felmérése után úgy döntött, hogy nem indul külön listával, hanem „a szociáldemokrata ellenzékéből jelöltünk, mégpedig avval a szándékkal, hogy csökönységünkkel nehogy összekovácsoljuk őket, ha pedig hajlandóságot mutatnak velünk együttműködni, úgy elvonjuk a bürokraták mellől, vagyis a kisebbik rosszat választottuk.”¹⁴ Hajlandók voltak tehát együttműködni a baloldali szociáldemokrata alsó- és középfunkcionáriusokkal. Ez jelentős előrelépés volt és mit sem von le értékéből az, hogy a baloldali szociáldemokratákat nem kezelték méltó, egyenrangú partnerként, hanem a velük való összefogást gyanakodóan „kisebb rossz”-ként tekintették. Ha az ellenzéki építők szemléleti hibáiktól nem is tudtak néhány hét alatt teljesen megszabadulni, gyakorlati politikájukkal hátat fordítottak, kezdtek elszakadni a szektás vonaltól. Ez a lényeges és ez az egységfront-politikában érlelődő fordulat egyik jelének tekinthető.

Az ellenzék antifasiszta egységfront-politikájának útján újabb lépést az ESZE május 20-i ülésén tett. Az ülés határozata ugyanis kimondta, hogy „a sárba szakszervezetekbe is be kell menni. Oda azonban csak feltétlen megbízható embereket kell beküldeni azzal a céllal, hogy kihozzuk onnan a munkásokat.”¹⁵ Itt tehát nem a keresztényszocialista szervezetekkel vagy a szervezetlen munkásokkal egységfrontban végrehajtandó akción volt szó, hanem a nem szocialista munkásszervezetek belső bomlásáról.

Lényegesebb és az építők ellenzékének a május 13-i MÉMOSZ küldöttközgyűlésen érvényesített politikájához hasonló tartalmú volt a textiles ellenzék júniusi állásfoglalása. „Mi sohasem azonosítottuk a vezetőség proletár tagjait az élödsi bürokráciával, a sztrájkok elbuktatóival. Mi bizalommal fordulunk a központi vezetőség minden öntudatos proletár tagjához.” „Csak a textilmunkásság egységes harci frontja tudja megakadályozni a szakszervezetek egységének megbontását, a szakszervezeti demokrácia sárba tiprását, a szakszervezetek fasizálását” — írták.¹⁶

A szakszervezeti vezetők közötti különbségtétel igen fontos volt, hiszen fokozódott a szakszervezetekre nehezedő adminisztratív nyomás és egyre jobban közeledett a fasiszta munkakamara-törvénytervezet elkészülésének ideje is. Helyesen látta ugyanakkor a textiles ellenzék azt is,

¹⁴ P. I. Arch. 500. f. 2/478. 6e. 15. o. Jelentés a MÉMOSZ közgyűlés ellenzéki munkájáról 1934. május.

¹⁵ P. I. Arch. 500. f. 2/474. 6e. Jegyzőkönyv az ESZE 1934. május 20-án tartott üléséről.

¹⁶ *Ellenzéki Textilmunkás* 1934. június 2. o. Fokozott tömegmozgalmat a kizárások megakadályozására.

hogy a fasiszmus elleni küzdelmet össze kell kötni a napi követelésekért és a szakszervezet megerősítéséért vívott harccal. „Éppen ezért a szakszervezetek fasizálása elleni harc egyet jelent a kenyérért, az életért, a megélhetésért folyó harcokkal.”¹⁷

1934 nyarán tehát a szakszervezeti ellenzék több fontos szakmai szervezete már legfontosabb közvetlen feladatának tartotta a szakszervezetek megvédését a Gömbös-kormány törvényhozási úton is készülődő fasiszta támadása ellen. Emellett, éppen a pillanatnyi közvetlen, de a fasiszmus egész rendszere elleni távlati általános harc érdekében is változatlanul napirenden tartotta a szakszervezetek taglétszámának növelését, szervezeti erősítését. A küzdelem élén továbbra is az építők ellenzéki csoportja haladt. 1934 júniusában levelet küldött a MÉMOSZ elnökének, amelyben arról értesítette, hogy az ellenzék fel fog lépni a szakszervezeti vezetőknek azon törekvése ellen, hogy Gömbössel kötött paktum révén beépüljenek a fasiszta rendszerbe. Szakszervezetük vezetőinek beépülési szándékát — helytelenül — bizonyosságnak tekintették az ellenzékiek és Szakasits Árpádnak — ugyancsak helytelenül — jelentős szerepet tulajdonítottak ezekben a beépülési tervekben.¹⁸ Az igazsághoz azonban hozzátartozik az is, hogy Szakasits Árpád — a továbbiakban még ismertetésre kerülő — ingadozásai, az ellenzékkel kapcsolatos politikájának ellentmondásos vonásai alkalmasak voltak olyan látszat keltésére, amelynek alapján bizalmatlanság ébredhetett az ellenzékben, felkelthette gyanúját. Ennek eredménye volt az említett vádaskodás is.

Az építők szakszervezetében működő ellenzék, ezen belül is elsősorban a festők csoportja járt az élen az antifasiszta egységfront létrehozásában. Közvetett adatok nyomán¹⁹ alapos okkal feltételezhető, hogy elsősorban a festők, de a többi szakma egységfrontakciói is hatással lehettek a KMP vezetésének arra az elhatározására, hogy életre hívja a Budapesti Egységbizottságot (BEB) az ellenzéki akciók egységes szempontok szerint történő irányítása végett.

Ugyanakkor azonban a BEB életre hívására és programjának megfogalmazására eme belső tényezőnél — úgy lehet — erősebb ösztönzőként hatott a Komintern állásfoglalása, amelynek hatása egyébként félreismerhetetlen az építők — még ismertetésre kerülő — augusztus 16-iki nagy jelentőségű határozatára is. A Komintern VII. kongresszusát előkészítő bizottságának 1934. július 1-i ülésén Dimitrov a szociáldemokraták korábbi értékelésének felülvizsgálatára és arra figyelmeztetett, hogy egyes szociáldemokrata párti és szakszervezeti vezetők forradalmi útra léphetnek és a kommunistáknak ebben őket segíteniük kell. Ebben a szellemen fogant a Komintern Egységfront Bizottságnak a KMP munkáját értékelő és további feladatait meghatározó állásfoglalása is. „A fasiszta munkáskamarák és egyéb 'érdekképviseltek' meghirdetett felállítására élesen rávilágít arra, hogy az osztályegyüttműködés szociáldemokrata politikája hajótörést szenvedett és az osztályharc kiéleződött... a magyarországi fasiszmus a szakszervezetek megsemmisítésére és az MSZDP felszámolására tör... A szakszervezeteket közvetlenül fenyegető támadással

¹⁷ *Ellenzéki Textilmunkás* 1934. június 1. o. Proletár tömegharcot a szakszervezetek fasizálása ellen.

¹⁸ P. I. Arch. 500. f. 2/478. 6e. Válasz Szakasits nyílt levelére 1934. június.

¹⁹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (október 26.)

a magyarországi fasizmus éket szándékozik verni a munkásság és a dolgozó parasztság közé és saját belső megosztottságát és ellentmondásait a szétvert szakszervezetek romjain akarja megszüntetni. Így a *szakszervezetek megvédése a magyarországi egész politikai helyzet központi és döntő kérdése*. Ennek a feladatnak kell alárendelni a KMP és valamennyi osztálytudatos proletár politikáját és magatartását.” „Minthogy a szakszervezetek az osztályharc döntő csomópontjai és egyúttal a kenyérért, a szabadságért és a fasiszta terror rendszer elleni harc gócaiként előtérbe kerültek, az egész munkásosztályt meg kell nyerni védelmük érdekében.” (Kiemelés — Ö. P.)²⁰

A Komintern határozata helyesen jelölte meg a harc módszereit is. „A nagyüzemek és szakmák munkásságának hangadó rétegeit, a bányász- és földmunkásokat, a vidéki ipari munkásságot, az állami és községi üzemek munkásait és nem utolsósorban a munkanélkülieket meg kell nyerni a fasizmus elleni és a szakszervezetek megvédéséért folyó harcnak. Az akcióegységért folytatott harc súlypontját továbbra is a reformista szakszervezetekre kell helyezni. A KMP-nek az ún. szociáldemokrata párt-szervezetekben és a keresztényszocialista szakszervezetekben is támaszpontot kell teremtenie a proletáregységfront számára. Általános politikai sztrájkot és más tömegakciókat (tüntetések, petíciók, stb.) kell szervezni mint közvetlenül küszöbönálló és jól előkészített elhárító rendszabályokat. Ebből a célból folytatni kell a tagtoborzást a szakszervezetek számára és étellel kell megtölteni a tömegszervezeteket.”²¹

Jelentős változást hozott a határozatnak az a része is, amely előírta: a KMP-nek a legnagyobb energiával kell törekednie arra, hogy az MSZDP-vel megállapodást kössön a politikai akcióegységről. Az Egységfront Bizottság jóváhagyta a KMP készségét az MSZDP legalitásának megvédésére, mint ami a fasizmus előretörése útján állított gátat jelentő rendszabály. Ezt a készséget a közös antifasiszta harcra össze kell kapcsolni az MSZDP ama vezetőinek kiméretlen leleplezésével, akik ellovasai a fasizmus előtti kapitulációnak azzal, hogy ellenséges magatartást tanúsítanak az akcióegység ellen, gátolják a proletárharc kifejlődését és minden eszközzel harcolnak az egységfront ellen. A KMP-nek hajthatatlan eltökéltségét a fasizmus elleni harcra össze kell kapcsolni a szakszervezetek védelméért és az egységfrontért folytatott harc fontosságának megértésével.²²

A Komintern határozata tehát Dimitrov véleményének megfelelően különbséget tett a szociáldemokrata vezetők között és csak azok ellen hirdetett harcot, akik gátolták az egységfrontot. Ezzel jelentősen előrelépett korábbi, a szociáldemokratákat szociálfasisztának minősítő álláspontjának felülvizsgálata és a helyes irányvonal kialakítása útján. Ezt a határozatot követte a KMP és az ESZE egységfront-politikája is.

²⁰ P. I. Arch. 500. f. 2/495. 6e. 14. o. A Komintern Egységfront bizottságának határozata a KMP-ről 1934 nyarán (németül).

²¹ Uo. 14—15. o.

²² Uo. 15. o.

²³ P. I. Arch. 500. f. 2/490. 6e. 4. o. Jegyzőkönyv a BEB végrehajtó bizottságának 1934. október 28-i értekezletéről. Az értekezleten három napirendi pontot tárgyaltak. 1. A múlt tevékenységének kritikája; 2. Szervezeti kérdések, 3. Sajtó. Egyes felszólalók vitatták, hogy a BEB ideológiája helyes lett volna és emiatt került sor itt annak ismertetésére.

A KMP által 1934 augusztusában létrehozott Budapesti Egységbizottság abból indult ki, hogy „a kapitalizmus általános válságának mai döntő korszakában, a proletárforradalmak és az imperialista háborúk második turnusának az elején, a burzsoá diktatúra fasiszta formájának mind általánosabbá válása periódusában a munkásosztály minden rétegének, az összes proletárszervezeteknek harcos faszizmus-, háború- és tőkeellenes akcióegységének harcokban való megteremtéséhez és a proletárforradalomhoz... meg kell nyerni a szociáldemokrácia befolyása alatt álló tömegeket és ennek az érdekében anélkül, hogy feladnók a legszigorúbb kritika és az árulások kíméletlen leleplezésének jogát és kötelességét a lehetőség határain belül mérsékeljük a szociáldemokrata bürokrácia elleni támadásokat.”²³

A BEB a határozat szellemében a faszizmus elleni harcot állította az előtérbe. Az ennek érdekében létrehozandó akcióegység megvalósításának könnyítése végett szükségesnek tartotta, hogy lehetőség szerint mérsékeljék a szociáldemokrata vezetők elleni támadásokat. Ez a taktikai lépés jól szolgálta az akcióegység politikát még akkor is, ha a faszizmus elleni harcot közvetlenül összekapcsolta a proletárforradalomnak ekkor irreális követelésével. Ez a téves nézet azonban ez idő tájt nem befolyásolta kedvezőtlenül az akcióegység megteremtésére irányuló erőfeszítéseket.

A BEB azt tűzte ki feladatául, hogy „áttörje azt a határt, amely az ellenzéki munkástömegeket elválasztja a még szociáldemokrata bürokrácia befolyása alatt álló tömegektől és harcba tudja vezetni azokat a munkásokat is, akik még nem fejlődtek odáig, hogy fenntartás nélkül elfogadják az ESZE vagy pláne a KMP programját.”²⁴ A KMP az egységfront mozgalom célját így körvonalazta: „a szakszervezeteknek a teljes faszizálással szemben való megvédése; a munkásság maradék sztrájkjogának elrablására irányuló állami vagy hatósági kötelező béregyeztetés visszaverése; a fasiszta diktatúra és az imperialista háború elleni; a dolgozó és munkanélküli munkásság napi követeléseiért folyó tőkeellenes” harc.²⁵

A BEB irányelvei érvényesültek az ESZE Központi Tanácsának augusztusi felhívásában is. „Csak a legszélesebb harcos proletár egységfront megteremtésével védhetjük meg a sztrájk szabadságot, verhetjük vissza a tőke támadását évtizedes szervezeteink ellen. Tiltakozó és közös harcra felszólító küldöttségek, tüntetések szervezése, közös harci bizottságok teremtése, mindenféle tömegakció kiváltásával kell megindítanunk a széles proletár egységmozgalmat. Fogjunk hozzá már most az általános politikai sztrájk előkészítéséhez.”²⁶

Az ESZE tanács augusztusi felhívásának irányítása érvényesült a festők bizalmi testületének augusztusi felhívásában is, amely több tekintetben előrelépést jelentett a faszizmus elleni egységfront megteremtéséért folytatott harc útján. Mindenekelőtt abban, hogy nem a vitákra helyezte a fősúlyt, hanem a cselekvésre. Nem azon kell vitatkozni — olvasható a felhívásban —, hogy ki bontotta meg az egységet, hanem helyre

²⁴ P. I. Arch. 500. f. 2/490. 6e. Jegyzőkönyv a Budapesti Egységbizottság végrehajtó bizottságának 1934. október 28-i értekezletéről.

²⁵ P. I. Arch. 500. f. 2/461. 6e. 27. o. A KMP Budapesti Pártbizottságának levele a BEB VB-ga kommunista frakciójának a pártbizottság 1934. szeptember 15-i ülésének állásfoglalásáról.

²⁶ P. I. Arch. 500. f. 2/474. 6e. 21. o. Az ESZE Központi Tanácsának 1934. augusztusi felhívása Magyarország munkásságához, minden proletár szervezetéhez.

kell azt állítani. Az akcióegység érdekében javasolta a festőknek, szüntesék meg az egymás elleni támadásokat. És bár a felhívás utalt arra, hogy az akcióegység megvalósítását a szakszervezetek hivatalos vezetői gátolják, a fő feladatot már nem az ellenük való harcban látta, hanem abban, hogy a munkások üzemi és szakmai értekezleteken, bizalmi üléseken csatlakozzanak a festő ellenzék javaslataihoz. Felszólították a munkásokat arra is, küldjenek „határozatokat a Szaktanácshoz, amelyben követeljétek, hogy forduljon a kormánnyal és a tőkésekkel való együttműködés politikája ellen és támogassa a harcoss proletáregység helyreállítását.” Az ESZE határozatát követve javasolta a felhívás, hogy válasszanak minden üzemben és minden szakmában egységfronton alapuló harci szervezetet a sztrájkok és a szakszervezetek vezetésére. Küldöttségileg szólítsuk fel a többi szakmák és üzemek munkásait az egységfront mozgalomhoz való csatlakozásra és így készítsék elő az általános politikai sztrájkot a sztrájktilalmi és béregyeztetési törvény ellen, a szakszervezetek megvédéséért, megerősítéséért és osztályharcos vezetéséért.²⁷

1934. augusztus 16-án a festőszakosztály szervező bizottsága egységfront ajánlatával tovább lépett előre a bizalmiak által már járt kezdett úton. „Bár tudatában vagyunk annak, hogy a szociáldemokrata és reformista vezetők mily hatalmas mértékben akadályozták mind a mai napig a munkásosztály harcainak kifejlődését a tőkésosztállyal szemben — és váltak a harcok árulóivá — de tudjuk azt is, a mai végtelenül nehéz idők komoly tapasztalatai sok eddig szociáldemokrata ideológiával telített munkás és vezető álláspontját ingatták meg, akik ennek folytán legalább részben belátták az egységes harci front kialakításának feltétlen szükségességét. Ezen az alapon a munkásosztály egységfrontjának, egységes harcainak minél gyorsabb és minél egységesebb kialakulása érdekében felajánljuk, hogy mindazon vezetőkkel szemben, akik e harci célokot magukévá teszik és ténylegesen harcolnak a munkásosztály soraiban, a munkásosztály nagy céljai érdekében, az együtt folytatandó harcok időtartamára minden a múlt tetteiből eredő kritikát és támadást beszüntetünk.”²⁸

A festőszakosztály vezetősége már arra számított, hogy a szakszervezetek felszámolására irányuló fasiszta törekvés a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők egy részét is az egységfront mellé állíthatja, ezért hozzájuk is fordult. A festőszakosztály vezetősége, amelyben többségben voltak a kommunisták és a baloldali gondolkodásúak, munkája során észlelte a vezetők egy részének a felfogásában bekövetkezett ilyen természetű változást.²⁹

A festők felhívását több szakmai ellenzéki szervezet követte. Az újpesti textilcsoporthoz már augusztus 20-án kijelentette, hogy „a festőktől

²⁷ P. I. Arch. 500. f. 2/461. 6e. 22—23. o. A festőmunkások bizalmi testületének 1934. augusztusi felhívása, a harcoss proletár egységfrontért.

²⁸ *Dokumentumok* 239—242. o. Idézetek a 241. és 242. oldalakon. A MÉMOSZ festőmunkás szakosztályának határozati javaslata az egységfront kérdésében 1934. augusztus 16.

²⁹ Munkáért, kenyérért, szabadságért! Az építő-, fa- és építőanyagipari dolgozók mozgalmának válogatott dokumentumai II. kötet 171. o. Szerkesztő: *Palotás Imre*. Az építők ellenzéke mellett jelentősen előrehaladt a bőrös ellenzék, ezen belül is elsősorban a cipészszakosztály ellenzékének munkája. P. I. Arch. 500. f. 2/480. 6e. 12—14. o. A bőrös ellenzék munkája 1934. július 18-i jelentés.

kiindult egységfront javaslatot örömmel tesszük magunkévá, egyben annak legszélesebb propagálását vállaljuk.” A textilek felhívásából nem hiányzott a speciális textiles követelések felsorolása sem. Az ezek teljesítéséért folytatott küzdelmet összekapcsolták a szakszervezetek védelméért indított harccal.³⁰ A Magyar Pamutipar óbudai telepének munkásai szeptemberben határozták el, hogy igyekeznek „kiépíteni a munkások legszélesebb egységfrontját”, hogy erre építve azután harcot indítsanak szakszervezetük faszálása ellen.³¹ A famunkás ellenzék azzal igyekezett megnyerni a többi szaktársat az egységfronthoz való csatlakozásnak, hogy rávilágított: egységfrontot éppen az tesz szükségessé, hogy a famunkáság nem tömörül egyetlen szervezetben. Az események gyors alakulása következtében a szakszervezeti vezetés eddig követett taktikája azt eredményezte, hogy a szervezet messze az események mögött maradt. Az egységfronthoz való csatlakozás viszont szervezetük megerősödését eredményezi.³² Az ellenzéki famunkások jól látták az akcióegység és a szakszervezetek megerősítése között levő kölcsönhatást. Az addigi tapasztalatokból levonhatták azt a következtetést, hogy ahol a sztrájkok akcióegységben folytak le, ott nem csupán a bérek emelését, a munkakörülmények javítását érhették el, hanem egyidejűleg megerősödött az adott szakmai szervezet is, hiszen a sztrájk eredményének láttán jelentősen megnőtt az új szakszervezeti tagok száma. A borbély és fodrász ifjűmunkások is felszólítottak minden párt és szakszervezeti ifjűmunkás csoportot „a munkáság harci egységfrontjához való csatlakozásra a fasiszta elnyomás és a készülődő új háború ellen.”³³

A BEB 1934 szeptemberi felhívásában az ellenzék addigi tevékenységére építve az akcióegység továbbfejlesztésére ösztönzött. A munkáság egységesen lépjen fel a „még meglevő szabadságának, szervezeteinek védelmére a tőkés kizsákmányolás, a fasiszta elnyomás, az új imperialista háború előkészítése ellen.” Pártállásra való tekintet nélkül kell küzdeni a 40 órás munkahétért teljes bérkiegyenlítéssel; a 14 pengős munkanélküli segélyért; a fasiszta sztrájktilalmi törvény ellen a sztrájkszabadságért; a szakszervezetek védelméért.³⁴ Az ellenzék már meglevő szervezeti befolyását, a tömegek mélyeséges vágyakozását a proletár akcióegység után fel kell használni arra, hogy megindítsák a harcot a már elfogadott akcióegység programok megvalósításaért. „Ezt a harcot nem tehetjük függővé attól, vajon a szakszervezet titkára... hajlandó-e csatlakozni a proletár akcióegységhez.” „Az ő visszautasításuk nem lehet akadály a egész proletáriátust sújtó tőkés támadás visszaverésére, a szakszervezetek megvédelmezéséért folytatott akciónak.” „Minden alkalommal, amidőn a proletariátus érdeke úgy kívánja, minden harci megmozdulás, minden fasiszta előretörés alkalmával újból és újból megismételjük a konkrét esetek kapcsán egységfront felhívásunkat a Szaktanácshoz, az egyes szakszerve-

³⁰ P. I. Arch. 500. f. 2/471. 6e. 24. o. Az újpesti textiltcsoport 1934. augusztus 20-i egységfront felhívása.

³¹ P. I. Arch. 500. f. 2/481. 6e. 56. o. Róka jelentése az óbudai pamutiparról 1934. szeptember.

³² P. I. Arch. 500. f. 2/461. 6e. 6. o. *Proletár Egység* 1934. november 14. I. évfolyam 2. szám. A famunkáság helyzete és az egységfront kérdés.

³³ P. I. Arch. 500. f. 2/461. 6e. 38. o. A borbély és fodrász ifjú munkások csoportja. Dávid felhívása egységfrontra 1934. október.

³⁴ *Proletár Egység* 1934. november 14. 3. o.

zetek vezetőségeihez, szervező bizottságaihoz . . . , valamint az üzemek dolgozóikhoz függetlenül azok pártállásától.” „Önállóan, a tömegekre támaszkodva kell megkezdeni a szakszervezeti vezetőség által elutasított harci program megvalósítását.” „Harcos proletár akcióegységért folytatott küzdelmünk nem szűkülhet le pusztán szakszervezeti akcióvá, nem sülyedhet le csupán egyes reakciós szakszervezeti vezetők elleni hadjáratá.”³⁵

A BEB tehát arra is számított, hogy e harc során egyes vezetők is csatlakozhatnak a tömegekhez részben meggyőződésből, részben kényszerből. A fő az, hogy a mozgalom előrehaladjon.

A BEB lapja, a *Proletár Egység* egyik cikkében megvilágította a szakszervezetek magyarországi fasizálásának sajátos útját és magyarázatát is adta az eltérésnek. „Magyarországon ma a szakszervezeti mozgalom fasizálása nem a szakszervezetek erőszakos letiprásának veszélyét jelenti.” „Erre kényszeríti őket (ti. a burzsoáziát — Ö. P.) a proletariátus radikalizálódása, szervezett és spontán ellenállása a szakszervezetek fasizálásával szemben.” A magyar fasiszták „meghagyják a régi kereteket, a régi vezetőket . . . csupán a szakszervezeti mozgalom tartalmát változtatják meg. Ezért készül a törvény a szakszervezetek működésének szabályozásáról, ezért készül a burzsoázia törvényes úton elkobozni a sztrájkjogot. Ma a szakszervezetek fasizálása Magyarországon azt jelenti, hogy maradnak a régi keretek, a régi vezetők, de elkobozzák a sztrájkjogot, illegális cselekménynek nyilvánítják a bérharcokat, a szakszervezetek kapuit nem szabad átlépni a sztrájkoló munkásoknak, maguk a szakszervezeti vezetők nyíltan fellépnek minden bérharc, minden sztrájk ellen . . . Ez a „békes” fasizálás magyarázza meg, hogy miért hallgat a Népszava a készülő szakszervezeti törvényről, miért hallgat a sztrájkjog küszöbön álló elkobozásáról, miért hallgat el minden tényt, ami a szakszervezeti mozgalom fasizálását mutatja.” Ezért javasolják az állami béregyeztető bíróságok bevezetését.³⁶

Az ellenzéki textilmunkások 1934 októberében közrebocsátott röpirata arról tanúskodik, hogy a BEB irányvonalának érvényesítése az ESZE-n keresztül nem ment zökkenőmentesen. A szektás szemlélet maradványaitól egyes ellenzéki szervezetek vezetőségei még egy évvel az új jelszó kiadása után sem tudtak egykönnyen megszabadulni. Ebből következett, hogy az ellenzéki textilmunkások októberi röpirata a szakszervezetek megvédéséért folytatandó harc sikere érdekében az üzemi egységbizottságok, sztrájkbizottságok életrehívását összekapcsolta a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők ellen megkülönböztetés nélkül folytatandó harccal, hogy „lerázhassuk magunkról a szociálfasiszta bürokrata egységbontó hordát, akik szálláscsinálói a fokozott fasiszta terrornak, a szakszervezetek fasizálásának.”³⁷

Ez az álláspont jelentős visszalépés a textiles ellenzéknek az *Ellenzéki Textilmunkás* júniusi számából megismert felfogásához képest. Feltehető, hogy az elkeseredettség, továbbá a szakszervezeti vezetéshez fűzött re-

³⁵ P. I. Arch. 500. f. 2/461. őe. 3—4. o. *Proletár Egység* 1934. november 14. I. évfolyam 2. sz. Tovább a proletár-akcióegység útján. Kivonat a BEB 1934 szeptemberi felhívásából.

³⁶ *Proletár Egység* 1934. november 14. 9—10. o. Mit jelent ma a szakszervezetek fasizálása.

³⁷ P. I. Arch. 500. f. 2/667. őe. 40—41. o. A textilmunkások szakszervezeti ellenzékének 1934. októberi rölapja.

ménységekben való csalódás volt a visszalépés oka, amit közvetlenül az váltott ki, hogy a belügyminisztérium szeptember 20-án feloszlatta a nemesfémek szakszervezetét és elhurcolta az ellenzéki vezetőket, valamint az, hogy a szabók szakszervezetének központi vezetősége szeptember 22-én bezárta az újpesti szabók helyi csoportjának helyiségét és egyidejűleg felfüggesztette működését.³⁸

A BEB irányvonala azonban lassanként mégis felülkerekedett. A textiles ellenzék is legyűrte jogos felháborodását és újból a higgadt mérlegelés, az antifasiszta egységfront hosszabb ideig tartó célkitűzésének valóra váltása szabta követelmények irányították felfogását. Novemberben ugyanis az *Ellenzéki Textilmunkás* már a BEB politikai irányvonalának szellemétől áthatott felhívást közölt. A felhívás azt javasolta a textiles szakszervezet központi vezetőségének, lépjenek akcióegységre az ellenzékkel. „Mi újból és ismételten felhívjuk a központi vezetőség tagjait, valósítsuk meg a proletariátus egységfrontját a fasiszta veszedelemmel szemben. Dacára a köztünk meglévő politikai ellentéteknek, harcoljunk együtt a fasizmus ellen és ne támadjuk egymást a közös akció idején.” A felhívás további részében kiemelték, hogy a kizárások, az ellenzék elleni hajsza gyengíti a proletariátus ellenállását a fenyegető fasiszta támadással szemben és nem pótolja a fasizmus és a tőkés elleni harcot. Vegyék vissza a kizárt 13 munkást, válasszanak „minden üzemben egységbizottságot a szervezett és szervezetlen, a mai vezetőséget támogató, ellenzéki és keresztény szocialista munkások küldötteiből”, hogy szervezetten és egységesen léphessenek fel napi gazdasági követeléseik kivívása és a szakszervezetek, a sztrájkjog védelme érdekében minden üzemben.³⁹

A BEB minden nehézség ellenére rövid idő alatt eredményes munkát végzett. Az egyik rendőrségi jelentés szerint a Budapesti Egységbizottság „eddig közel harminc munkásszervezetben építette ki összeköttetéseit”. A nemesfémek, az építők festő szakosztálya, a cipész szakosztálya, a sütőmunkások budapesti csoportja, stb.⁴⁰

A KMP, a BEB és az ESZE tevékenysége nyomán fellendült az egységfront mozgalom. Ez a folyamat meglepte a hivatalos szerveket. „Ha tekintetbe vesszük, hogy az első egységfront gyűlés augusztus 16-án volt, ma pedig az egységfront kérdését külön bizottság intézi, amely külön lapot a »Proletár Egység«-et adja ki és már eddig 20 munkásszervezetet sikerült egységfrontba tömöríteni, úgy megállapíthatjuk, hogy a KMP

³⁸ A BEB több alkalommal is a leghatározottabb tiltakozásra szólította fel a munkásságot ezek ellen a rendszabályok ellen. Rávilágított arra is, hogy a szakszervezeti funkcionáriusok börtönbe vetéséhez egészen közel van a szakszervezetek faszálása. Emiatt is szükség van a proletariátus egységes fellépésére, tiltakozó sztrájkok és gyűlések szervezésére. P. I. Arch. 500. f. 2/577. 6e. A BEB végrehajtó bizottságának 1934. szeptember 24-i felhívása Budapest és környéke munkásaihoz. „Veszélyben a szakszervezetek” címen, továbbá P. I. Arch. 500. f. 2/490. 6e. 9. o. A BEB röpirata a szakszervezetek védelme érdekében. Ez utóbbiban részletesen kitért arra az eredményre is, amelyet a nemesfémek szakszervezetben dolgozó kommunisták, ellenzékiek az egységfront gyakorlati megteremtése útján elértek és amely miatt is olyan példaként állhattak a többi szakmák előtt, amelyet követni érdemes. E követtől való elretentést is célozta a szakszervezet feloszlátása. A BEB-nek viszont érdeme, hogy rendkívül gyorsan reagált a támadásra és harcba szólított ellene.

³⁹ P. I. Arch. 500. f. 2/481. 6e. 4–5. o. *Ellenzéki Textilmunkás* 1934. november 26. I. évfolyam 6. szám. Egységfront a fasiszta veszedelem ellen.

⁴⁰ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (október 4.)

térfoglalása a munkásságban jelentősen emelkedett.”⁴¹ A jelentés felsorolta azokat a szervezeteket is, amelyek csatlakoztak az egységfront mozgalomhoz.

A két rendőrségi jelentés adatai látszatra ellentmondanak egymásnak. Az eltérés forrása az, hogy tartalmilag más és más oldalról vizsgálták a BEB munkáját. Míg az október 4-i csupán arra figyel, hány szervezettel lépett kapcsolatba a BEB, addig az október 26-i jelentés már e kapcsolatba lépés eredményét rögzítette, amikor kiemelte, hogy „már eddig 20 munkásszervezetet sikerült egységfrontba tömöríteni.”

Az egységfront mozgalom valóban fellendült. Eredményeire építette meg a KMP október első felében egységfront ajánlatát az MSZDP-nek, az SZT-nek és a szakmai központoknak.

A fasizmus elleni harc szempontjából jelentős lépés volt a Szocialista Munkásinternacionálé és a Kommunista Internacionálé két-két vezetőjének 1934. október 15-én Brüsszelben létrejött tanácskozása. A KI képviselői 4 pontban foglalták össze a közös akciókra vonatkozó javaslatokat. 1. Közös gyűlések és tüntetések a spanyol reakció ellen; 2. A szakszervezetek egybehangolt akciója annak megakadályozására, hogy csapatokat és fegyvereket szállítsanak más országokból a Lerroux-kormány-nak; 3. A két párt parlamenti frakciójának összehívása a barbár kivégzések elleni tiltakozás végett; 4. Anyagi segítségnyújtás a spanyol áldozatoknak. A fasizmus elleni közös fellépésben a KI tehát nagy szerepet szánt a szakszervezeteknek. Megegyezés azonban nem jött létre, mivel az SZMI képviselői, Emile Vandervelde és Friedrich Adler bejelentették, nincs felhatalmazásuk arra, hogy bármiben is megállapodjanak.⁴²

A KMP kezdeményezése körülbelül ezzel a tárgyalással egyidőben történt. Összefogást ajánlott fel „a szakszervezetek teljes függetlenségének és önállóságának, valamint a sztrájkszabadság”-nak a kiharcolása érdekében. Javasolta közös tiltakozó gyűlések szervezését országszerte és általános politikai sztrájk előkészítését. Az eredményes harc érdekében „a két párt szüntesse be az egymás elleni támadásokat.”⁴³

Az egyik — november utolsó harmadából származó — rendőrségi jelentés aggódva állapította meg, hogy egyes alsó szervezetekben már rokon-szenveznek az egységfront mozgalommal. Félt, hogy ennek hatása kiszugárzik a felső vezetésre is. Külön felsorolta a jelentés az egyes szervezetekben az egységfrontért való küzdelemben elért eredményeket. „E szervező munkában élenjár a MÉMOSZ festő szakosztálya.” A MÉMOSZ-ban folytatott egységfrontmunka eredményességét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy 1934 első nyolc hónapjában négyszer annyi új tag iratkozott be, mint 1932-ben. Az eredményt a rendőrség az új ellenzéki vezetőség munkájának javára írta. Ez a vezetőség „a legélesebb harcot folytatja a Szakszervezeti Tanács ellen”. Az eredményesség okát abban látják, hogy a festők nemcsak Budapestre, hanem a környékre és vidékre is kiterjesztették tevékenységüket, ellenzéki lapot és röplapot is kiadtak.⁴⁴

⁴¹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (október 26.)

⁴² Bethlen Oszkár: Párizs Madrid Bécs. A Komintern egységpolitikája 1933—1937. Kossuth 1968. 133—134. o.

⁴³ Dokumentumok 222—224. o. A KMP Központi Bizottságának 1934. októberi egységfront javaslata. Kommunista 1934. október.

⁴⁴ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (november 23.)

A fasizmus ellen nemzetközi méretekben kibontakoztatandó harc feltételeinek megteremtése szempontjából nagy jelentőségű további lépés volt az, hogy az SZMI vezetése — a tagpártok egy részének nyomására — 1934. november 13—16-án tartott Végrehajtó Bizottsági ülésén szabad kezet adott pártjainak arra, hogy a kommunistákkal való együttműködés dolgában „teljesen önállóan cselekedjenek.”⁴⁵

A KMP Központi Bizottsága 1934 novemberében kihasználta az ebben a határozatban rejlő lehetőséget és újabb levéllel fordult az MSZDP, az SZT és a szakszervezetek központi vezetőségéhez. „A Kommunisták Magyarországi Pártja az osztályharcos fasizmus elleni proletár egységfront megteremtését tartja a legfontosabb feladatának és ezért ismételten javasolja... ilyen irányú pártközi és szervezeti megállapodás megkötését az összes magyarországi munkásszervezetek bevonásával.” Harci feladatként ajánlotta az általános választójogért, a korlátlan egyesülési, gyülekezési és sajtószabadságért és a háború elleni együttes küzdelmet, továbbá közös tüntetéseket a szakszervezetek elleni támadás megakadályozására, a legegésőbb napi gazdasági és politikai követelésekért. „Közös osztályhelyzetben, közös célokért, közösen harcoljunk a közös ellenség ellen. Ez az egységfront lényege: ez az akcióegység.” Visszautasították az MSZDP vezetésének — az SZMI vezetésével egyező — „kommunista egységfrontmanőver” vádját, rámutattak: „Mi nem új szakszervezetbe hívjuk a proletárokat, hanem a *megelevőkbe*”. „Mi osztályharcosokká akarjuk tenni a szakszervezeteket.” „Az egységfront nem azonos a munkásság egységével... Egységfront a különböző harci erős közös felvonulása.”⁴⁶ A KMP Központi Bizottságának felhívása tehát félreérthetetlenül megfogalmazta, hogy *nem szervezeti egységet, hanem akcióegységet*, pártközi megállapodás alapján közös harcot *akar*.

A KMP rugalmasságát bizonyítja, hogy felhívásában kilátásba helyezte: a módszerekről hajlandó vitatkozni, új javaslatok megtárgyalására készen áll. „Ha valaki azt gondolná, hogy nem az általunk javasolt célok és módszerek a döntők, hanem mások — mi nem zárkozunk el új javaslatokkal, módosításokkal szemben. A jelenleg még eltérő nézetek nem lehetnek akadályai az egységfront létrejöttének. A komoly szándék már fél tett, de a munkásság egész tetteket akar. Lehetővé kell tenni és meg kell könnyíteni e tettek létrejöttét.”⁴⁷

A KMP KB-a nem csupán az MSZDP, az SZT és az egyes szakszervezetek vezetőségéhez fordult egységfront felhívásával, hanem hogy alulról is nyomást fejtessen ki vezetőségükre, a szociáldemokrata munkásokhoz is. Felszólította őket, követeljék pártjuktól, szakszervezeteiktől, hogy kössön akcióegységet a KMP-vel.⁴⁸

⁴⁵ *Betlen*: i. m. 147. o.

⁴⁶ P. I. Arch. 500. f. 1/184. óe. 22—25. A KMP Központi Bizottságának 1934. novemberi levele az MSZDP, az SZT és a szakszervezetek központi vezetőségeihez.

⁴⁷ P. I. Arch. 500. f. 1/184. óe. 26. o. A KMP Központi Bizottságának 1934. novemberi levele az MSZDP, az SZT és a szakszervezetek központi vezetőségéhez.

⁴⁸ P. I. Archivum *Röpiratgyűjtemény* III/1/1934/4286. óe. A KMP KB-ának felhívása a szociáldemokrata munkásokhoz. E felhívás szellemében fogant a KMP Budapesti Bizottságának a textilmunkásokhoz intézett röpirata is. P. I. Arch. *Röpiratgyűjtemény* III/1/1934/1619. A KMP Budapesti Bizottságának felhívása Budapest és környéke textilmunkásaihoz!, továbbá a KMP KB felhívása Budapest dolgozóihoz és a textilmunkásokhoz is. P. I. Arch. *Röpiratgyűjtemény* III/1/1934/1709. A KMP KB-ának felhívása Budapest dolgozóihoz, a textilgyárak kizsákmányoltjaihoz.

A KMP egységfront felhívásai, sztrájkra, összefogásra szólító sillabuszai, körlevelei nem csupán Budapesten terjedtek és hatottak, hanem eljutottak a vidékre is.⁴⁹

1934 őszén tehát a KMP, a BEB és az ESZE vezette egységfront-mozgalom tovább haladt előre. Pedig mennyi akadállyal kellett megküzdeniök. Nem csupán a Gömbös-kormánynak és hatóságainak a szakszervezetek tevékenységét támadó és akadályozó ténykedését kellett kivédeni. Meg kellett küzdenie a jobboldali szociáldemokrata és szakszervezeti vezetőknek a kommunisták, a szakszervezeti ellenzék és az egységfront elleni tevékenységével is.⁵⁰

A szakszervezetek hivatalos vezetői közül egyesek részben a rendszerrel egyezkedésre való hajlamtól vezetve, részben a szakszervezeti legalitás féltésétől indítatva, részben amiatt, mert nem ismerték fel a Gömbös-féle készülő szakszervezeti törvénytervezetben rejlő támadás veszélyét 1934 végén felléptek az egységfrontot a gyakorlatban megvalósítani kívánó ellenzékiek ellen. Ez a támadás érzékenyen érintette az egységfront-mozgalmat, mert megnehezítette az erők tömörítését a faszizmus elleni harcra.

Az ellenzéknek a kormány rendőri akcióinak elhárítására irányuló erőfeszítések mellett, a készülő érdekképviseleti törvénytervezetben rejlő veszéllyel, a jobboldali szociáldemokrata vezetők egységfrontellenes fellépésével is szembe kellett szállnia. Ugyanakkor saját sorain belül is harcra kényszerült az egységfront politika egyértelmű érvényre jutásáért.

A vasas ifjűmunkások frakcióülésén, 1934. szeptember 14-én, nem értettek egyet az egységfronthatározattal. Az ifjúsági csoport vezetősége úgy vélte, hogy egységfront megállapodás nélkül is együtt tudnak működni az üzemekben dolgozó nem ellenzéki fiatalokkal. Az SZT-t nem szólítják fel együttműködésre, hanem „az üzemekben kezdeményeznek és gyakorolnak nyomást a bizalmiakra, a szervező bizottságokra, a szakmák

⁴⁹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (december 21. és 28.)

⁵⁰ Az újpesti munkásotthon igazgatósága 1934 őszén a mozgalomban aktívan dolgozó bőripari munkásokat tiltott ki az otthon területéről azért, mert „a munkások tőkésék elleni egységes frontjának megalakítása mellett fejtettek ki agitációt.” P. I. Arch. 500. f. 2/480. öe. 30. o. Az újpesti üzemek és börgyárak munkásai 1934. szeptember 30-i értekezletének határozata.

Az egységfront elleni fellépés egyik kirívó példája volt a MÉMOSZ vezetőségének eljárása. Miután a MÉMOSZ összehívott ülésén — három kivétellel — elfogadták a festő szakosztály egységfrontra szólító határozatát, a vezetőség kiadta az „Építőmunkás” egységfront ellenes külön számát. P. I. Arch. 666. f. I. 1934/13. Az építő ellenzék központi bizottságának válasza az „Építőmunkás” egységfront ellenes külön számára.

A BEB röpirata a pécsi bányászsztrájk idején megvalósult akcióegységre utalva leplezte le a jobboldali szociáldemokraták Budapesten folytatott egységfront ellenes tevékenységét. „Miközben a pécsi hősök valósággá változtatják a szociáldemokrata és keresztény szocialista munkások egységfrontját, a szociáldemokrata vezérek nyíltan a burzsoá pártokkal kötött fegyverszünet útjára lépnek. Újpesten a megyei választások ürügye alatt megalakították a „Polgárok és Munkások Szövetségét”. „Összelelkeztek Fábián Bélával”. P. I. Arch. 500. f. 2/577. öe. 3. o. A BEB röpirata Magyarország munkásaihoz (Dátum nélkül, de a szövegből kitétszően 1934 végén). Az ellenzék ellen a szociáldemokrata vezetők fizikai terrort is alkalmaztak. A textilszakszervezetben Juhász, a szakszervezet alkalmazottja, felpofozta a Danubia textilgyár bizalmiját. P. I. Arch. 500. f. 2/563. öe. 146. o. Az ESZE Központi Tanácsának felhívása minden munkáshoz (dátum nélkül, de a tartalomából kitétszően 1934 végén).

vezetőin keresztül a Szaktanácsra.” A szociáldemokrata, a keresztény szocialista szervezetekkel az egységfrontot az ifjúsági csoportokban is alulról, az üzemekben kell létrehozni és ezeken keresztül kell elfogadtatni a tagsággal és a vezetőséggel.⁵¹

Egyes szervezetek egyenesen a szakítást választották és úgy akarták létrehozni az egységfrontot. A Magyarországi Bánya- és Kohómunkások Országos Szövetségének szeptemberi illegális konferenciája úgy határozott, hogy: „szakít a reformista szociálfasiszta »Magyarországi Szakszervezeti Tanáccsal« és a szociáldemokrata párttal. Szakít politikájával és a forradalmi szakszervezeti politika alapjaira helyezkedik. Lecsatlakozik a Vörös Szakszervezeti Internacionáléhoz, ennek programját és szervezeti szabályzatát magáévá teszi.⁵²

A szabó frakció egyik ülésén arról esett szó, hogy az ellenzékiek még mindig nem értik meg a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó lényegét. Az ellenzéki bizottság a szakszervezeten kívül működik. Az egyes üzemekben végzett ellenzéki munkát nem kötötték össze a szakszervezetekért folyó harccal.⁵³

A MÉMOSZ-ban az egységfrontról folytatott vita során felmerült olyan nézet is, hogy szét kell rombolni a reformista szakszervezeteket, sőt előkerült a „ki a szakszervezetekből” jelszó is. Ezeket a nézeteket az „Ellenzéki Építő” határozottan elutasította, minthogy érvényesülésük kiszolgáltatná a szakszervezetekben maradó tömegeket a szakszervezeti bürokráciának. „Az ellenzéki munkásoknak az a feladatuk, hogy a régi szakszervezetben maradvá, azokat a munkásosztálynak a forradalmi követelésekért folytatott napi harcai alapján forradalmasítsák és a szociális forradalom eszközévé alakítsák át.” Sikra szállt az ESZE vezetősége a polgári demokratikus szabadságjogokért, mint a fasiszmus elleni harc részéért folytatandó harcot lebecsülő balos nézetek, valamint az olyan felfogás ellen is, amely szerint az SZT fasiszta szakszervezeti politikát folytat, mivel harcol az ellenzék ellen.⁵⁴

A MÉMOSZ-ban, ahol az ellenzékiek, a kommunisták rugalmas taktikája révén, különösen a festőszakosztályban jelentős eredményeket értek el, a festőszakosztály vezetősége is hibázott. Abból kiindulva, hogy a MÉMOSZ központi vezetősége hivatalosan is átvette a követeléseik többségét, arra a következtetésre jutott, hogy az egységfront az egész szakmára átvihető. Az *Ellenzéki Építő* szerkesztő bizottsága arra figyelmeztette a festőket, ne ringassák magukat ebben az illúzióban. Ugyanakkor arra is intette őket, hogy nem a központi vezetőség elleni harc, Szaka-

⁵¹ P. I. Arch. 500. f. 2/475. 6e. 17—18. o. Kő jelentése a Vasas KIMSZ sejt (keleti) frakció 1934. szeptember 14-iki üléséről.

⁵² Uo. 23. o.

⁵³ P. I. Arch. 500. f. 2/482. 6e. 4. o. Jelentés a szabó frakció opportunistá elhajlása a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó végrehajtásánál 1934. október 19.

⁵⁴ P. I. Arch. 500. f. 2/478. 6e. 130—131. o. *Ellenzéki Építő* 1934. november 1. I. évfolyam 1. szám. Válasz Toronyi szaktársnak. Az *Ellenzéki Építő* több cikkében is foglalkozott azzal, hogy a forradalmi elemeknek a MÉMOSZ-ban a helyük és a szakszervezetet kell erősíteniük még akkor is, ha egyes vezetők üldözik is a forradalmi elemeket, sőt némelyikük pl. Széll Mihály, a rendőrség segítségét is hajlandó igénybe venni ellenük. Vö. P. I. Arch. 500. f. 2/478. 6e. 72. o. *Ellenzéki Építő* 1934. december 10. I. évfolyam 2. szám. Válasz az „Építőmunkás” decemberi számára.

sítsék „leleplezése” az egységfront mozgalom fő feladata, hanem a széles tömegek tényleges harcra szervezése.⁵⁵

Az Egyesült Izzóban tevékenykedő ellenzékiek között olyan téves nézet is elterjedt, amely fokozatos taktikát javasolt. A BEB figyelmeztette is őket arra, hogy „nem volna helyes az a taktika, amely előbb meg akarja teremteni az egységfrontot, hogy aztán győzelmes harcot vívhasson. A legközvetlenebbül támadott műhelyek munkásait máris például 24 órás tüntető leállásra kell aktivizálni és így tényleges harcokban kikovácsolni az egész üzem egységfrontját.”⁵⁶

A bőrs ellenzék helyesen állapította meg, hogy jelentős tömeg csatlakozott az egységfronthoz. A BEB azonban arra is figyelmeztette a vezetést és tagjait, hogy az egységfrontakció sikere érdekében az általatok árulónak nevezett vezetőkhez kell fordulni és konkrét harcba kell fogni általános szolamok helyett.⁵⁷

Megesett az is, hogy az ellenzékiek nem értették meg: az akcióegységet a keresztény szocialista szervezetekben tömörült munkásokkal is létre lehet és kell hozni. Az elzárkózók meggyőzése és felvilágosítása érdekében azt is ki kellett mondani, hogy az egységfrontnak nem feltétele, hogy minden munkás szociáldemokrata szakszervezet tagja legyen.⁵⁸

A tények azt mutatják, hogy az egységfront-politika tartalmát, lényegét, megvalósításának módját illetően az ellenzéki munkások, sőt a kommunisták között is voltak félreértések. Ezeket a fogyatékoságokat igyekezett a BEB túrelmes felvilágosító munkával, a gyakorlati tevékenységhez adott útmutatásokkal kiküszöbölni. A KMP, a BEB és az ESZE jó munkájáról tanúskodik, hogy a mozgalmon belül csökkent a visszahúzó, elzárkózó szemlélet hatása és ha nem is ellentmondásoktól, zökkenőktől mentesen, a helyes irányvonal mégis felülkerekedett. Ennek elérése nem volt könnyű, hiszen magában a Budapesti Egységbizottságban sem volt teljes nézet- és cselekvési egység az egységfront-politika tekintetében.⁵⁹

Volt olyan ellenzéki vezető, aki túlbecsülte az ellenzék által az egységfront-politika terén elért eredményeket. Ennek legkirívóbb példája a BEB nevében 1934. október 22-ére meghirdetett 24 órás sztrájk volt.⁶⁰

⁵⁵ Uo. 120—121. o.

⁵⁶ P. I. Arch. 500. f. 2/461. óe. 21. o. *Proletár Egység* 1934. november 14. I. évfolyam 2. szám. Az Egyesült Izzó és az egységfront.

⁵⁷ Uo. 13. o. Egységfrontmozgalom a bőrmunkásoknál.

⁵⁸ P. I. Arch. 500. f. 2/481. óe. 15—16. o. *Ellenzéki Textilmunkás* 1934. november 26. I. évf. 6. szám. Egységfrontot a keresztény szocialista szaktársakkal. „Szaktársaink közül sokan vannak, akik még nem tudják helyesen megítélni, hogy nekünk szervezett szocialista munkásoknak milyen viszonyt kell teremtenünk azokkal a munkástársainkkal szemben, akik ma még a keresztény szocialista szakszervezetekben vannak szervezve. Sokan hajlamosak arra, hogy ezekben a szaktársakban ellenséget, sztrájktróroket lássanak, azokkal még szóba állni sem érdemes egy öntudatos szocialista munkásnak. Ez nagyon helytelen felfogás, ami egyenesen kárára van a Szövetségnek, de kárára van az összes textilmunkásoknak is. „Nekünk marxista textilmunkásoknak éles határvonalat kell húzni a keresztény szocialista vezérek és a keresztény szocialista szakszervezetben tömörült munkástársaink között.”

⁵⁹ P. I. Arch. 500. f. 2/461. óe. 26—27. A KMP Budapesti Pártbizottságának levele a Budapesti Egységbizottság végrehajtó bizottsága kommunista frakciójához. A levélben a Pártbizottság 1934. szeptember 15-i ülésére utalnak.

⁶⁰ P. I. Arch. 500. f. 2/577. óe. 10—11. o. A BEB általános sztrájkra felhívó röpirata 1934. októberben Budapest és környéke munkásaihoz.

A BEB vezetése felismerte, hogy a sztrájk kudarcának oka az, hogy még a politikailag világosan látó munkások közül is csak kevesen értették meg, értelmezték helyesen a „Veszélyben a szakszervezetek!” jelszót. Nem értették meg mit jelent konkrétan a szakszervezetek fasizálásának veszedelme Magyarországon.⁶¹

A BEB végrehajtó bizottsága azonban a kudarc másik ideológiai forrására is rámutatott. A szociáldemokrata bürokrácia elleni támadást ugyanis erősebben hangsúlyozták, mint a fasiszta hatóságok elleni fellépést.⁶²

Ebben a helyzetben mind a KMP-nek,⁶³ mind a BEB-nek, mind az ESZE-nek felül kellett vizsgálnia eddigi tevékenységét. A BEB október 28-i ülésén elemezte addig végzett munkáját. Megállapította, hogy helyes időpontban indították el az egységfront mozgalmat, de azt tapasztalják, hogy az első lendület után a mozgalom megtorpant, nem tudott túljutni azokon a területeken, amelyek különben is ellenzéki befolyás alatt voltak. Sőt a már csatlakozott területeket sem tudták szervezetiesleg átfogni. Egész sor csatlakozott szervezetnek, csak a hírért hallották. Eredmények ott születtek, ahol már meggyökeresedett az ellenzék. Ez is arra inti a Budapesti Egységbizottságot, hogy „ne határozatokkal dolgozzunk, hanem szoros kapcsolatot teremtve ellenőrizzük is a munkát.” A vitaindító beszámoló szerint „a hibák abban gyökeresnek, hogy az egységfrontbizottság az indulás általános elvi célkitűzései óta egy lépést sem tett a munkásosztály érdekeiért beígért harc tényleges szervezése felé, pedig ennek a reményében csatlakoztak hozzánk a tömegek. A bürokrácia részéről bennünket ért támadások annyiban eredményesek voltak, hogy áttérítettek minket erről a harci vonalról a csak a bürokrácia elleni harc vonalára és ezzel a mozgalmat lényegében ellenzéki mozgalommá szűkítettük ahelyett, hogy összekapcsoltuk volna a programba foglalt harci célok kivívását az egységfront ellen fellépő bürokrácia elleni harccal.”⁶⁴

Az értekezlet elmarasztalta a BEB közvetlen vezetését, mert a munka során elkövetett hibákat úgy akarta korrigálni, hogy közben újakat követett el. Az ellenzéki munka erősítése ugyanis nem lehet a BEB munka megjavításának kizárólagos feladata. A BEB-nek az ellenzéken kívüliekre is hatnia kell. „Nagy hiba volna a BEB-ből egy második ESZE-t csinálni.”⁶⁵

A szakszervezeti ellenzék munkájában a helyes irányvonal ellentmondásos érvényesülését tükrözte az ESZE 1934 végi tanácskozása is, amely áttekintette az 1933—34. évi munkát. A határozat jogosan állapította meg, hogy az 1933—34-es évek bérmozgalmaiban és sztrájkjaiban a szakszervezeti ellenzékiek tevékenységének eredményeként meggátolták a bérek csökkentését, fokozódott a munkásszolidaritás, amely sztrájk-támogatásban, gyűjtésekben, szimpátia-tüntetésekben nyilvánult meg. Az

⁶¹ *Proletár Egység* 1934. november 14. I. évfolyam 2. szám. Mit jelent ma a szakszervezetek fasizálása?

⁶² P. I. Arch. 500. f. 2/490. öe. 4. o. Jegyzőkönyv a BEB végrehajtó bizottságának 1934. október 28-i értekezletéről.

⁶³ P. I. Arch. 500. f. 2/837. öe. A KMP szakszervezeti munkájáról 1935. január 16. (németül).

⁶⁴ P. I. Arch. 500. f. 2/490. öe. 2. o. Jegyzőkönyv a BEB végrehajtó bizottságának 1934. október 28-i értekezletéről.

⁶⁵ Uo. 5. o.

ellenzék vezetésével felléptek egyes szakmai szövetségek egységének helyreállítása érdekében is. E munka során az ellenzék népszerűsége tett szert. Egyes tagjai bekerültek a vezetésbe is. Nagy jelentőségű az ellenzék tagtoborzó tevékenysége is, amelynek révén megszüntették a szakszervezetek elnéptelenedését.⁶⁶ Ugyanakkor helyesen ismerte fel a határozat, hogy a sikeresen megvívott gazdasági harcok csak bevezetői a továbbiaknak. „Az államhatalom és a munkáltató szervezetek általános nagy támadást készítenek elő a szakszervezetek ellen. A reformista átalakulás segítségével nyeregbe jutott Hitler és Dollfuss fasizmus németországi és ausztriai győzelmei új támadásra ösztönzik a magyar fasizmust és a szakszervezetek ellen, a munkásság végtelenségig megnyirbált úgynevezett szabadságjogainak további megcsonkításáért.” A legnagyobb munkanélküliség idején a munkaközvetítés jogától akarják megfosztani a szakszervezeteket.⁶⁷

Az ESZE tanácskozás helyesen ismerte fel, hogy az ellenzéknek a szakszervezetek megvédéséért a gazdasági harcokon túlmenő feladatokat kell megoldania. Időben figyelmeztetett arra is, hogy azt a bénultságot, amely a fasizmus európaszerte bekövetkezett előretörése nyomában támadt, a magyar fasizmus is kihasználja arra, hogy tovább szűkítse a munkásosztály mozgási lehetőségeit. Felismerte az ESZE azt is, hogy első sorban a szakszervezeteket fenyegeti veszély a totális fasizmus hívei részéről. Ugyanakkor figyelmeztetett is arra, hogy „a szakszervezetek vezetői és az MSZDP máris készítik a kapitulációt a szakszervezetek ellen intézett újabb fasiszta támadással szemben. A szakszervezeti bürokrácia egy része gyors megegyezést keres a kormánnyal a szakszervezeteknek a nyílt sztrájkot szervezeteivé való átalakítása dolgában. A szakszervezeti bürokrácia más része bizonyára harcot fog hirdetni szavakkal a szakszervezetek védelme érdekében és tettekkel gáncsolni fogja a munkástömegeknek szervezkedési szabadságuk foszlányai megóvásáért vívott harcát.” Erre való tekintettel a szakszervezeti ellenzék „nemcsak a fasiszta támadás ellen hív harcra, hanem azok ellen is, akik meg akarják akadályozni és akik gáncsolják ezt a harcot — a szakszervezeti reformista vezetők és az MSZDP ellen.”⁶⁸

Az a tény, hogy a fasiszta támadás visszaverése mellett az ESZE ismét harcba hívott a szakszervezeti reformista vezetők és az MSZDP ellen is, megtorpanást jelentett több korábbi KMP, BEB és ESZE határozathoz képest. Ugyanakkor az ESZE tanácskozás — nyilván addigi tapasztalata alapján — továbbra is helyes álláspontot képviselt, amikor megismételte, hogy a fasizmusnak a szakszervezetek ellen kilátásba helyezett támadását csakis az összes munkások összefogásával lehet visszaverni és e harc közben kell küzdeni a mindennapi követelésekért is.⁶⁹

Az ESZE tanácskozás részletes útmutatást is adott arra vonatkozóan, hogyan kell a szakszervezeti ellenzéknek továbbfejlesztenie a tömegmunkát.⁷⁰

⁶⁶ P. I. Arch. 500. f. 2/474. őe. 34—36. o. Az ESZE tanácskozásának határozata. Dátum nélkül, de szövegből nyilvánvalóan megállapítható, hogy 1934 végén készült.

⁶⁷ Uo. 36—37. o.

⁶⁸ Uo. 38. o.

⁶⁹ Uo. 41—42. o.

⁷⁰ Meg kell védeni az ellenzéki funkcionáriusokat a rendőrség és a szakszervezetek hivatalos vezetőinek támadásától. Ki kell terjeszteni az ellenzék befolyását

Az ESZE tanácskozás értékelését a KMP-nek a szakszervezeti munkájáról szóló jelentése is megerősítette.⁷¹ A jelentés azt is megállapította, hogy a helyes szakszervezeti politika a harc során jött létre. Kezdvé azon, hogy a gyakorlatban kellett korrigálni a KMP II. kongresszusának a vörös szakszervezetek alakításáról szóló határozatát, folytatva azzal, hogy magában a kommunista és ellenzéki mozgalomban is egy sor téves nézet élt a szakszervezetekben végzendő forradalmi munkáról és ezeket is le kellett küzdeni. Tovább élt és különösen sokáig hatott az építő mozgalomban az a nézet, hogy „a szakszervezetek az osztályárulás iskolái”, ezért „a szakszervezetbe való belépés a szakszervezeti bürokrácia megerősítését jelenti. Volt olyan nézet is, amely szerint „az üzemi munka az minden”, és így „a munka a reformista szakszervezetekben teljesen felesleges.” Másik téves nézet volt az, hogy „az ellenzék az minden”, valamennyi munkás a bürokrácia ellen van, aki nem lép be a szakszervezetbe, az emiatt teszi. Nem ismerték fel e nézet hirdetői azt, hogy a munkások jelentős része az osztályöntudatnak még azt a fokát sem érte el, hogy felismerje a szervezettség jelentőségét. Nagyon nagy veszélyt jelentett az a nézet is, hogy „biztosíték nélkül nem megyünk be a reformista szakszervezetbe”. Ez a látszólag forradalmi nézet igen ártalmas volt, hiszen azt elérni nem volt lehetséges, hogy a szakszervezetek reformista vezetői „szerződésszerűen” biztosítsák a forradalmi szakszervezeti munkát a szakszervezetekben. Voltak olyan kommunisták is, akik a toborzó munkát nem kapcsolták össze forradalmi program hirdetésével.

---

olyan szakmákra (vas- és fémmunkásokra, bányászokra, mezőgazdasági munkásokra), továbbá a vidékre is, ahol eddig a hivatalos vezetés ellenállása miatt nem tudott jelentősebb befolyásra szert tenni. Fel kell lépni az egyes szakszervezetekben azok osztályharcossá tétele érdekében és a teljes önkormányzat biztosításáért. Az ellenzék lépjen fel az ellen a hangulat ellen, hogy a kizárások miatt egyes munkások elkieserednek és nem akarnak belépni, vagy visszavételüket kérné a szakszervezetekbe. P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. 38—45. o. Az ESZE tanácskozásának határozata.

⁷¹ Az ellenzék, amelyet az ESZE vezet, egész sor szakmában vezető szerepet játszik. Ahol pedig gyenge az ellenzék, az azért van, mert — mint például a vasasoknál — sokáig a szakszervezetből kivált munkásokra támaszkodott, akik külön szervezetet alkottak. A hibát a vasasok már felismerték. A kommunista szakszervezeti politika igen nagy sikere, hogy a munkája során visszautasította és hatálytalanította a szakszervezeti hivatalos vezetőknek ama rágalmát — amit egyes esetekben a kommunista szektás politika is alátámasztott — hogy a kommunisták ellenségei a szakszervezeteknek. Ezt megcáfolta a kommunista toborzó munka, az ellenzéki vezetés által befolyásolt sztrájkharcok eredményei és az ezek során létrejött munkás egységfront. A gyakorlat bebizonyította, hogy minél intenzívebb munkát végeznek a reformista szakszervezetekben, annál inkább sikerül az üzemekbe is behatolni és a gazdasági harcok vezetésének önállóságát biztosítani, a harc vezetése során a hivatalos vezetők ellenállását ellensúlyozni és a harcot sikeresen befejezni. A kommunisták és az ellenzék munkája nyomán „sikerült a harcok folyamán a tömegmunka számára egy egész sor legális támaszpontot megszerezni és megtartani.” A legális lehetőségek: az egyes szakmai vezetőségekben szerzett pozíciók, néhány rendszeresen megjelenő szakszervezeti lap, röplap, füzet, stb. Ha most valaki azt gondolja — szól a jelentés — hogy Magyarországon egy demokratikus időszak, az ország demokratikus átalakulásának tavaszi atmoszférája kezdődött és erre akarja a legális lehetőségek alakulását visszavezetni, úgy nagyon téved. Ezek a legális lehetőségek nem tekinthetők ajándéknak, amely a demokratikus égből hullott le, hanem ezek egy helyes szakszervezeti politika alapján folytatott ádáz, kitartó harcnak az eredményei.” P. I. Arch. 500. f. 2/667. öe. 3—4. o. Jelentés a KMP szakszervezeti munkájáról. Dátum nélkül, de a szövegből kivehetően 1934-ből való.

Miközben a munka során kijavították a téves nézeteket, jelentős új tapasztalatokat is szereztek a forradalmi szakszervezeti politika kialakítása terén. Az egyik ilyen tapasztalat az volt, hogy az ellenzék a csak forradalmi munkások toborzására irányuló vonalat nem valószínűsítette meg, hiszen nagyon nehéz volt annak a megállapítása, melyik munkás forradalmár és melyik nem az. Így tehát a reformista szakszervezetekbe való toborzást nem lehetett kizárólag a forradalmi munkásokra elhatárolni. Olyan munkásokat is toboroztak a szakszervezetbe, akik valószínűleg még nem voltak forradalmárok, akik azonban az osztályharcos szakszervezeti ellenzék jelszavait követték, mert tudták, hogy az ellenzék az ő napi érdekeiket védi. Akik így toboroztak, nem jártak el helytelenül, mert ezáltal hozzájárultak annak a szociáldemokrata vezetés terjesztette tévhitnek az eloszlatásához, hogy a kommunisták és a szakszervezeti ellenzékiek ellenségei a szakszervezeteknek. „Meg kell mutatnunk, hogy a mi politikánk nem abban áll, hogy a szakszervezeteket, hanem, hogy a szakszervezeti bürokráciát akarjuk a szakszervezeten belül izolálni, ... mi nem vagyunk szakadárok, hanem mi vagyunk a munkásosztály egységének képviselői.” Ezt csak tömegkampánnyal lehet elérni.⁷² Így jött létre az egyes szakszervezetekben az egységfront, amely nem csupán a szakszervezetekben tömörülő munkásokra, hanem a szakszervezeten kívüliekre is kiterjedt.

A jelentés azt is megállapította, hogy lehetséges forradalmi munkát folytatni a reformista szakszervezetekben is. Nem lehet azonban azt állítani, hogy az 1934 végére kialakult forradalmi szakszervezeti politika létrejött egyedül a kommunisták műve. Igaz, hogy a párt kiadta a szakszervezeti munka új irányelveit, de emellett „a tömegek maguk találták meg tapasztalataik alapján igen sok pontját a helyes módszernek, ami igen sokszor a tézisekben benne állt, sokat korrigáltak, ami a tézisekben nem volt helyesen kifejtve”. Kölcsönhatás volt tehát a tömegek spontán mozgalma és a KMP által kidolgozott irányvonal kikristályosodása között. Ehhez viszont az is kellett, hogy „mi a régi határozatokban sok mindent, ami egy nem helyes politika kifejezője volt megváltoztattunk”. „Mi olyan politika útjára léptünk, amely forradalmár és egyszersmint érthető a reformista szakszervezetekben organizált és a szervezetlen munkások számára.” Ez az új politika fordulatot jelentett az eddigi szakszervezeti politikához képest. A fordulat abban állott, hogy a tagtoborzás során minden munkás világosan láthatta, hogy a kommunisták a szakszervezeteket ténylegesen fel akarják használni arra, hogy összegyűjtsék a szociáldemokrata és kommunista munkásokat, a szervezett és szervezetlen munkásokat, hogy gazdasági harcokat szervezhessenek, hogy a kommunisták a reformista szakszervezeti bürokrácia ellenállásának megtörésén fáradoznak, annak érdekében, hogy a szakszervezeteket az osztályharc szervezeteivé változtassák át. És azért tudták megnyerni a szervezett dolgozókat az egységfrontnak, mert beléptek a szakszervezetbe.⁷³ Most a kommunista mozgalmon belül a legfőbb feladat, harcolni a szakszervezeti mozgalom egységéért, mert egyesek — bár nyíltan már nem hirdetik a reformista szakszervezetek bojkottját — az általános jelszót: „harc a szakszervezetek

⁷² P. I. Arch. 500. f. 2/667. őe. 7—8. o. Jelentés a KMP szakszervezeti munkájáról.

⁷³ Uo. 11—13. o.

egységéért, osztályharcossá tételéért”, még mindig felváltják a speciális esetekre vonatkozó agitációs jelszóval, hogy „nem vagyunk a minden áron való egység hívei”. Ez az utóbbi jelszó ugyanis általánosítva nem egyéb, mint szakszervezeti bojkottpolitika.⁷⁴

A KMP-nek elég nagy munkájába került az is, hogy megértesse, nem azért küzdenek a szakszervezeti választott funkciókért, hogy öncélúan harcoljanak a bürokrácia ellen, hanem azért, hogy ezen a réven is küzdhessenek a munkásosztály egységéért és napi érdekeiért. A harcok során elérték a kommunisták, hogy a szakszervezeti tagok jelentős része elismerte: az ellenzékiek nem rombolói, hanem építői az egységfrontnak. A KMP szakszervezeti munkájáról szóló jelentés megállapítja: most már a munkások „nem mondják, hogy a kommunisták nem törődnek a munkások napi érdekeivel, vagy hogy azok csak a végső harcra jók.” A jelentés utal arra, hogy a fasiszta kormány és a szakszervezeti vezetők egy része nem sokáig fogja túrni, hogy a szakszervezetekben forradalmi munka folyjék. „Már vannak jelek rá, hogy ezt tervezik.” A munkások azonban meg fogják találni azokat az új metódusokat, új formákat, amelyek segítségével szervezetileg továbbra is összetarthatják az ellenzékiet. A kommunisták feladatai közé tartozik annak megértetése „a szakszervezeti tagokkal, hogy az ellenzék kizárása egy alkatrésze a fasisztáknak a szakszervezetek ellen intézett támadásának, és hogy nekik a szakszervezeteik érdekében minden erejükkel harcolniuk kell a kizárások ellen és a kizártak visszavétele érdekében.”⁷⁵

A jelentés egy évvel később valósággá lett prognózist is adott. „A szakszervezeteket nem a bürokrácia, hanem mi fogjuk a fasiszták által tervezett elpusztítás elől megvédelmezni és megmenteni.”⁷⁶

A jobboldali szociáldemokrata szakszervezeti vezetésnek a valóságban is nagyon sötét szerepéről a KMP még kedvezőtlenebb képet festett. „A szakszervezetek összevonása a bürokrácia részéről... megkönnyíti a szakszervezetek esetleges feloszlását a fasiszmus részéről. Ez persze nem egy napirenden levő kérdés, azonban napirendre fog kerülni, ha az ellenzéknek sikerül nem csupán helyi csoportokat, hanem egész szakszervezeteket meghódítani. Hitler-féle fasizmusra ugyan nincsen szüksége a magyar burzsoáziának, ami nem jelenti, hogy ha a szakszervezetek fasizálása a bürokrácián keresztül lehetetlenné válik, nem fognak megpróbálkozni azok feloszlásával is... Ez nem jelenti azt, hogy a bürokrácia már ma fel akarja oszlatni a szakszervezeteket, hiszen ma még erre nincsen szüksége, az ellenzék elleni harc fő formája ma az ellenzék kizárása, illetőleg a rendőrség előtti denunciació.”⁷⁷ A jelentés készítője tévedett. A hivatalos szakszervezeti vezetés már csak amiatt sem akarta felszámolni a szakszervezeteket, mivel azok legális létezése biztosított számára pozíciót. Ellenben szűk látókörű önzésében a szakszervezetek legalitását féltette az ellenzékiek forradalmi szakszervezeti politikájától. Ebből következtek a sűrű figyelmeztetések részben az egyes szakmai központi vezetőségek, részben a rendőri hatóságok részéről. A legalitás minden áron

⁷⁴ Uo. 14. o.

⁷⁵ Uo. 15—16. o.

⁷⁶ Uo. 16. o.

⁷⁷ P. I. Arch. 500. f. 2/474. 5e. 32—33. o. Scheber jelentése a KMP szakszervezetekben levő frakciós munkájáról 1934. december 22.

való fenntartására törekvő hivatalos szakszervezeti felső vezetők egyezkedésre hajlottak a kormánnyal és lojális iparkodásukban az ellenzék elleni fellépéseikkel gyengítették a szakszervezeteket.

A szakszervezetek létét a fasiszta rendszer részéről már addig végrehajtott és még kilátásba helyezett támadások veszélyeztették ténylegesen, amint azt a KMP szakszervezeti munkáját értékelő 1935. január 14-i jelentése is megállapította.⁷⁸

A fasiszmus várható támadásának kivédése céljából a jelentés legközelebbi feladatul ismét kitűzte, hogy „a szakszervezeteknek a Szaktanács bomlasztó tevékenysége elleni megvédése céljából, a pártnak egységfront-javaslatával kell fordulnia az MSZDP vezetéséhez és minden szociáldemokrata szervezethez, s minden szakszervezethez és a szociáldemokrata és szakszervezeti bürokrata vezetésen belüli minden repedést meg kell próbálni kihasználni az akcióegység megteremtésére. A pártnak — tekintet nélkül az MSZDP vezetésének elutasító magatartására — az akcióegységért vívott harcát a magyarországi munkásosztálynak teljes erővel folytatnia kell... konkrét akcióegység javaslatokat kell intézni valamennyi munkásszervezethez: a) a harc közös megszervezése érdekében a munkásosztály gazdasági és életkörülményei megjavítása végett, b) a demokratikus szabadságjogokért vívandó harc érdekében... Az egységfront javaslatok semmiféle agyonhallgatása és elutasítása sem akadályozhatja meg a pártot abban, hogy a legnagyobb energiával folytassa a harcot a magyarországi munkásosztály akcióegységének helyreállításáért. Ki kell verekedni az akcióegységet, hogy ezzel a fegyverrel visszaverje a szakszervezetek elleni fasiszta támadást és széles harci frontját teremtsen Magyarországon valamennyi dolgozó tömegének a fasiszmus és a háború veszélye ellen, a kenyérért és a szabadságért, a felszabadulásért”.⁷⁹

Figyelemre méltó az is, ahogyan a KMP 1934 végére a harci módszerek változtatása terén előrehaladt. A szakszervezetekben folytatandó munka feltételül az alapszabályok ismeretét, a szakszervezetekben levő tömegek megismerését és kellő időben való mozgósítását javasolta tagjainak, továbbá, hogy a szakszervezeti munka vezetését tanulják meg a hivatalos vezetéstől, mert az „ennek a munkának a mestere”. Az üzemekben a harcosszervezet létrehozása érdekében kitartóan kell harcolni „a bürokratikus kinevezett, a tőkészekkel összejátszó, korrupt bizalmiak eltávolításáért és új, harcosszervezeti választásáért. Ennél a harcnál azonban figyelembe kell venni, hogy csak olyan módszerekkel harcolhatunk, amelyek a bizalmi mögött álló munkások meggyőzésére és nem elriasztására alkalmasak”. A párt nagy súlyt helyezett az üzemi értekezle-

⁷⁸ „A szakszervezetek elleni fasiszta támadás veszélye akuttá és égetővé vált a nemesfémipari szervezetnek a kormány által történt feloszlata folytán. Ebben a helyzetben a KMP-nek... változatlanul teljes energiával kell folytatnia a „Be a szakszervezetekbe!” jelszó alapján a munkát a szakszervezetekben, hogy azokat a forradalmi osztályharc fegyvereivé változtassák át, hogy a bojkotthangulatot leküzdjék, amely a festőszakosztály megrendszabályozása után... valószínűleg ismét fel fogja ütni a fejét.” „Tényleges tömegharcot kell szervezni a szakszervezetek védelmére. Ez ne csak a tömegsztrájkot propagálja a szakszervezetek védelmére, mint eddig, hanem lépésről lépésre a jelszó alatt gyűjtse össze a munkásság összes erejét és szervezze meg.” P. I. Arch. 500. f. 2/837. őe. A KMP szakszervezeti munkájáról 1935. január 14. (németül)

⁷⁹ Uo. vö. ugyanerre még P. I. Arch. 500. f. 1/191. őe. 33—34. o. Sillabusz a szakszervezeti kérdéstről 1934.

tekre. A nyilvánosság kihasználása viszont azt követeli meg a párttól, hogy az értekezletet jól előkészítsék (meghívó, helyiség, kellő időpont megválasztása, agitáció, szervezés). Az értekezlet tárgyául pedig olyan kérdéseket jelöljenek ki, amelyek az egész üzem munkásságának érdeklődését felkeltik. Ugyanakkor lépjen fel a párt saját követeléseivel is, amelyeket foglaljon határozatba és megvitatásába vonja be az értekezlet résztvevőit.⁸⁰

A KMP felismerte azt is, hogy támadó sztrájtaktikát kell alkalmazni, mert így növelhető a munkásság öntudata, harckészsége. Ne a tőkés diktálja a sztrájk időpontját, hanem a párt szervezze azt meg a munkásokra legkedvezőbb időpontban. A támadás módszerét kell alkalmazni, de a sztrájk során tudni kell változtatni azon (pl. gyár megszállása, éhség-sztrájk stb.). A módszerek változtatásához elengedhetetlen a munkások tényleges helyzetének, hangulatának ismerete, a vezetésre olyanok kijelölése, akik népszerűek. Emellett szervező és védőgárdát is létre kell hozni.⁸¹

A KMP 1934 végére mind a munkások napi érdekeiért folytatott harc módszereinek meghatározásában, mind a tömegekkel való kapcsolat kiszélesítésében, mind pedig a fasiszmus elleni harc központi feladatának megjelölése terén nagyot lépett előre. Pontosan kijelölte a soron levő feladatokat. Joggal állapította meg tehát a párt szakszervezeti munkáját elemző jelentés, hogy „a helyzet helyes felmérésének eredményeképp a párt idejében jelezte a kormány által előkészített fasiszta támadás veszélyét a reformista szakszervezetek ellen” és a szakszervezetekben végzett tömegmunkája révén „a párt kedvező feltételeket teremtett a magyarországi munkásosztály akcióegysége számára”.⁸²

A legális szakszervezetek 1934. évi tevékenysége az az egyedül megbízható mérce, amelyen hitelesen lemérhető mennyire érvényesült a szakszervezeti mozgalomban a KMP és az ESZE helyes irányvonala.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a fasiszmus elleni harc kérdése 1934-ben

Az MSZDP vezetése helyesen ismerte fel, hogy a polgári demokrácia legrosszabb formája, sőt még az a rendszer is jobb a totális fasiszmusnál, amelyben a polgári demokrácia bármilyen csekély és formális maradványai bizonyos, ha nagyon korlátozott mértékű manőverezési, mozgási lehetőséget engednek meg a munkásosztálynak és pártjainak. Jól látta, hogy olyan országban, mint Magyarország a totális fasiszmus meghonosítására irányuló kísérletekkel szemben a munkáspártoknak közvetlen, napi politikai feladatai közé tartozik a polgári demokrácia meglévő töredékeinek védelme és további demokratikus jogok kivívása. Az azután már más — és a továbbiakban még egyéb összefüggésekben amúgy is szóba jövő — kérdés volt, hogy az MSZDP vezetése be is érte volna a polgári demokratikus jogok teljességének biztosításával, meg is állt volna a polgári demokratikus rendnél, ami — a távlatokat nézve — nem esett egybe a

⁸⁰ P. I. Arch. 500. f. 1/191. óe. Sillabusz a szakszervezeti kérdéstről 37—38. o.

⁸¹ Uo. 38—40. o.

⁸² P. I. Arch. 500. f. 2/837. óe. Jelentés a KMP szakszervezeti munkájáról 1935. január 14. (németül)

munkásosztály érdekeivel. A lényeges itt és most az, hogy az MSZDP kész volt fellépni a polgári demokratikus maradványjogok, egyes intézményekben a demokratizmus töredékeinek a védelmében. Ezt a szándékot fejezte ki s ebben a szellemben fogant többek között a Népszava 1934. január 9-i vezércikke is, amely megállapította, hogy „van valami új is a faszizmusban, még pedig az, hogy a „polgári” demokráciának azokat a vívmányait vagy hagyományait, amelyek többé-kevésbé megkönnyítették az elnyomott és kizsákmányolt tömegek szabadságharcát és fölszabadító küzdelmét, ezeket, a proletariátusnak nehéz harcokban szerzett vívmányait, a faszizmus, ahol uralomra jutott eltiporta és megsemmisítette — a kapitalizmus fegyvereinek segítségével.” A cikk a továbbiakban határozottan elutasította Bethlennek azt a vélekedését, amely szerint a faszizmus forradalom lett volna.⁸³

Ebbe a koncepcióba illeszkedett bele a pártnak a városi és megyei önkormányzat melletti kiállása is, minthogy a főváros élére kormánybiztost helyezni óhajtó kormányzati törekvésben a totális faszizmus megvalósítására irányuló kísérlet egyik megnyilvánulási formáját fedezte fel. A fővárosi önkormányzat védelmére az MSZDP vezetését különösen az készítette, hogy a párt mind a fővárosi közgyűlésen, mind az egyes bizottságokban számszerűen is jelentős képviselettel rendelkezett, egyes tagjai révén személyi befolyása is tekintélyes volt. Súlyát a fővárosi munkás-ság érdekében elsősorban szociálpolitikai és kulturális téren igen sok esetben és nem lebecsülendő mértékben sikerült érvényre juttatnia. Értethető hát, hogy különösen érzékenyen reagált a fővárosi önkormányzat-tervezet reformjára. „Ami itt készül és ami itt folyik; megnyirbált és összetört szabadságjogaink egy újabb darabjának elkobzását jelenti... A kormány szándékaival szemben a válasz csak egy lehet: Egységes ellen-zék a faszizáló törekvésekkel szemben.” „Ez faszizmus, ez nyílt szembe-fordulás a politikai szabadsággal. A faszizmus nem mindig és nem föltét-lenül kirobbanóan ellenforradalmi cselekedet. Végbemeget a faszizálás hi-deg úton is, csöndben, törvényes formák között és a fővárosi reform ilyen hideg úton való faszizálás.” A titkos választójog alapján alakult közgyűlés helyett a kormány kormánybiztost akar a város nyakára ültetni.⁸⁴ A tör-vényhatósági tanács január 18-i ülésén Peyer Károly fölszólalásában ki-jelentette: „A szociáldemokrata párt hajlandó félretenni a sérelmeket és becsületes, őszinte harcban együtt küzdeni a többi pártokkal a nyilván-osságra került fővárosi javaslatlall szemben.”⁸⁵

A fővárosi pártok alkotmányvédő szövetséget alakítottak. Az MSZDP a parlamenti módszerekben és a polgári ellenzéki pártokkal való együtt-működésben látta a biztosítékát az önkormányzat elleni támadás kivédé-sének. „Nem léptünk be ugyan az alkotmányvédő blokkba, párthatároza-taink ezt nem teszik lehetővé, de amíg ez az alkotmányvédő blokk becsü-letesen és paktálás nélkül helyt áll Budapest önkormányzata mellett... addig... egy fronton harcolhatunk az önkormányzat védelmében.”⁸⁶

⁸³ *Népszava* (a továbbiakban *Nsz.*) 1934. január 9. 1. o. „Hagyomány és for-radalom.”

⁸⁴ *Nsz.* 1934. január 18. 1. o. Harc a szabadságért.

⁸⁵ *Nsz.* 1934. január 19. 1. o. Budapest önkormányzatáért olyan harc indul meg a parlamentben, aminőre régen nem volt példa. A fővárosi tanácsstagok értekezle-tének egyhangú határozata: minden áron meg kell védeni az autonómiát.

⁸⁶ *Nsz.* 1934. január 19. 1. o. Alkotmányvédő blokk (vezércikk)

Az MSZDP parlamenti csoportja nevében Büchler József 1934 február 1-én a képviselőházban szocialista kisebbségi véleményt terjesztett be, amelyben a fővárosi törvényjavaslatot „még az általános tárgyalás alapjául sem fogadja el”. A parlamenti csoport azt javasolta, hogy „adja vissza a bizottság ezt a törvényjavaslatot a kormánynak azzal, hogy sürgősen terjesszen elő új javaslatot”, majd a kisebbségi vélemény 12 pontban összegezte azt, hogy milyen kérdéseknek kellene szerepelniük az új kormánytervezetben.⁸⁷

Buchinger Manó parlamenti felszólalásában szót emelt az ellen, hogy a kormány betiltotta a szociáldemokratáknak a törvényjavaslat elleni tiltakozás céljára egybehívott gyűléseit, majd kijelentette: „a szociáldemokrata párt minden közület számára, tehát a vármegyék számára is az autonómiát tartja a legfontosabbnak”. A főpolgármester kinevezése — mondotta — „megtagadása a demokratikus választásnak és inkább a most divatosná vált „Führer”-elvnek az érvényesülése... A hírheft 25. szakasz szerint a belügyminiszter önkényesen állapítja majd meg jelzett tervezetében, hogy milyen „reformokat tart szükségesnek... A gyakorlatban ez az eljárás a törvényhatósági bizottság hatalmi és jogkörének örök időkre való megszüntetése, vagyis a legteljesebb diktatórikus és fasiszta módszereknek a törvénybeiktatása”.⁸⁸

A parlamenti frakció javaslatát a főváros és környéki pártszervezetek vezetőinek február 4-én a nyomdászok székházában megtartott rendkívüli értekezlete magáévá tette. A rendkívüli pártértekezlet határozata felszólította a parlamenti és községi frakciót arra, hogy „állítsák csatasorba a munkásság tömegeit”.⁸⁹

A pártértekezlet határozatának súlyát csökkentette az, hogy a munkások csatasorba állításáról csupán általánosságban tett említést. Így a felhívás csupán szólamként hathatott. A határozat egyetlen konkrét feladatot tűzött ki, a Népszava terjesztését. Ha ezzel egybevetjük a fővárosi közéletben nagy szerepet játszó Bechtler Péter szavait, aki a mozgalom fő feladatát, az új községi választásokra felkészülésben, továbbá abban látta, hogy ha a hatóságok betiltanák a párt választási gyűléseit, akkor házi agitációval és a Népszava terjesztésével kell küzdeni a kormány erőszakossága, főleg pedig fasiszta tervei ellen, akkor nehezen szabadulhatunk meg annak a feltevésnek nyomasztó hatásától, hogy az MSZDP vezetése a községi önkormányzat védelmében sem volt hajlandó kilépni az agitáció kereteiből. Ennek figyelembevételével csupán üres frázis Bechtlernek az a kijelentése, amely szerint bár „már sok helyütt és nálunk is sokszor próbálkoztak a munkásmozgalom eltiprásával, de ez sohasem sikerült, nem sikerül a miniszterelnöknek sem és a munkásmozgalom Göm-

⁸⁷ P. I. Arch. 658. f. 4/14. 6e. Az MSZDP parlamenti csoportjának határozati javaslata a Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló törvénycikk módosításáról. 1—3. o. Vö. ugyanerre Nsz. 1934. február 2. 2. o. Szocialista kisebbség vélemény. (Büchler József terjesztette elő 1934. február 1-én.)

⁸⁸ Nsz. 1934. február 2. 2. o. Ezek fasiszta módszerek... Buchinger Manó felszólalása a parlamentben a fővárosi törvényjavaslat vitáján. A parlament február 22-i ülésén pedig Büchler József volt a törvényjavaslat ellen. Nsz.: 1934. február 23. 3. sz.

⁸⁹ Nsz.: 1934. február 6. 7. o. Kíméletlen harc a kormány fasiszta tervei ellen. Az 1934. február 4-i fővárosi és környéki pártszervezetek rendkívüli ülésének határozata.

böst is túléli”.⁹⁰ Mert ugyan miféle erő tarthatta vissza Gömbös törekvéseinek megvalósulását? Pusztá agitáció aligha. Már pedig a képviselői beszámoló,⁹¹ valamint számos a fővárosi és a vidéki önkormányzat megcsonkítása, illetve megsemmisítése ellen tiltakozó gyűlés szervezése nem léptek túl ezen a határon. Tettek nélkül nem sokat nyomhatott a latban Propper Sándornak az a kijelentése sem, hogy „mi az ígéreteknek már nem hiszünk, a fenyegetésektől pedig nem félünk”. A rendszer adója a népnek a demokráciával, a választójoggal, a szociálpolitikával — folytatta —, majd figyelmeztette a kormányt, ne kacérkodjék a horogkereszttel, mert az az ország vesztét hozhatja. A nyilaskereszteseknek pedig magabiztosan azt üzenté: „hátrább az agarakkal”.⁹²

Az MSZDP vezetése azonban nem csupán a községi önkormányzat elleni támadásra korlátozottan, hanem általában a fasiszta törekvések minden megnyilvánulásával szemben is beérte az agitációval és a propagandával. A napi sajtóban és a folyóiratokban végzett felvilágosító munka, képviselői beszámoló gyűlések, egyes esetekben a szakszervezeti székházakban rendezett tiltakozó gyűlések, vagy még internebb jellegű ösztönzési ülések szolgáltak a hitleri, az osztrák és a hazai fasiszmus elleni tiltakozás keretétül. Harcos akcióra, határozott fellépésre a vezetés nem mozgósított. Úgy ítélte meg, hogy ekkor az időszerű feladat mindenképp előtt az, hogy agitáció és propaganda útján megszűntessék a munkásokban a nemzetközi munkásmozgalom elszénvedte csapások keltette bizonytalanságot, megrendülést. Helyre kell állítani a bizalmat a demokratikus szocializmus eszméje iránt. Nemcsak 1934 januárjában érték be ennyivel, hanem a februári osztrák események után is. Nem hatott jó irányba ösztönzően a magyarországi szociáldemokrata vezetésre a francia kommunista és szocialista munkások akcióegységben megvívott 1934 februári általános sztrájkja sem, amellyel — tudjuk — megakadályozták a fasiszta puccskísérletet. Még a július—augusztusi francia, osztrák, olasz és spanyol munkásmozgalom balratolódása sem ösztönözte a vezetést tömegeket megmozgató cselekedetekre. Nem változtatott taktikáján akkor sem, amikor a rendőrség sorra-rendre betiltotta nyilvános tömeggyűléseiket, sőt kulturális és tudományos rendezvényeiket is.⁹³

Az MSZDP-vezetés mindezzel szemben beérte az üzemi és házi agitációval, a Népszava terjesztésével, a pártszervezetek kiépítésével, legfeljebb a községi politikában kifejtett erőteljesebb munkával.⁹⁴ Mi ez, ha

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Nsz: 1934. január 27. 2. o. Országos harc indult a kormány fasiszta törekvései ellen. Az MSZDP szegedi községi frakciójának tiltakozása. Nsz: 1934. február 6. 3—4. o. A debreceni válasz. (Györki Imre február 4-i képviselői beszámolója és Propper Sándor ugyanekkor elhangzott felszólalása.

⁹² Uo.

⁹³ A sajtókampányra, agitációra, propagandára vö. Nsz: 1934. március 4. 20. o. A Szakszervezeti Értesítő (a továbbiakban SzÉ) 1934. márciusi száma. Nsz: 1934. március 18. 5. o. A horogkereszt ellen. Nsz: 1934. március 24. 1. o. A munkásság szava. A gyűlések, kulturális, tudományos rendezvények betiltására vö. P. I. Arch. 658. f. 5/160. 6e. Az MSZDP titkárságának anyaga. Az Országos Oktatási Bizottság jelentése az 1933. július 1-től 1934. június 30-ig tartó oktatási idényről, továbbá Nsz: 1934. július 1. Vasárnapi gyűlésünket a rendőrség betiltotta.

⁹⁴ Nsz: 1934. augusztus 15. 2. o. Harc a szocializmusért. A pártszervezetek ösztönözése a Népszaváért. Tiltakozás a hatósági önkény ellen. Fölkészülés az őszi agitációra. Nsz: 1934. augusztus 22. 1. o. Dichimnusz. Nsz: 1934. augusztus 19. 3. o. Szakasits Árpád: Eszme — tömeg — szervezet.

nem a gyengeség, a tehetetlenség beismerése és ebből következően annak a téves nézetnek a hatása, hogy az MSZDP egyelőre még az erőgyűjtésnek, a sorok rendezésének a fázisában tart. Aligha vonható kétségbe, hogy a német és az osztrák események mély megrendülést okoztak, megrendítették a szociáldemokrata politika hatékonysága iránti bizalmat az öntudatos magyarországi munkástömegekben is. Ugyanakkor az sem tűnik kétségesnek, hogy a magyarországi vezetés alkalmazkodó, beilleszkedő, lényegileg kapituláns magatartása a faszizáló törekvésekkel szemben, továbbá képtelensége arra, hogy reális megoldást ajánljon a munkások napi gondjaira, eltántorították a jobboldali szociáldemokrata vezetéstől a munkások egy részét. Ezek bizalmának megnyerése, a munkástömegek önbizalmának helyreállítása és a mozgalom megerősítése múlhatatlanul szükséges feladat volt. Az azonban — a tömegek hangulatának figyelembevételével — úgyszintén kétségtelennek látszott, hogy a pártvezetésnek lényegében véve passzivitásra kárhoztató, aktív fellépéstől elterelő politikája aligha lesz alkalmas a bizalmi válság megszüntetésére, még kevésbé az eredményes antifasiszta küzdelem folytatására.

Ezt egyetlen példa is beszédesen igazolja, amelyhez számos hasonló lehetne még felsorakoztatni. A közüzemi munkások gyűlésének tömeghangulata például élesen elütött a pártvezetés vázolt felfogásától. A vasas szakszervezet Magdolna utcai székházában összegyűlt mintegy 3000 munkás előtt az ülésen elnöklő Pásztor általánosságban tiltakozott az ellen, hogy kormánybiztos-diktátort állítsanak Budapest élére. Peyer azt hangoztatta, hogy „a mai helyzet úgy kívánja, hogy egységesen harcoljunk a kormányrendelet ellen”. Nem fejtette ki, hogyan és kikkel egységben képzelel el a harcot és azt sem, milyen módszerekkel és mikor. Ezt a feladatot a tömegek végezték el helyette, mert — a jelszavaikból kitetszően — a baloldali gondolkodásúak és a kommunisták kezdeményezésére — „a tömeg hosszan éljenezte a munkások egységfrontját és az általános sztrájkot”. Amikor pedig ennek hallatán a jelenlevő rendőrtisztviselő a gyűlés feloszlásával fenyegetőzött, a tömegek felzúdulással válaszoltak, közben pedig a kommunisták rölapokat szórtak szét. A gyűlés hangulata miatt a rendőrség csak több kapun át engedélyezte a tömeg elvonulását és így megosztotta azt, lehetetlenné tette a kommunisták tervezte utcai tüntetést.⁹⁵

Volt tehát vezető erő, amely utat tudott és akart is mutatni a faszizmus elleni aktív fellépésre. A tömegek jelentős része hajlott is a harcok akciókra. Az MSZDP vezetése azonban visszafogta tömegeit és gátolni iparkodott, hogy erre az útra lépjenek. A leghatározottabban fellépett a hatékony antifasiszta harc záloga a szociáldemokrata és kommunista munkások egységfrontja ellen és — lojális, opportunistá, reformista magatartásából következően — nem szervezett még csupán szociáldemokrata vezetés alatt álló antifasiszta akciókat sem. Szövetségi politikáját is a forradalmi megoldástól való tartózkodás, a polgári renden belüli reformokkal beérő magatartás jellemezte éppúgy, mint a válság megoldása végett előirányzott szociáldemokrata munkaterv-elképzeléseket is.

Az MSZDP ezekben a kérdésekben sem járt maga törte csapáson, hanem a nyugati fejlett tőkés országok jobboldali szociáldemokrata veze-

⁹⁵ P. I. Arch. 500. f. 2/458. 6e. 4. o. Gáspár 1934. február 10-i jelentése a közüzemi gyűlés lefolyásáról.

tésének (angol, skandináv, holland, belga pártok) és a Szocialista Munkás-internacionálé és a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség vezetése többsége jobboldali irányvonalának nyomdokaiba lépett. Mechanikusan átvette a más történelmi körülmények között létrejött, más osztályerőviszonyokat tükröző nyugati koncepciókat, nem elemezte a sajátos magyarországi viszonyokat. Nem igazította ezek követelményeihez politikáját, hanem kitartott az 1919 augusztusa óta különösen jellemző, a Bethlen—Peyer paktum által pontosan jelzett és jelképezett álláspontja mellett. Ez a beállítottság lehetett a fő forrása a nyugat-európai pártok és a nemzetközi szociáldemokrata szervezetek jobboldali koncepciója átvételének.

Az 1934. évi kiprovokált Schutzbund-felkelés vérbefojtása a magyarországi szociáldemokrata vezetést nem csupán arra készítette, hogy kísérletet tegyen az ausztriai munkásmozgalom tragédiája okainak vizsgálására, hanem arra is, hogy útkeresését immár fokozott igyekezettel folytassa és az osztrák események tanulságát levonva meghatározza a magyarországi szociáldemokrata párt magatartását.

Pajor Rudolfnak az MSZDP VII. kerületi ülésén elhangzott szavaival jellemezhető, hogy a levert felkelés milyen hatással volt az MSZDP vezetőire. „Lám az osztrák munkások fegyverekkel sem tudnak győzelmet aratni, mit csináljunk hát mi, akiknek bunkóink sincsenek? Tehetetlenek vagyunk a faszimmal szemben.”⁹⁶

Buchinger Manó írásából derül ki az osztrák események másik fajta hatása. Ő részben Ottó Bauer 1920-ban és 1923-ban közzé tett műveire, részben Friedrich Adler nézeteire utalva állapította meg, hogy az osztrák munkásosztály az 1918. évi forradalomban elég erős lett ahhoz, hogy megteremthesse hegemoniáját, de mivel Nyugaton és így Ausztriában is a burzsoázia már erős, öntudatos és a munkásosztály e területen nem számíthat a parasztságra sem olyan mértékben, mint a bolsevizmus 1917-ben Oroszországban, továbbá mivel a magas fejlettségű ipari kapitalizmus országaiban az állami és az ipari termelési apparátus bármilyen rövid ideig tartó összeomlása a lakosságot hosszú időre nyomorba döntené s ezzel teljes anarchiát idézne fel, az osztrák munkásosztály már 1918-ban sem gyakorolhatott egyeduralmat. A forradalmi hullám elapadása után pedig osztályerő-egyensúly keletkezett. Ebben a belső helyzetben és Ausztria gazdasági függő helyzetét, katonai gyengeségeit is figyelembe véve az osztrák munkásság nem léphetett forradalmi útra, hanem napról napra kénytelen volt kompromisszumokat kötni. Buchinger különösen figyelemre méltónak tartotta Friedrich Adlernek az osztrák forradalom lehetőségeiről még az 1918-as ausztriai forradalom kitörése előtt leírt elgondolásait. Adler ekkor úgy vélekedett, hogy mivel Ausztriában még nem győzött a polgári forradalom, ott előbb a demokráciát kell megvalósítani az „abszolutizmussal” szemben. Ausztriában „egyelőre nem a szocializmus megvalósulása fontos, hanem a régi polgári forradalom az esedékes, amelynek Ausztriára vonatkozó feladatait eddig még el nem végezték” — vallotta Adler. Buchinger az osztrák tragédia okait vizsgálva úgy látta, hogy az 1929—1933. évi gazdasági válság még a kitűnően megszervezett osztrák munkásosztály sorain is hatalmas réseket vágott és bomlasztóan hatott az egész munkásosztály morális ellenálló képességére. Leginkább ebben a körülményben látta a magyarozatát annak, miért

⁹⁶ Vasas, 1934. április 1. sz.

kényszerült az osztrák SZDP arra, hogy a sorsdöntő események tudatában még a legutóbbi hónapokban is a támadás helyett defenzív politikát folytasson és katonai taktikáját is ehhez szabja.⁹⁷ Nem tekinthető véletlennek, hogy Buchinger Adlernek idézett nézeteit tartotta különösen figyelemre méltóknak, miként az sem, hogy Bauernek az osztályerőegyensúly viszonyokra történő utalását emelte ki. Az osztrák munkásmozgalom összeomlásának okait magyarázó fejtegetésnek az volt az indítéka, hogy a magyarországi szociáldemokrata munkásságot meggyőzze a forradalmi úton haladás, különösképpen a szocializmusért való harc koraiságáról, időszerűtlenségéről és — az osztrák példából is levonható okulásaként — a defenzív taktika, a kompromisszumkötés kényszerű szükségességéről, hiszen a válság hatásai azonos módon érvényesültek a magyarországi munkásság körében is. A magyarországi szociáldemokrata mozgalom sokkal gyengébb, kevésbé jól szervezett mint az osztrák, nem is élvezhette a győztes polgári forradalom demokratikus vívmányainak jótéteményeit. Így hát Magyarországon a demokrácia kivívása a feladat és az osztráknál erősebb és régibb, tizenöt éve létező magyarországi fasiszmissal szemben az osztráknál jóval gyengébb magyarországi munkásmozgalom számára nem a forradalmi szellemű, harcos fellépés a követendő út, hanem a védekezés, a kivárás, az egyezkedés, a beilleszkedés politikája. Más indokolással, más megközelítéssel, de Buchinger cikke, közvetve, következtetései által sugalltan, éppúgy leszerelő hatású volt, mint Pajor közvetlenül defetista, a harcot már eleve feladó nézetei.⁹⁸ Ebben a szellemben fogantak Peyernak és a Népszavának Gömbös különböző alkalmakkor elhangzott és a szociáldemokráciához intézett felhívásaira adott válaszai is.

Gömbös 1934. május 23-án a parlament költségvetési vitájában fel szólította az MSZDP-t arra, válják polgári párttá és adja fel idejét múlt nemzetköziségét. Élesen megkülönböztette a szociáldemokrata politikát a kommunistákétól, és a magyarországi szociáldemokrácia feladatát így jelölte ki: „Félreérthetetlenül magyarrá lenni, beleolvadni a polgári társadalomba és ott képviselni a munkásságot: ez a szociáldemokrácia jövője.”⁹⁹ Június 10-i kecskeméti beszédében ismét kijelentette, hogy „a szociáldemokrata munkásságot be akarja vinni a nemzeti egységbe”.¹⁰⁰

Peyer Károly Gömbös parlamenti beszédére válaszolva nem utasította vissza kereken Gömbös szavait, amelyekkel a pártot nemzeti alapra helyeződésre, internacionalizmusának feladására szólította fel. Ehelyett csupán azt mondta: „én nagyon szeretném, ha egyszer valaki itt a Házban felállna és megmagyarázná azt, mit ért »nemzeti alap« alatt”.¹⁰¹

A kecskeméti beszédre a Népszava úgy reagált, hogy mivel a miniszterelnök ismét adós maradt a válasszal, mit ért nemzeti egységen, továbbá

⁹⁷ Buchinger Manó: Ausztria: az európai Kína. *Szocializmus* (a továbbiakban Sz.) 1934. április 1. szám 11—12. és 14. o. Idézet a 12. oldalon.

⁹⁸ Arra, hogy Buchinger a magyarországi fasiszmus keletkezésének időpontját 1919-re tette és a német és olasz fasiszmissal azonos tartalmúnak ítélte vö. például a *Nsz*: 1934. szeptember 2-i számában az 5. oldalon megjelent A „félresikerült” ellenforradalom c. cikkét.

⁹⁹ *Képviselelőházi Napló* (a továbbiakban KN.) 1931—1936. XXIII. kötet 137. o. *Nsz*: 1934. május 24. 1—2. o. Gömbös Gyula miniszterelnök fölhívása a szociáldemokrata párthoz és Peyer elvtárs válasza a miniszterelnöknek.

¹⁰⁰ *Nsz*: 1934. június 12. 1. o. A kecskeméti beszéd.

¹⁰¹ KN. XXIII. k. 143. o. *Nsz*: 1934. május 24. 3. o.

nem határozta meg közelebbről, mit ért a munkásságnak a nemzeti egységbe olvasztásán „nem tudjuk tehát, még mindig nem tudjuk, hogy az invitálásnak mi a belső tartalma... tájékozottság híján nincs más lehetőségünk, mint a várakozásé”.¹⁰² Peyer parlamenti beszédének szellemében a lap csupán a nemzeti egység politikai egységként, pártegységként való értelmezését utasította el határozottan. Mi ez, ha nem a totális fasizmus bevezetésének programjával fellépő Gömbössel való együttműködési készség nyilvánítása azzal a feltétellel, hogy a párt tovább működhessen. Mennyire emlékeztet ez az álláspont a német szociáldemokrácia kapituláns, a náci rendszerrel megegyezni, abba beleilleszkedni kívánó magatartására! Az ilyen kivárásos, egyezkedésre hajló pártvezetéstől aligha lehetett többet várni a fasizmus elleni küzdelem terén, mint ami történt, ti. agitációs és propaganda tevékenységet. Ez szükséges, fontos volt ugyan, de a munkásosztály és a többi dolgozó érdekei szempontjából nem lehetett elégséges, hiszen nem nyújtott védelmet a fasizáló törekvések ellen. Ez a politika megfelelően szervezett tömegmozgalmak nyomása nélkül még arra sem tudta rászorítani a Gömbös-kormányt, hogy a Peyer parlamenti beszédében felsorolt minimális napi követeléseket (a munkanélküliség megszüntetése, a nagyon alacsony bérek emelése, a betegsegélyezés, a balesetbiztosítás, a paritásos béregyeztetés) teljesítse. Nem is szólva a pártvezetés és a sajtó őszintétlenségéről. Hiszen Gömbös sokszor és félreérthetetlenül kimondta, mit ért az MSZDP-nek és a munkásosztálynak a nemzeti egységbe integrálásán. Ennek figyelmen kívül hagyása is az egyezkedési hajlandóság tünete.

Kissé hosszadalmasabban időztünk el az MSZDP egyes vezetőinek az osztrák eseményekkel kapcsolatos magatartásánál, valamint Gömbösnek a szociáldemokrata munkásmozgalmat az ún. nemzeti egységbe integrálni óhajtó nézeteinél, de ezek a nézetek és az alapjukat képező szemléletmód voltak a forrásai az MSZDP munkásegység-politikájának is.

Az MSZDP már korábban is munkásegységét kívánt a fasizmus elleni harc eredményessége érdekében, de kommunisták nélkül. Úgy akart küzdeni a fasiszta diktatúra ellen, hogy a fasizmuséval, a nyilas mozgaloméval egy minőségűnek tekintette a bolsévizmust és egyidejűleg elutasította a kommunista munkásokkal való összefogást, akcióegységet. Ebben a tekintetben is követte az SZMI és az NSZSZ vezetésének álláspontját.

1933 végéig sem az NSZSZ, sem az SZMI, de a KI sem lépett előre az egységfront kérdésében. A Komintern Végrehajtó Bizottságának 1933 decemberi plénuma visszatért az „alulról való” egységfront hirdetéséhez. Az SZMI megtiltotta tagpártjainak, hogy erről a kérdéstről országuk kommunistaival tárgyaljanak. Az NSZSZ — a nemzetközi szociáldemokrácia álláspontjának megfelelően — változatlanul egyenlőségi jelet tett a fasizmus és a kommunizmus közé. „Mind a kommunizmusnak, mind a fasizmusnak diktatúra az alapja” —¹⁰³ fogalmazta meg az NSZSZ álláspontját W. M. Citrine, a szervezet elnöke.

Az 1934. januári állásfoglalás, amely immár „mindazokat a dolgozó rétegeket” harcba hívta, amelyek a nyomor, a szolgaság és a fasizmus

¹⁰² Nsz: 1934. június 12. 1. o. A kecskeméti beszéd.

¹⁰³ Tätigkeiten und Bestrebungen des Internationalen Gewerkschaftsbundes 1933—1935. Paris 1937. Tätigkeitsbericht des Internationalen Gewerkschaftsbundes über die Jahre 1933, 1934, 1935. Vorgelegt dem siebenten ordentlichen Kongress, London, 1936. 85. o. (A továbbiakban: Tätigkeitsbericht 1936.)

elleni harcban érdekelték voltak, szintén ebben a szellemben fogant. A dolgozók összefogásának alapjául szolgáló munkásegységből kizárta a kommunistákat. Konzerválta a munkásmozgalom megosztottságát és így már eleve kétségesse tette a felhívás gyakorlati megvalósításának sikerét, még akkor is, ha a valóságnak megfelelően tűzte ki a munkásegység funkcióját abban, hogy a munkásegységet „a fasizmus és a tőkés termelő rend ellen való küzdelemre kell felhasználni... Harcunk a fasizmussal van.”¹⁰⁴ Az 1934. február 16-i országos pártválasztmányi ülésen elhangzott felszólalások tanúsága szerint (többek között például Mónus Illésé) az osztrák események sem készítették a vezetést kommunistaellenes felfogásának megváltoztatására.¹⁰⁵ Ez a magatartás az MSZDP jobboldali és centrista vezetésének már többször említett elvi szemléletbeli alapállásából és a nemzetközi szociáldemokrata szervezetek határozataihoz való alkalmazkodásából, valamint abból is eredt, hogy a fasizmus elleni harchoz a nyugati polgári demokratikus, imperialista nagyhatalmaktól vártak segítséget elsősorban ezeknek a Népszövetségben folytatott politikája révén.¹⁰⁶

A két nemzetközi szerv határozatai nyomán folytatódott az egyes országokban már korábban megindult gazdasági bojkott mozgalom a fasiszta Németország ellen, továbbá ugyancsak a két szerv határozatainak megvalósítására erőteljes propaganda folyt a háború ellen. A brüsszeli kongresszus után a döntő kérdés az volt, hogyan tudják megvalósítani a háború elleni harc végső eszközének tartott általános sztrájkot a támadó ország ellen, valamint a támadó nemzetközi elszigetelését. Az NSZSZ elnöksége e fontos kérdéstről kérte a tagszervezeteinek véleményét 1933. október 20-án elküldött kérdőívben. A kérdőívre 1934. augusztusig érkezett válaszokat és a brüsszeli kongresszuson 1933. augusztusban hozott háborúellenes határozatok végrehajtását az NSZSZ 1934. augusztus 27—29-ig Weymouthban megtartott végrehajtó bizottsági ülése tekintette át. A vb ülésére előterjesztett jelentés szerint ez ellen „az egyetlen hatékony ellenszer a genfi leszerelési bizottság munkája... Genf különleges értelme: harc a fasizmus ellen, amely a kapitalizmus szövetségese és amely tudatosan a háború felé tör.”¹⁰⁷

A hazai szociáldemokrata vezetés még addig sem jutott el a helyzet felismerésében, mint az emigrációban élő centrista Rónai Zoltán, aki bolsevizmus és III. Internacionálé ellenessége, a Kominternt egységbontó tevékenységgel vádoló nézetei mellett a nemzetközi antifasiszta harc számbavehető akadályai közé sorolta „a demokratikus szocialisták egy részének” azt az „illúzióját, hogy őket biztosan immunizálja a fasizmussal szemben”. Rónai a nagy nyugati és a kis északi demokráciák szociáldemokratáira gondolt, mert az ő országaikban nem volt komoly fasiszta veszély és ezeknek a pártoknak a vezetői úgy vélték, hogy a gazdasági válságból kilábolván ilyen veszély a jövőben sem fenyegeti őket. Rónai a „kedélyes” Bécs intő példájára utalva remélte, hogy a „békés” Ausztria fasizálódása „hozzájárul ennek a veszélyes illúciónak eloszlátásához”.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Nsz: 1934. február 9. 1. o. Harcok.

¹⁰⁵ Nsz: 1934. február 17. 1—2. o.

¹⁰⁶ Nsz: 1934. március 22. 1. o. Egységes-e az európai demokrácia?

¹⁰⁷ Tätigkeitsbericht 1936. 215—216. o.

¹⁰⁸ Sz. 1934. április 1. szám 24. o. Rónai Zoltán: Az osztrák fasizmus diadala után.

Rónai figyelmeztető szavai a *Szocializmus* hasábjain napvilágot láttak ugyan, de nem hatottak az MSZDP vezetésének politikai irányvonalára.

A párttagságra másképp hatottak az osztrák események. Ez tükröződött a rendőrség egyik 1934. májusi jelentésében még akkor is, ha a jelentésnek az egyértelmű balratolódásról szóló megállapítását csak igen erős kritikával és fenntartással fogadhatjuk. „Ma az új tervek, ötletek, eszmék, indítványok egész tömegét kapja a párt minden rétegéből. Ezeket az indítványokat, amelyek a legszélsőbb baloldali kommunista felfogástól, a legszélsőbb jobboldali és nemzeti irányú elgondolásokig, úgy szólván minden világnézetet és tervet felölelnek s azokat a párt az őszi kongresszus elé fogja terjeszteni és ott fognak felettük dönteni. Az eddig beérkezett indítványokat és elgondolásokat tekintve általában azt lehet megállapítani, hogy azok többsége a szociáldemokrata párt forradalmibb alapokra való helyezését követeli és a jól fizetett vezetői állások demokratikusabb elosztását kívánja. Hatékonyan bekapcsolódott az MSZDP e belső átforgalmi tervezettségébe a KMP is és jól megszervezett ellenzéken keresztül csak úgy ontja a változatosabbnál változatosabb elképzeléseket... Már ma meg lehet állapítani azt, hogy az őszi pártkongresszusig az MSZDP igen jelentős része fog balfelé eltolódni... az MSZDP vezetősége ez ellen védekezik ugyan s már a múlt hó végén elrendelte vidéki szervezeteinek is, hogy az ellenzéki mozgolóadásokat haladéktalanul jelentsek be a központi pártvezetőséghez intézkedés végett. Még az ilyen jelentés elmulasztása miatt is már az egész helyi pártszervezet kizárását helyezték kilátásba.”¹⁰⁹

Az MSZDP vezetőségét még az 1934 júliusában létrejött osztrák és francia, az augusztusban kötött olasz és spanyol szociáldemokrata—kommunista egységmegállapodás sem készítette álláspontjának megváltoztatására. Híven követte az SZMI és az NSZSZ jobboldali vezetőinek felfogását.

Vanderverde, az SZMI elnöke, 1934. július 28-án, a francia egységokmány elfogadását követő napon, így nyilatkozott: „Nyugat- és Közép-Európa egyetlen más országában sem lehetséges ilyen egységfront, illetve csak abban az esetben merülhet fel az egységfront kérdése, ha a két internacionálé az összes ezzel kapcsolatos kérdést együttesen megvizsgálja.”¹¹⁰ Az SZMI elnöke tehát kitartott a korábbi álláspont mellett.

Az is közömbösen érintette az MSZDP vezetését, hogy a KI döntése nyomán a KMP, a BEB és az ESZE augusztus közepe óta rátért már nem csupán az alulról, hanem a szociáldemokrata funkcionáriusokkal, vagyis a felülről való egységfront-politika hirdetésére és megvalósítására. Eltér tehát a valóságtól a rendőrségi jelentésnek az a megállapítása, amely szerint az MSZMP és a KMP között a francia szocialista—kommunista egységfront mintájára az egységfront kérdésében bizalmas tárgyalások folytak volna. Abban viszont igaza volt, hogy „mindkét pártnál még igen nagy az ellenzéke az egységfront tervnek”.¹¹¹ A francia egységmegállapodás valóban foglalkoztatta az MSZDP vezetőségét, de nem abból a szempontból, hogy hogyan lehet azt nálunk követni, hanem hogyan térhet ki előle. Ezt bizonyítja a *Szocializmus*nak a francia egységfrontról szóló cikke is.

¹⁰⁹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (május 17.)

¹¹⁰ Betlen: i. m. 127—128. o.

¹¹¹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (augusztus 23.)

„Komoly fordulatot jelent-e a francia egységfront a világ munkásmozgalma történetében vagy pedig csak egyikét azoknak a nagyszámú taktikai fordulatoknak, amelyekben olyan gazdag a Kommunista Internacionálé története? Tény, hogy míg Franciaországban, ahol orosz külpolitikai érdekek az egységfrontot követelik, a fegyverszünet létrejött, addig más országokban, így Németországban ádáz harc folyik a szocialisták ellen. Amíg a moszkvai Internacionálé nem fogadja el a Szocialista Munkásinternacionálé ajánlotta módszert, az internacionálék útján való tárgyalást, az internacionálék között létrejövő megállapodást, addig a legnagyobb óvatossággal kell fogadnunk minden közeledési kísérletet.”¹¹²

Még az SZMI ismeretes novemberi határozata sem készítette az MSZDP vezetését arra, hogy — most már nemzetközi szervezetének jóváhagyásával — balra forduljon. Kitartott az angol és skandináv pártok egységfrontot elutasító magatartásával azonos álláspontja mellett.¹¹³ Buchinger Manó, az MSZDP állandó képviselője az SZMI-ben, a novemberi ülésről szóló írásában ugyanis ekképpen tárgyalta a nagy jelentőségű kérdést: „A Szocialista Munkásinternacionálé végrehajtó bizottsága párizsi ülésében, miként a legutóbbi esztendőben már ismételt, most is kénytelen volt foglalkozni azzal a kérdéssel, hogy a fasiszta és a háborús veszedelemmel szemben vannak-e lehetőségei az egész munkásosztály egységes küzdelmének és egységes harci frontjának.”¹¹⁴ Buchinger tehát nem előrelépésnek, hanem kényszerű, kelletlen lépésnek tekintette az SZMI határozatát. Mielőtt ismertette volna a KI-nek adott választ, szükségesnek tartotta a KI-ben az egységfront kérdésében bekövetkezett változás ismertetését: „Ami eddigi magatartásukban (ti. a KI-ében — Ö. P.) változást jelent, az mindössze annyi, hogy ... megértették és hajlandónak mutatkoztak egy olyan megállapodásra, amelynek értelmében közös harcot, közös védelmi akciókat kell szervezni és megindítani a veszélyeztetett demokrácia érdekében, a letiport közszabadságok visszaállítása vagy újra való kiharcolása és a fasizmus és a reakció legyőzése érdekében.”¹¹⁵ Buchinger tehát a kommunistáknak és a Kominternnek azt a lényeges előrelépését, amely szerint a fasizmus elleni közös harcra hívtak fel lényegtelennek tekintette és az SZMI jobboldali pártjaihoz hasonlóan el akarta ködösíteni azt a tényt, hogy a kommunisták kezdeményezésének eredményeként haladt előre az egységfrontmozgalom. Nem vett tudomást arról, hogy ez a változás a korábbi álláspont feladását és új irányvonal létrejöttének kezdetét jelezte.

Éppen ellenkezőleg: a változást is felhasználta kommunistaellenes hangulatkeltésre: „Európaszerte a kommunisták és pártjaik azt a látsza-

¹¹² Sz. 1934. szeptember 246. o. Vándor Zoltán: A francia egységfront.

¹¹³ Az SZMI jobboldali pártjai továbbra is az egységfront ellen foglaltak állást. Albarda például kijelentette, hogy Franciaországban és néhány más országban sajátos körülmények között fogtak közös akciókba, még a többi országban hiányoznak a hasonló feltételek. Amíg a KI nem ismeri el az SZMI demokratikus elveit, az Internacionálék kereteiben, a közös akciók áthidalhatatlan akadályokba ütköznek és így ezekről céltalan tárgyalni. Betlen: i. m. 144. o. A Népszava arról tudósít, hogy „a küldöttek közül Svédország, Norvégia, Dánia, Hollandia és Csehszlovákia képviselői elleneztek a közös akciót”. Nsz: 1934. november 14. 9. o. A kommunista egységfrontajánlat az SZMI Végrehajtó Bizottsága előtt.

¹¹⁴ Nsz: 1934. november 21. 1. o. Buchinger Manó: A Szocialista Munkásinternacionálé válasza a kommunista ajánlatokra.

¹¹⁵ Uo.

tot akarják kelteni, mintha ez a szükséges egységes küzdelem valóban szívügyük volna, helyenként, országonként úgynevezett egységfront-ajánlatokkal bombázzák a szociáldemokráciát, ellenben legfőbb vezetőségük, a diktátori hatalmat gyakorló moszkvai Komintern a Munkásinternacionálé másfél esztendő felhívására még mindig nem adott választ.” „Tények azt mutatják, hogy a bolsevisták még mindig nem akarják feladni a régi játszmát és még mindig az a törekvésük, hogy... holmi manővereket folytassanak.” — „Nagy felelőségük tudatában az Internacionáléhoz tartozó pártok továbbra is azelőtt a föladat előtt állanak, hogy a maguk erejéből folytassák a harcot, tovább igyekezzenek minden erőt központosítani a sokfajta veszedelem ellen, a munkásosztály haladása és fölszabadulása érdekében.”¹¹⁶ Buchinger jelentése tehát azt sugallta, hogy az MSZDP ne éljen az SZMI végrehajtott bizottsági határozat adta lehetőséggel és ne tárgyaljon a kommunistákkal.

Az MSZDP-ben 1934 őszén már élénk vita folyt az egységfront kérdéséről. Ennek tünete volt az 1934. november 18-án megtartott előkongresszus lefolyása is. „Az »előkongresszus« tárgyalása lesújtó eredményt hozott a pártvezetőségre. Szavazásra tették fel ugyanis az egységfrontkérdést. Ennek során a pártvezetőség elutasító indítványa alig pár szavazattal nyert többséget. Ez pedig azt jelentette, hogy a kongresszuson a vezetőség kisebbségben maradt volna.” A rendőrségi jelentés megállapítása szerint ezért váratlanul februárra halasztották el a kongresszus megtartását.¹¹⁷ A kongresszus elhalasztását egy másik jelentés azzal indokolta, hogy: a KMP eredményes egységfront-akciója a szociáldemokrata párt vezetőségében is zavart keltett s a pártvezetőség attól tart, hogy számos indítványt az ellenzék le fog szavazni, ezért alaposabb selejtezést végez a párttitkárság a pártgyűlésre küldendő kiválasztásánál, hogy javaslatait, indítványait keresztül erőszakolhassa”.¹¹⁸ A rendőrség szerint az elhalasztás további indoka az, hogy „a párt meg akarja várni a kormány választójogi tervezetét és az országos pártgyűléssel azzal is foglalkozni szándékozik”. Továbbá amiatt, mert kevés vidéki párttag jelentette be részvételét „végül a pesti szervezetek kijelölt tagjai között igen sok volt az »ellenzéki« (kommunista) s emiatt a központi vezetőség attól tartott, hogy az egységfrontkérdést felvetik és azt meg is szavazzák, ezért a pártvezetőség a jelentkező ellenzékiet a pártszervezetekkel törölteti és a gyűlésről távol tartja”.¹¹⁹

A rendőrségi jelentések ebben az esetben alighanem igen közel jártak az igazsághoz. A jobboldali vezetés adminisztratív rendszabályokkal elérte azt, hogy végül is a magyar pártban és az egyes szakszervezetekben az SZMI jobboldalával egybehangzó nézeteket fogadtak el. Buchinger Manónak a *Szocializmusban* megjelent cikke is ebben a szellemben íródott. „Az Internacionálé legutóbbi határozata azt is jelenti, hogy az úgynevezett egységfrontnak nemzetközi viszonylatban való megvalósításától ma távolabb kerültünk, mint voltunk 1933. február előtt, amikor is a II. Internacionálé a német katasztrófa elhárítására gondolván, ismert felhívását kibocsátotta. ... Csaknem áthidalhatatlanok azok az ellentétek,

¹¹⁶ Uo. 2. o.

¹¹⁷ *Dokumentumok* 226–227. o. Rendőrségi jelentés 1934. november 23-án a szociáldemokrata pártkongresszus elhalasztásának okairól.

¹¹⁸ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (november 29.)

¹¹⁹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (december 7.)

amelyeket maga a történelem és a politikai realitások a szociáldemokraták és kommunisták egységfrontjával szembeállítottak — írta.¹²⁰

Erről a cikkről joggal állapította meg a rendőrség, hogy Buchinger „leszögezi azt, hogy az MSZDP egységfrontellenes”.¹²¹

Az MSZDP vezetése — a már többször érintett indítékokból kifolyólag — a munkásegység alapján nyugvó, tömegeket felvonultató harcos, a napi gazdasági és a politikai követeléseket egybekapcsoló megmozdulások helyett megrekedt évtizedek óta folytatott és a fasiszmus uralmának idején egyoldalúsága miatt elégtelen, reformista politikai célkitűzésének, az általános választójogért folytatott küzdelemnek a szintjén. Nem vette figyelembe, hogy ezt a demokratikus jogot, úgy mint a többit is csakis széles körű minden területet magában foglaló antifasiszta tömegmozgalommal vívhatja ki. Ha csak erre az egy kérdésre szűkíti le a politikai harcot és az általános, titkos választójogot tekinti minden baj orvosszerének, minden más munkásigény kielégítése egyedüli feltételének, akkor — a harcok keretének ilyen korlátozásával — eleve megfosztja magát még ennek a jognak a megszerzési lehetőségétől is, hiszen tömegeinek jelentős része kiábrándult már a — jobboldali vezetői által bálványként tisztelt — parlamenti demokráciából. Csak saját erejében bízik, kizárólag osztályharcos fellépéstől reméli sorsa jobbrafordulását és a fasiszmus veszélyének elhárítását. A pártban elég erősek voltak az ilyen hangok és — a már idézett források tanúsága szerint — a KMP és az ESZE munkájának hatására egyre több szociáldemokrata munkás felfogása vált baloldallivá, mind számosabban igényelték a kommunista és a szociáldemokrata munkások egységfrontját. Ilyen körülmények között egyedül a választójoghoz, mint a gazdasági és szociális bajok kizárólagos orvosseréhez, mint a fasiszta diktatúra megfelelő, demokratikus ellenszeréhez való ragaszkodás az átfogóbb célokért folytatandó harcra kész tömegeknek — e leszűkítés révén — bizonyos fokú leszerelését is jelentette. A pártvezetés álláspontját talán éppen szélsőséges megfogalmazása miatt a legélesebben körvonalazta Pajor Rudolfnak az MSZDP 1934. szeptember 16-i tattersalli nagygyűlésén előterjesztett és el is fogadott határozati javaslata: „A demokratikus választójog évtizedek óta minden más kérdés fölött álló követelése a magyar munkásosztálynak és sorsdöntő problémája az egész országnak.”¹²² Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy maga Gömbös is megígérte a titkos választójog bevezetését. Így a választójogért folytatandó harc most nem csupán a hagyományos szociáldemokrata szólamként került előtérbe, hanem mint konkrét aktuális harci kérdés is. Mivel azonban a tömegek előtt ezt a jelszót eléggé elkoptatták, kevésbé ismerték fel a megvalósíthatóság újszerűségét.

Az MSZDP vezetői továbbra is felnagyították a választójog jelentőségét. Peyer egyik cikke éles fénnel világított rá a választójog jelentőségének opportunistá szellemű felnagyítására és egyúttal vulgarizálására is. „Ha mi azt mondjuk, hogy a titkos választójog jelent egyúttal kenye-

¹²⁰ Sz. 1934. december 394. o. *Buchinger* Manó: Az egységfront problémája.

¹²¹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (december 7.)

¹²² Nsz: 1934. szeptember 18. 4. o. Akik új világot akarnak, sorakozzanak a szocializmus lobogója alá. A nyugati parlamenti demokrácia fetiszizálásának jó példáját szolgáltatva *Peyer* Károlynak e nagygyűlésen elhangzott beszéde is. Uo. 3. o. Minden tisztességes embernek össze kell fognia a demokratikus választójog megvalósítása érdekében.

ret — írta Peyer Károly —, úgy ez sohasem volt helytállóbb állítás mint ma.” „A magyar munkások bérei ma legalacsonyabbak egész Európában. Ezért kell a titkos választójog, ezért kell új szellem a magyar törvényhozó testületekbe, ezért kellene nem „Führer”-ek, hanem népképviselők, akik demokratikus alapon választva a választók szabad akaratából, tényleg a nép érdekeit képviselik.”¹²³

A jobboldali pártvezetés olyan időpontban tűzte újra zászlajára csak az általános, titkos választójogért folytatandó harc jelszavát, amikor a kormánylapok már kiszivárogtatták azt a hírt, hogy a kormány elkészült fasiszta érdekképviseleti törvényjavaslat-tervezetével, amely elfogadása esetén a fejszét illesztette volna rá előbb a magyar szakszervezeti mozgalom, majd — lásd Németország példáját — a párt életfájának gyökerére.¹²⁴ Az MSZDP vezetése tehát akkor igyekezett a munkástömegek figyelmét kizárólag a választójog kérdésére irányítani, amikor legsürgősebb feladattá a szakszervezetek megvédése lett és amikor ennek érdekében még az eddiginél is fokozottabb mértékben és követelőbben vált a munkásmozgalom létszükségletévé az antifasiszta munkás egységfront megteremtése.

Az MSZDP vezetése a kommunistákkal való összefogás helyett a polgári demokratikus pártokkal való antifasiszta együttműködést részesítette előnyben. Már a fővárosi önkormányzat védelméért folytatott harc sikere érdekében felszólította a párt az ellenzék pártjait arra, hogy egységesen lépjenek fel a kormány fasizáló törekvése ellen. Peyer külön hangsúlyozta, hogy az MSZDP hajlandó félretenni sérelmeit és „becsületes, őszinte harcban együtt küzdeni a többi pártokkal a nyilvánosságra került fővárosi javaslattal szemben”.¹²⁵

Az MSZDP úgy látta, hogy az új fővárosi törvénytervezet „a nyílt fasizmus erőpróbája akar lenni. Ha sikerül az első lépés, jön utána a többi”.¹²⁶ Az MSZDP vezetése helyesen vélte a fővárosi törvénytervezetet a nyílt fasizmusra törekvés első erőpróbájának, de nem volt képes eljutni a polgári pártokkal való antifasiszta akcióegység önmagában helyes célkitűzésétől a kommunistákkal való összefogásig. Az év folyamán még több ízben merült fel a polgársággal, ill. pártjaival kötendő antifasiszta szövetség kérdése, mindig hasonló szellemben.¹²⁷ Az év utolsó hónapjaiban Herczka Sándor fejtette ki véleményét a polgári koalíciós kormányban való részvétel feltételeiről. A polgárság fasizálódása idején — írta —, már nem lehetséges a polgári pártokkal koalícióban úgy együttkormányozni, mint ezt megelőzően. A kispolgársággal régebben még a koalíciós együttműködésnél is gyakoribb szövetség „éppen most... életbevágóan fontos probléma lett, megoldása azonban egészen új módszereket követel”. A kispolgárság elfordult hagyományos pártjaitól, mert azok kon-

¹²³ SZÉ. 1934. szeptember XXXI. évfolyam 9. szám. Peyer Károly: Választójog és kenyér.

¹²⁴ Nsz: 1934. december 9. 11. o. Az érdekképviseleti ügy.

¹²⁵ Nsz: 1934. január 19. 1. o.

¹²⁶ Uo. Alkotmányvédő Blokk. (vezércikk)

¹²⁷ Áprilisban Mónus Illés szögezte le: „A polgár válaszúthoz érkezett. Ha a fasizmust választja, akkor fejét elviselhetetleri szolgaságba hajtja, anélkül, hogy segítené magát. Ha pedig az egyetemes haladást választja, akkor pedig — súlyos áldozatot kell hoznia a nálánál rosszabb sorban élő »negyedik rend« javára.” Nsz: 1934. április 22. 5. o. Mónus Illés: Az intellektuelek és a fasizmus. Vö. még ugyanó Szabadság és Szocializmus Nsz: 1934. május 1. 3. o.

zervatívák lettek. A koalíciós kormányoknak ilyen körülmények között nem szabad elfojtaniuk a tömegek „antikapitalista” lázadását, hanem ésszerű formába kell azt önteniük. Át kell törni a kapitalista gazdasági rend kereteit. A jövőben a koalíció feltétele, hogy a szocializmus irányába cselekedjék.¹²⁸ Herczka Sándor fejtegetése egyfelől arra világított rá, hogy az MSZDP-ben a faszizmus előretörésének hatására mozdult valamit a régi merevség, hogy náluk is kezdett utat törni az a felismerés, hogy a reakció támadásának visszaveréséhez antifaszista összefogás szükséges, tehát szövetségesek kellene, másfelől Herczka a kapitalista gazdasági rend korlátjainak áttörését követelte a szövetség feltételül, az az észrevétele, hogy „ésszerű” formába kell önteni a tömegek antifaszista lázadását — a szociáldemokratáknak a szocialista munkatervről vallott nézeteit ismerve — nem a marxi—lenini értelmezés szerinti szocializmus igénylését jelentette, hanem csupán államkapitalizmusnak, irányított gazdálkodásnak, a kapitalizmus megreformált változatának az igénylését. A szövetségi politikának ez a változata egyenes következménye volt az MSZDP reformista álláspontjának, amelynek nyomán a faszizmus legyőzése után hosszan tartó polgári demokratikus viszonyokra kívánt berendezkedni és a munkásosztály érdekeit a fennálló rend alapjait meg nem ingató reformokkal óhajtotta kielégíteni. Ezt a megállapítást erősítik meg a szociáldemokrata munkatervvel kapcsolatosan az MSZDP-ben kialakult elgondolások is.

Az 1934. februári Schutzbund-felkelés vérbefojtása, továbbá az a körülmény, hogy az osztrák munkásosztály túlnyomó része távol maradt a fegyveres antifaszista felkeléstől, újabb megrendülést keltett a nemzetközi szociáldemokrata mozgalomban. Most már minden ország szociáldemokrata munkástömegei előtt világosabbá válhatott, mennyire hamis a nemzetközi szociáldemokrácia jobboldali vezetőinek az a vádja, amely szerint a kommunisták elzárkózó „egységbontó” politikájukkal egyedüli okozói voltak a nácik győzelmének. Ausztriában tudvalevően gyenge volt a kommunista párt. A Heimwehr-faszizmus mégis a jól szervezett, nagy tömegekkel és tömegbefolyással rendelkező osztrák szociáldemokrácia fölé tudott kerekedni és maga alá tiporta az osztrák munkásosztályt megfosztván azt minden addig kivívott jogától, évtizedeken át jól kiépített szervezeteitől. Most már a szociáldemokrata vezetőknek is az eddiginél mélyebben kellett elgondolkodniuk azon, hogyan tovább? Még inkább eltöprenghetnek azon, vajon csupán a gyakorlat bizonyult-e hibásnak, vagy az elveket, az elméletet is újra kell értékelni s a változott körülményekhez szükséges-e formálni azokat is?

Abban valamennyi szociáldemokrata párt vezetése egyetértett, hogy meg kell találni a tőkés gazdasági rend válságából kivezető utat, mert — megítélésük szerint —, ez az egyetlen és biztos menekvés a faszizmustól. Úgy vélték, hogy a monopolizációk a profitjukat csökkenéssel fenyegető válságtól és az ehhez kapcsolódó forradalmi munkásmozgalmaktól való szabadulást keresve dobták magukat a faszizmus karjaiba. Meggyőződésük abban is közös volt, hogy ha sikerülne megreformálni a kapitalizmust és ezáltal megszüntetni a kapitalizmus gazdasági válságát, megóvhatják a polgári demokratikus rendet is, amelyet az adott körülmények között a

¹²⁸ Sz. 1934. november 370. o. XXIV. évfolyam 8. sz. Herczka Sándor: Elkövetkező harcok taktikája.

munkásosztály érdekeinek legmegfelelőbb politikai létezési formának tartottak.

Az útkeresés már 1931 óta folyt, de Hitler uralomrajutása óta különös intenzitással erősödött meg és új motívummal, a fasiszmus elleni küzdelemmel gyarapodott. A kérdés azonban másképp merült fel az olyan tőkés országok szociáldemokrata pártjainál, ahol a polgári demokrácia zavartalanul fennmaradt, esetleg munkáspártok álltak a kormány élén, másképp azokban, amelyekben küszöbön állt a fasiszmus veszélye, ismét másképp a fasiszta uralom alatt álló országokban, amelyek legtöbbször a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti mozgalom már a föld alá szorult, vagy csupán az uralkodó osztályok kényszerhelyzete miatt létezett még és immár a létét közvetlenül fenyegető további fasiszáló törekvések ellen kellett védenie.

Angliában, a skandináv államokban, valamint Belgiumban, Hollandiában (itt a Holland Szakszervezeti Szövetség készítette a tervet) széles körű államosításokban, olcsóbb hiteleket nyújtó, deflációs, irányított kapitalista gazdálkodásban vélték felfedezni a jobboldali szociáldemokrata politikusok azt a gyógymódot, amely talpra állítja a kapitalizmust és egyúttal megfelelő kormányprogramukul is szolgálhat. A szilárd polgári demokratikus viszonyok között működő szociáldemokrata pártok jobboldali vezetői úgy vélték, hogy ha a polgári demokratikus renden belül a kapitalizmus megreformálását ígérő programmal kormányra juthatnak, megoldják a tőkés gazdaság válságát és ezzel minden egyéb kérdést is. A burzsoáziával a legszélsőségesebben együttműködni kívánó belga De Man szocialista tervében egyértelműen leszögezte, hogy szó sincs a szociáldemokrácia elveinek, reformizmusának felülvizsgálatáról. A maximális követeléseket, vagyis a pártprogram készítését ábrándkergetésnek minősítette, mert az csak általánosságban utalhat a párt céljaira. Ami a pártprogramban van, az a jövő vágyálma. Ehelyett jó akciótervre: rendszeresen kidolgozott, közvetlenül végrehajtható kormányprogramra, akcióprogramra van szükség, amely pontosan megállapítja az intézkedések sorrendjét. Az említett többi ország szociáldemokrata pártjai, az SZMI jobb szárnyának törzsét alkotó pártok, hasonló akcióprogramokat dolgoztak ki, vagy óhajtottak kidolgozni.¹²⁹ Arra, hogy az államosítások, az irányított tőkés gazdálkodás mennyire szolgálhatják a munkásosztály érdekeit akkor, ha a hatalom változatlanul a monopolista burzsoázia kezében van ez alkalommal talán szükségtelen időt fecsérelni. A történelem azóta lefolyt közismert tényei minden elvi elemzésnél beszédebben igazolták e nézetek helytelenségét és a marxista kritika helytálló voltát. Sokkal inkább megérdemli a figyelmet a fasiszmustól fenyegetett vagy már a fasiszmus uralma alatt szenvedő szociáldemokrata pártoknak, ezek sorában a magyarországinak, az útkeresése. Ennek ismertetése során történik említés arról, mennyire helytálló az a szociáldemokrata nézet, amely szerint a burzsoázia a fasiszmus karjaiba vetette magát, vagyis hogy a fasiszmus valamiféle a burzsoáziától független erő lett volna.

¹²⁹ Sz. 1934. július 4. szám. 157. o. Szocialista offenzíva, továbbá Sz. 1934. szeptember 6. szám 247. o. *Brailsford H. M.*: Mi lesz Angliában? Vö. még a *Munkásmozgalomtörténeti Lexikon* Kossuth Könyvkiadó 1972. *De Man*-ról és *Hollandia Munkásmozgalmá*-ról írt szócikkei.

A magyarországi szociáldemokrácia útkereső törekvéseire a már érintett németországi és hazai események, továbbá a spanyol és a francia munkásmozgalom balratolódása mellett az 1934. februári ausztriai tragédia újabb sokkszerű és egyúttal sürgető hatással volt. A magyarországi szociáldemokrata vezetés feladata — a többi hasonló helyzetben levő testvérpártéval együtt — annyival volt bonyolultabb az angol, a skandináv és más az övékéhez hasonló helyzetben levőnél, hogy Magyarországon nem csupán a tőkés gazdaság válságának hatásaira kellett gyógyírt keresni, hanem a fasizmus ellen is. A magyarországi szociáldemokrácia feladata annyiban tért el az olasztól, a németétől, az osztrákétól, hogy legálisan, bár rendkívül szűkre szabott, de bizonyos formai vonatkozásokban mégis létező polgári demokratikus keretek között működhett. Ebben a vonatkozásban a feladata annyiban különbözött a totális fasizmus körülményei között élőkétől, hogy még volt mit védenie: szervezeteit és a polgári demokratikus formák maradványait és az e keretek adta lehetőségeket felhasználva küzdhetett a további fasizálás ellen, valamint a már elvesztett demokratikus jogok visszaszerzéséért, az ország általános demokratikus társadalmi átalakításáért, a fasiszta jellegű rendszer megdöntéséért. Ezek voltak a magyarországi munkásmozgalom és így a szociáldemokrácia előtt is tornyosuló, megoldandó feladatok. A továbbiak azt próbálják megvilágítani, hogyan láttak hozzá a magyarországi szociáldemokraták a történelem által feladott lecke megoldásához.

A német és az osztrák katasztrófában jelölték meg azt a kritikusan pontot, amely útkeresésre ösztönözte őket. Abban is egyetértettek, hogy felül kell vizsgálni harci módszereiket, eszközeiket.

A megoldás lehetőségeit többen és több oldalról vizsgálták. Az egyik megközelítés az *új szociáldemokrata munkaterv* kidolgozása volt. Az MSZDP 1934. április 19-i pártválasztmányi ülésének döntése szerint az év őszén esedékes pártkongresszus elé kell terjeszteni a szocialista munkatervet, „a gyakorlati és a napi élet számára”. A pártválasztmány azt is szükségesnek látta hangsúlyozni, hogy „félreértés ne essék: nem pártprogram készítéséről van szó”.¹³⁰ A pártválasztmány tehát a nyugat-európai, De Man típusú elgondolásokhoz igazodott és a követendő példaképnek tekintett Labour Party, valamint a skandináv pártok szándékai-val azonos a tőkés rend megreformálásával, polgári demokratikus rendszerben képzelte el — példaképeihez hasonlóan kormányprogramnak szánt — tervének megvalósítását. Ebben valamennyi szociáldemokrata politikus és publicista megegyezett, aki ezzel a kérdéssel összefüggésben véleményt mondott.

Abban is egyeztek a vélemények, hogy a munkatervnek felül kell vizsgálnia a mozgalom addigi gyakorlatát és ideológiáját és az új utakat azoknak a történelmi előzményeknek a figyelembevételével kell kitűznie, amelyek az adott általános helyzethez vezettek és amelyek a szociáldemokrata munkásmozgalom adott körülményeinek alakulásában döntő szerepet játszottak.

Abból indultak ki, hogy a kapitalizmus Közép-Európában az I. világháború elvesztése folytán sokat veszített tőkeerejéből, világszíni versenyképességéből, piacaiból. A Párizs környéki békék még csak súlyosbítták a helyzetet. A háború elvesztését követő forradalmakban a mun-

¹³⁰ Nsz: 1934. április 21. 1. o. Szocialista munkaterv.

kásosztály megerősödött. A legyengült burzsoázia ezzel a megerősödött munkásosztállyal került szembe és kettejük harca addig még soha nem látott mértékben kiéleződött. Mindez gazdasági, ideológiai változásokat eredményezett és az antimarxizmus, az adott esetben, a fasiszmus győzelmét Közép-Európában, ami egyet jelent a kapitalizmus győzelmével a munkásosztály fölött. Az államhatalom brutális kiszélesítése révén a katonai-polgári bürokrácia úrrá lett a meggyengült tőkeerejű burzsoázia fölött. „Így születik meg most a különélő, önálló »tekintélyi állam«.” Önvédelméül megszervezi a parasztokat, a munkásokat pedig fasiszta szervezetekbe tömöríti. A fasiszmus közép-európai uralomra jutásának oka, hogy a polgárság ezen a területen nem vívta meg a maga győzelmes forradalmát úgy miként Nyugaton, hanem elbukott félúton és a feudalizmus fennhatósága alá helyezte magát.¹³¹

Mónus álláspontja Ottó Bauernek a fasiszmus és a burzsoázia kapcsolatáról, a burzsoáziának a fasiszmus uralomra jutásáról vallott nézeteihez hasonlít a legjobban. Bauer ugyanis a fasiszmust nem tekintette a finánc-tőkés burzsoázia legreakciósbabb csoportja diktatúrájának, hanem a finánc-tőkétől, általában a burzsoáziától független önálló erőnek, amelyet eszközként használ fel a finánc-tőkések egy csoportja, az egész burzsoázia érdekeinek védelmére, a tőkés kizsákmányolás biztosítására. Más szóval: Bauernél és Mónusnál a fasiszmus nem a burzsoázia egyik és legreakciósbabb uralmi formája, hanem tőle függetlenül létező, önálló erőként fellépő, más lényegű diktatórikus eszköz, amelyet a burzsoázia felhasznál.

Mónusnak a fasiszmus uralomra jutását a feudális osztályok maradványainak hatalmi pozícióival összekapcsoló nézete olyan optikai tévedés, amely rávilágít szemléletmódjának lényegére is. Mónus számára csak a feudális osztályok egyértelműen reakciósok és pusztán maradványaiknak részvétele is a politikai hatalomban egyenes úton vezet el az ugyancsak szélsőségesen reakciós, a feudális erőszakéhoz hasonló, bár azon túllevő fasiszta diktatúrához. Mónus tehát nem ismerte fel, hogy a monopolizált tőke már a reakcióssá vált burzsoázia jelentkezési formája. Törekvései minőségileg, lényegüket illetően nem különböznek az ugyancsak tőkessé vált és ilyen módon gazdálkodó, gondolkodó feudális eredetű junker-birtokos osztályéitól. A fasiszmus uralomra juttatásában játszott szerepük tehát nem tér el egymásétól, viszont a rendszer osztálytartalmát a finánc-tőkés burzsoázia jelenléte határozza meg, amely a hatalmat a vele összefonódott junker-nagybirtokossággal együtt gyakorolja. Mónus tévedésének forrása Szabó Ervin 1848-ról vallott ismert nézetei és a német kérdés felülről való megoldása mellett alighanem az is volt, hogy az 1918. évi magyarországi polgári-demokratikus forradalom befejezetlen maradt. Nézetei hasonlítottak Friedrich Adler 1918 előtt hirdetett nézeteihez is. A történelem logikája szerint — vallotta Mónus — a napirenden levő feladat a polgári forradalom befejezése, a burzsoázia olyan jellegű, mértékű uralomra juttatása és megizmosodásának előmozdítása mellett volna, mint Nyugaton. A fasiszmus uralomra jutásának — Mónus szerint — kizárólag a burzsoázia gyengesége volt az oka; forrása. Arról, hogy ezzel egyenrangú tényezőként hatott a burzsoázia reakcióssá válása is — téves

¹³¹ Sz. 1934. április 1. szám 5. o. *Mónus Illés*: Az eszme: halhatatlan. Ebben a tekintetben hasonló nézetet vall *Kun Zsigmond* is, Sz. 1934. szeptember 6. szám 257. o. Reflexiók a munkatervhez című írásban.

helyzetfelismeréséből következőn — nem tett említést. A polgári forradalom befejezetlensége tette lehetővé a feudális osztálymaradványok hatalami pozícióban maradását és ennek következményeit, köztük a fasiszmus uralomra jutását is.

De térjünk vissza a szocialista munkaterv elképzelésekhez. Egyik nézet szerint az I. világháború és a Párizs környéki békék nyomán bekövetkezett döntő jelentőségű gazdasági, politikai, ideológiai változások eredményeként létrejött katasztrófák „új utak keresésére intenek, szorítanak bennünket. Ennek a helyzetnek a tudatos felismerését jelzik testvérpártjaink munkatervei”. Felül kell vizsgálni az eddigi gyakorlatot és elméletet, de a reformizmus szemszögéből. A reformizmus ugyanis az ún. mindennapi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalást, gyakorlatot jelenti. Erről az útról tömegekre támaszkodó párt nem térhet le. „Csak ezen az alapon épülhet fel a munkaterv.” Kidolgozása során tisztázni kell, hogy „a munkaterv a párt kormányra kerülése esetére, illetve a szocializmus megvalósításának idejére utal-e, vagy a dolgozó rétegek életlehetőségeinek védelméért, megjavításáért vívandó harcunknak lesz-e útjelzője?” A cikkíró szerint „mindennapos szakadatlan küzdelemünk új bázisát kell a tervben” lefektetniük, bár a jövő célkitűzéseit sem szabad szem elől téveszteniük.¹³²

Hasonlóképpen De Man és az említett nyugat-európai szociáldemokrata pártok nézeteivel és a pártválasztmány állásfoglalásával egybevágoan fogta fel a munkaterv értelmét, jelentőségét egy másik vélemény szerzője is. A munkatervnek eszerint kettős rendeltetése volna: az egyik, hogy megmutassa minden párttagnak és szociáldemokrata szervezetnek politikai magatartása irányát, a másik az, hogy rávilágítson „melyek azok a közvetlen célok és közvetlen teendők, amelyek alapján a magyarországi szociáldemokrácia hatalmat vállalna és hogyan fogna hozzá terve megvalósításához”.¹³³ Kertész Miklósnak, a Magántisztviselők Országos Szövetsége titkárának elgondolásai nem csupán arról árulkodnak, hogy a szociáldemokrata munkaterv megvalósítását a fennálló rend megreformálásával és azon belül — vagyis munkáshatalom és új társadalmi rend megvalósítása nélkül — képzelte el, hanem arról is, hogy a nem monopolista jellegű termelési eszközöket éppúgy magántulajdonban kívánta hagyni, miként az építő-, a textilipar, a mezőgazdaság termelőeszközeit is. Nem óhajtotta nacionalizálni a kereskedelmi és a kézművesipari vállalkozásokat, továbbá semmilyen kisipari és kiskereskedelmi üzemet, amelyben a tőke és a munka még nem vált el egymástól.¹³⁴ Kertész gondolatai monopóliumellenes kispolgári szemléletet tükröző ideológiára épültek. A magántulajdont jelentős részben érintetlenül kívánták hagyni a megreformált kapitalizmus keretében.

Mónus Illés valójában Kun Zsigmondéval azonos elvi alapon, de bizonyos fokig mégis másképp indokolta meg a szocialista munkaterv készítésének szükségességét. A maga korának eszmei zűrzavarából keresett kivezető utat, a demokráciát túlbecsülő, illetve leértékelő, a fasiszmus előretörése nyomán a diktatúrára esküdő, illetve azt elutasító vélemények

¹³² Kun Zsigmond idézett cikk Sz. 1934. szeptember 258. o.

¹³³ Nsz: 1934. május 1. 15. o. Szekszárdi László: Mi legyen a munkatervben?

¹³⁴ Sz. 1934. július 4. szám 148. o. Kertész Miklós: Gondolatok az új szociáldemokrata munkatervhez.

káoszából, amely sokakban lelki válságot idézett elő. „Mindez megnövelte azt a szükségletet, hogy az irányt mutató, a dolgokat belső összefüggésükben éppúgy felismerő, mint az apró részletekben tájékozottságot nyújtó egységes világszemléletet kifejező alapelvek egybefoglaltassanak. Nem a szocializmus alapvető gazdasági és filozófiai tételei szorulnak új magyarázatra, ... hanem a *változott kor szükségletei* jelentkeznek új igényekkel és ezeket nagyban alátámasztja a kapitalizmus válságának bomlási folyamatában felszínre jutott jelenségek tömege. A monopolkapitalizmus felvetette problémák, az állami mindenhatóság és a tekintélyi, felsőségi középkori állam restaurációjára irányuló törekvések mind új meg új kérdéseket vetnek fel.” Nemcsak „a *köznapi* politikai kérdések, hanem elsősorban az *alapvető* társadalmi, gazdasági, kormányzati kérdések követelnek olyan választ, amely az uralkodó és mesterségesen növelt zűrzavarban határozott irányt mutat és a meghasonlott emberi léleknek biztos támpontot nyújt. A szocialista munkaterv nem jelenti mindannak, ami eddig volt a maga megkövesedettségében való fenntartását, ellenkezően: *új és friss összefoglalását mindannak, ami az igazság és a tudományos felismerés értékével bírt a múltban és kiegészítését mindazzal a társadalmi, politikai, gazdasági és tudományos felismeréssel, amit a mai kor nyújt*”.¹³⁵ (Kiemelés az eredetiben)

Mónus egyik korábbi tanulmányában még határozottabban fejtette ki, hogy a fasizmus különböző megnyilvánulási formái ellen új harci módszerekkel és eszközökkel, de „a szociáldemokrácia elvi alapján megmaradva” kívánnak harcolni. A fasizmus előretörése sok új kérdést vet fel, amit meg kell vizsgálni, hogy a mozgalom gyakorlati szükségleteinek jobban eleget tehessenek „anélkül azonban, hogy világszemléletünkön és meggyőződésünkön változtatnánk”. Arról pedig, hogy mit ért ezen, így tájékoztat: „A modern demokratikus szocializmus elveti a diktatúra gondolatát” és ezt *nem* feltételesen teszi. A német és az osztrák fasizmus csak forradalom útján dönthető meg, de ez nem jelenti egyúttal a diktatúra kikiáltását is, mert más a forradalom és más a diktatúra. A mozgalmat a szocializmus eszméire kell felépíteni. Hendrik De Man-ra hivatkozva követelte — vele egyetértően —, „az ideális, eszmei szocializmust” és nem igényelte a napi érdekekért, eredményekért folytatott küzdelmet. „A gazdasági harcok fegyverei, amelyek azelőtt hatásosak voltak, ma kevésbé hatnak. Bojkott és sztrájk nehezebben érvényesíthető.” Ha ma az államhatalom beavatkozik, és politikai nyomást fejt ki az erősebb fél érdekében, ez „nem idéz elő sem felháborodást, sem szégyenérzetet”. A válság nemcsak a kapitalizmusba, hanem a szocializmusba vetett hitet is megrendítette. A tömegek éppen ama részének bizalmát ingatta meg, amely napi érdekeinek kielégítésében és azokon keresztül látta és érezte a szocializmust. „Ezzel a tömeggel szemben a fasizmus előretörésének korában valóban szükség van az ideális eszmei szocializmusra.” Az eszmei szocializmus önfeláldozást, áldozatkészséget, töretlen hűséget kíván és erre van szükség. Ha ezeket az értékeket nagyra tudják növelni, s ha a szocializmus igazságai az egész emberiség igazságaivá válnak, ha

¹³⁵ Sz. 1934. május 2. szám. 49—50. o. Mónus Illés: Szociáldemokrata munkaterv. — Hasonló gondolatokat fejtett ki Szakasits Árpád: Organizációs reform c. cikkében. Sz. 1934. július 4. szám 167. s. köv. o., továbbá a Nsz. 1934. június 17. 1. o. Befelé szótunk.

egyre jobban megrendül a kapitalizmusba vetett hit és erkölcsi ereje meggyengül, akkor győz a szocializmus.¹³⁶ A gondolkodás tudatosítása, forradalmasítása korunk legfontosabb feladata. Fokozni kell az egyén felelősségérzetét, fokozni kell a tömegek felelősségérzetét. A történelmi „szükségyszerűség” helyébe egyének és tömegek cselekvő akaratát kell tenni és erre szolgáljon a munkaterv — fejtette ki Mónus 1934 májusában újra más formában egy hónappal korábban leírt gondolatait. Ő is Hendrik de Man munkatervére és más pártok munkaterv készítésének példájára utalt, amikor az MSZDP legsürgősebb és a pártélet legidősebb feladatákként tűzte ki a munkaterv elkészítését. „Ennek a munkatervnek azonban alulról jövő ösztönzésből, iránymutatásból kell megszületnie, a pártszervezetek értekezleteiből, a pártéletben résztvevő elvtársak kezdeményezéséből, az egybehordott gondolatokból és kívánságokból.”¹³⁷ Ezekhez a gondolatokhoz hozzákapcsolva Mónus ama nézetét, amely szerint a Schutzbund-felkelés tapasztalatai szerint válság idején a szakszervezeti akciók elégtelenek a katonaiakkal szemben, hiszen a munkásság zömét nem ragadta magával a Schutzbund ellenállása és emiatt az általános sztrájkot sem lehetett megvalósítani, továbbá azt a véleményét, hogy a munkásosztály fegyveres ellenállása a hadsereggel szemben nem lehet sikeres,¹³⁸ körülbelül kialakulnak Mónus koncepciójának körvonalai.

Ahhoz, hogy világossá váljék, miért gondolta Mónus, hogy a nácizmus bukása után közvetlenül a szocialista forradalom következik, az az írása nyújt segítséget, amelyben azt fejtegette, hogy a kapitalizmus kénytelen áttérni a termelés irányítására, a tervegazdálkodásra, a fogyasztás összhangba hozására, a tömegek létfeltételeinek biztosítására. „Így a szocializmus világképe egyre közelebb jön.”¹³⁹

Mónus ökonomista vulgarizálással a tulajdon és az osztályuralmi viszonyoktól elvonatkoztatottan az automatikus belenövés és a termelőerő-elmélet hatására az irányított, magasan fejlett tőkés gazdálkodást a fejlődés szocializmust közvetlenül megelőző és attól minőségileg nem különböző állomásának tekintette. „Ahhoz, hogy új társadalmi rend foglalhassa el a régi helyét, a réginek el kell jutnia csúcspontjától alkonyáig. Alapvető, mélyenjáró társadalmi forradalom, a politikai és gazdasági hatalom teljes birtoklása megrövidítheti ezt a folyamatot, de csak úgy, hogy a tőkefelhalmozás folyamatát, az ipar kifejlesztését, a kapitalista gazdaság fejlettség szintjére hozni az egész gazdaságot: önmagának kell megteremtenie.”

Vulgáris ökonomista, csak a termelőerők fejlődésére leszűkített szemléletéből következett, hogy egy minőségűnek látta a szovjet forradalom tervegazdálkodását, az amerikai New Deal-t, és az európai fasiszta diktatúrák gazdaságirányítási erőfeszítéseit és valamennyit egyaránt a szocialista társadalmi rendhez közelítő próbálkozásnak minősítette. „De ki ta-

¹³⁶ Sz. 1934. április 1. szám 6—7. o. Mónus Illés: Az eszme: halhatatlan. — Hasonló gondolatokat fejtett ki Mónus a Nsz. 1934. október 14-i számában is. *A forradalmi erők helyzete Németországban* c. cikkében ugyanis arról írt, hogy a Harmadik Birodalom bukása után „nem a bolsevizmus szakad Németországra, hanem a szocialista forradalom, mert csak ez képes minden társadalmi réteget a haladás és a forradalom arcvonalán egyesíteni a fasiszmus és a kapitalizmus egyesített frontja ellenében”. Nsz. 1934. október 14. 5. o.

¹³⁷ Sz. 1934. május 2. szám. 51. o. Mónus Illés: Szociáldemokrata munkaterv.

¹³⁸ Sz. 1934. április 2. o. Mónus Illés: Az eszme: halhatatlan.

¹³⁹ Sz. 1934. augusztus 5. sz. 205. o. Mónus Illés: A szocializmus világképe.

gagná, hogy amit Oroszországban a nagy forradalom, Amerikában a kapitalizmus válsága és Európában — igen Európában — a diktatúrák végrehajtanak, nem más, mint hogy számolni kénytelenek a szocialista világgéppel a valósághoz közelebb jutott új társadalmi renddel?!” — fejtegette Mónus¹⁴⁰ — és változatlanul kitartott a szociáldemokráciának a diktatúra minden formáját elutasító elvi álláspontja mellett. Nem tett különbséget a fasiszta és a proletár diktatúra között. Azáltal, hogy elutasította a diktatúrát, mint a forradalom megvalósításának eszközét, megfosztotta a forradalmat lényegétől, osztályjellegétől, elsősorban attól, hogy rendeltetése új osztály vagy osztályok hatalmának megtörése, emez osztályokkal szemben gyakorolt diktatúra útján. A forradalom tartalmának tisztázatlansága éppúgy kérdésessé tette a fasizmus elleni harc eredményességének kilátásait, mint további érvelése. Mónus ugyanis az eszmei szocializmus követelésével De Man-tól átvette az elitszocializmus elméletét. Lebecsülte a gazdasági harcok jelentőségét és az erkölcsi tökéletesedést kívánta meg nyilván csak a munkásság öntudatos rétegeitől, hiszen azzal a kevésbé öntudatos munkástömeeggel szemben óhajtotta ezt elérni „amely napi érdekeinek kielégítésében és azokon keresztül látta és érzékelte a szocializmust”, mert ezeknek a tömegeknek a szocializmus iránti bizalmát ingatta meg a kapitalizmus válsága.

Mónus több vonatkozásban is tévedett. Egyrészt a munkásoknak nem a szocializmusba, hanem a szociáldemokráciába vetett bizalma rendült meg. Másrészt, ha az eszmei szocializmus jegyében kirekeszti a harcolók soraiból a kevésbé öntudatosokat, a szocializmushoz ösztönösen vonzódotkat, akkor a forradalom harcosainak táborát a munkásosztály egészéhez képest az öntudatosak maroknyi kisebbségére szűkíti le. Már csupán emiatt is kilátástalanná válik a fasizmus megdöntése ilyen „forradalom” és ilyen kisszámú „forradalmár” révén. De Mónus kétséget támaszt abban a tekintetben is, hogy valóban forradalmat akar-e? Hiszen pusztán erkölcsi fejlődés, egyének és tömegek felelősségérzésének fokozása révén, a forradalomhoz vezető út és a tennivalók konkrét kijelölése, a forradalom megvívása eszközeinek meghatározása, a forradalom osztálycéljának, osztályfunkciójának, szövetségi politikájának stb. megjelölése nélkül forradalom győzelmében bízni nem egyéb merő illúziónál, vagy pedig nem más, mint annak a szándéknak burkolt kifejtése, hogy a fasizmus megdöntése után továbbra is fenn akarják tartani a polgári rendet. Erre az utóbbi feltevésre a „demokratikus szocializmus”-ra való hivatkozás kellő alapot nyújt. Az osztrák tragédia példájának hibás általánosításából következően a szakszervezetek akcióinak lebecsülése, továbbá az az állítás, amely szerint hadsereggel szemben kilátástalan a felfegyverzett munkásság harca egyenesen leszerelő, kapituláns magatartást sugallt a munkástömegeknek. Ha a tömegekre valóban csak ilyen eszmei irányítás hatása érvényesül, akkor vajon miféle más szellemű alulról jövő kezdeményezés várható a tömegektől, pártszervezetektől, amelynek eredményeképpen valóban rátalálhatnak a szociáldemokrácia válságából kivezető útra? Végül: azok után, hogy Mónus is helyes, a történelmi helyzetet figyelembe vevő kiindulópontból látott hozzá az elemzéshez, a tennivalókat már nem a magyarországi sajátosságokhoz igazítva határozta meg, hanem azokat teljesen figyelmen kívül hagyta és ebben az értelemben el-

¹⁴⁰ Uo. 206—207. o.

vontan, doktrinér, spekulatív módon, a más viszonyokat tükröző nyugat-európai szociáldemokrata jobboldali tervek mechanikus, sematikus másolásával próbálta megoldani az útkeresés feladatát. Emiatt nem tudta feloldani De Man koncepciójának önellentmondását sem. Ugyanakkor a napi érdekekért való harc elutasítása révén nézetei eltértek mind De Man tervének, mind a pártválasztmánynak pragmatista, kormányképességre törvő célkitűzéseitől.

Mónuséhoz hasonló nézeteket vallott Horváth Zoltán is, sőt túl is licitált rajta. Szerinte „a belga szocialista munkaterv alapján véve antifasiszta politika. A mélyén az a meggyőződés rejlik, hogy a fasizmus ellen a legjobb ellenszer a tömegek lelkének szocialista tudattal való megtöltése. Hamisítatlan szocializmus a fasizmus által denaturált szocializmussal szemben”.¹⁴¹ Az antifasiszta erők Európában azon a réven erősödnek, hogy a tömegeket szocialista tudatúakká fejlesztik.

A szociáldemokrata tömegek azonban — öntudatosak és kevésbé öntudatosak —, egyképpen konkrét harcra mozgósítást vártak vezetőiktől és mivel ehelyett csupán reformista és munkásegység-ellenes szólamokat kaptak, mind többen hallgatták szívesen a KMP és az ESZE egységfront felhívásait, már ismert okok miatt különösen 1934. augusztus közepe óta. Az MSZDP vezetés emiatt kényszerült arra, hogy újra meg újra megkísérelje a benne még bízó tömegek megtartását és azoknak visszahódítását, akiknek a bizalma már megingott a vezetésben. Erről vall egy rendőrségi jelentés is. „Az MSZDP a pártkongresszust elhalasztotta, mert silány napirendet tudott volna összeállítani és azért belső bomlástól, palotaforradalomtól féltették volna a pártot. Ezért jobbnak látta a párt... „új munkaterv” jelszavával a párt belső életét felfrissíteni és tömegeinek figyelmét a pártprogram felé lekötve az elégedetlenséget levezetni és ezzel a pártban a vezetőség tekintélyét növelni.”¹⁴² A munkaterv körül 1934 nyarán éles vita folyt.

„A pártban az új munkaterv kidolgozása körül még mindig kiélestedt viták folynak. Két frakció áll egymással szemben. Az egyik csoportnak az az óhaja, hogy a párt szakítson az elavult, 1903-ban lefektetett, ideológiájával és a többi külföldi pártokhoz hasonlóan alkalmazkodjon a megváltozott viszonyokhoz. Az új munkatervben inkább az MSZDP soraikat megbontani törekvő fasiszta és kommunista veszéllyel vegyék fel a harcot és a szociális kérdések mikénti megoldására fektessék a fősúlyt. Így a párt ismét visszanyeri a tömegek előtt bizalmát és tömegpárttá alakul. Az úgynevezett radikális csoport erősen dolgozik a párt programjának oly módon való megváltoztatásán, hogy a párt célkitűzései ne csak a szociális és demokratikus kérdésekre irányuljon, hanem a kommunistákéhoz hasonlóan a jelenlegi társadalmi rend megváltoztatására és a hatalom átvételére. A párt jelenlegi vezetősége ezt az irányt ellenzi”, ezért helyezte át Faragó Dezső X. kerületi párttitkárt az óbudai pártszervezetbe.¹⁴³ Volt olyan nézet is az MSZDP-ben, hogy az országos munkaterv kidolgozása helyett szervezzék át a II. Internacionálét, amely dolgozzon ki valamennyi ország számára kötelező átfogó munkatervet, mert csak

¹⁴¹ Nsz. 1934. november 11. 1. o. Antifasiszta hullámverés (Vezércikk [vz] aláírással)

¹⁴² P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (július 20.)

¹⁴³ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (június 21.)

így lehet „közös nemzetközi munkálkodással a végpusztulás előtt álló szociáldemokrata pártokat újra talpra állítani”.¹⁴⁴

A párton belüli véleménykülönbségek olyan élesek voltak, hogy hátráltatták a munkaterv elkészülését. Döntő jelentőségű tényezőként hatott azonban az, hogy Gömbös ún. munkakamara törvénytervezete az év végére elkészült. Főképpen ez a körülmény és az ellene vívandó harc konkrét szükségletei okozták azt, hogy a reformista szellemű szociáldemokrata munkaterv sohasem készült el.

Az MSZDP vezetésének 1934-ben folytatott politikáját egybevetve az 1933. évvel — úgy lehet — túlzás veszélye nélkül megállapítható, hogy hátralépés történt az előző évi állásponthez képest. Ugyanakkor a KMP és az ESZE politikájában jelentős, pozitív előjelű változás észlelhető. Ez a kettős hatás érvényesült a szakszervezetek 1934. évi antifasiszta tevékenységére.

A szakszervezeti munkásság az egységfront mellett a fasiszmus támadása elleni védekező lépései

A magyarországi szakszervezeti mozgalom fejlődését 1934-ben elősegítette az a körülmény, hogy a válság az iparágak többségében a végéhez érkezett (kivétel volt az építőipar, ahol még 1935-ben is jelentős a munkanélküliség, mivel nagyobb arányú építkezések még nem indultak meg). A Gömbös-kormány — legalábbis szavakban — hozzáfogott totális fasiszta terveinek a megvalósításához. Ennek érdekében többször fenyegette meg a legális munkásmozgalmat, köztük a szakszervezeteket is, szervezeteinek felosztatásával. Mindezt a nemzetközi fasiszmus előretöréséből merített magabiztosságában tette. A munkásmozgalomhoz tartozó funkcióban nem levő munkások soraiban, de a vezetők közül is többen ismerték fel a tényleges veszélyt. Igaz, egyes vezetők a német és az osztrák munkásmozgalom eltiprása miatt pánikba estek és a fasiszta rendszerbe való további beilleszkedés céljából igyekeztek megegyezni Gömbössel és ezért is a fő tüzet a kommunistákra irányították. Más vezetőket viszont éppen a veszélyfelismerés késztetett arra, hogy a legális szervezetek mindenekelőtt a szakszervezetek védelmére, erősítésére buzdítsanak. Lépéseket is tettek a munkásegység megteremtésére a fasiszmus támadásának kivédése céljából. Enyhébben kezelték, egyes szakszervezetekben tudomásul vették, hogy a munkások a vezetőségbe kommunistákat és ellenzékiet is beválasztottak. A szakszervezetek megerősítése, egységének megteremtése azonban mindenekelőtt azért haladhatott előre, mert a KMP megváltoztatta szakszervezeti taktikáját és az ellenzékiekkel együtt jelentős erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a szakszervezeteket felhasználhassa az antifasiszta harc fő bázisául. Az MSZDP vezetése ellene volt ugyan a fasiszmusnak, de reformista, opportunista álláspontjából következett, hogy nem dolgozta ki antifasiszta harci elképzeléseit. Emellett a fasiszmus előretörésének hatására válságba került. Ez volt az oka annak, hogy az antifasiszta harc konkrét feladatait a szakszervezetekben

¹⁴⁴ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (június 28.)

a KMP jelölte meg. A KMP irányvonala számos esetben utat mutatott a szakszervezeti munkában.

1934-ben a kormányköröknek a munkásmozgalom elleni fellépésében új mozzanatként jelentkezett, hogy Gömbösék most az illegális mozgalom üldözésén, elfojtásán túl, immár a legális, a reformizmust valló és megvalósító mozgalom ellen is felléptek, vagyis ebben a vonatkozásban is a magyar fasizmus totalizálására törekedtek. Ez a tény a legális munkásmozgalom vezetőit is tényleges, számos esetben azonban csak szavakban megnyilvánuló tevékenységre készítette és kényszerítette. Ilyen körülmények között előtérbe került a fasizmus elleni védekezés kérdése, amelytől a szakszervezetek jövője is függött.

Helyesen ismerte fel a nyomdászok szaklapja, hogy most már a szakszervezetek jövőjéről van szó. „A fasiszta érdekképviselői, úgynevezett osztály nélküli rendszer tehát nem jelentheti a munkásságnak a munkaalkalom és a fogyasztóképeség problémájának megoldását... A szakszervezeteknek ma már nemcsak a tőkével szemben kell védekezniök, hanem olyan alakulatok ellen is, amelyek államhatalomra törekedve, a munkásságot rabságba akarják süllyeszteni. Tehát minden dolgozó és nem dolgozó munkásnak össze kell fognia és a szakszervezetekben kell tömörülnie.”¹⁴⁵ A kőművesek nyilvános gyűlésének előadója Fodor Gyula Budapest építőmunkásait „a szakszervezetek megvédésére, a tervezett munkáskamarák és a sztrájkjog megvonása elleni harcra... és arra hívta fel, hogy... térjen vissza minden építőmunkás a szervezetébe, akár munkánélküli, akár dolgozó, mert mindenkire szükség van, hogy a felszabadító harcban együtt indulhassanak”. „Be a szakszervezetbe!” A gyűlés más felszólalói is a szervezet megerősítésére, a munkáskamarák elleni harcra szólították fel a résztvevőket.¹⁴⁶

Az MSZDP által szervezett, február 11-én megtartott, képviselői beszámolókon is szó esett a szervezetek jogainak védelméről. „Ma különösen szükség van arra, hogy olyan egységes, osztálytudatos szellem alakuljon ki, amelyen megtörik a reakciónak, a diktatórikus törekvéseknek minden erőszakoskodása... Főként azért jöttünk össze, hogy a diktatúra kérdésében véleményt nyilvánítsunk” — mondotta Farkas István képviselő a tattersalli gyűlés első szónokaként.¹⁴⁷ A gyűlés másik előadója Peyer Károly arról szólt, hogy a Gömbös-kormány egy éve alatt a munkások ígéreteken kívül semmit sem kaptak. A minimális bérek megállapítását, az infláció megfékezését követelte és hangsúlyozta, a helyzetet sem fasiszta, sem hitlerista diktatúrák próbálkozásai nem segítenek. A hatalmon levők ne kacérkodjanak a hitlerista irányzatokkal, mert semmi sem árt jobban az országnak, mint a diktatúrák rendszerekkel való kacérkodás. Arról is szólt, hogy le kell számolni a háborús külpolitikával, és ennek az előfeltétele a demokratikus belpolitika.¹⁴⁸ Weltner Jakab képviselő a fasiszta támadás ellensúlyozása végett a munkásság ellen-

¹⁴⁵ *Typographia* (a továbbiakban T.) 1934. február 23. 66. évfolyam 8. szám. 2. o. A szakszervezetek jövője.

¹⁴⁶ P. I. Arch. 666. f. III. 9/1934/2. A MÉMOSZ I. sz. kőműves csoportja 1934. március 24-i nyilvános gyűlésének jegyzőkönyve.

¹⁴⁷ Nsz. 1934. február 13. 5. o. „Nem kérünk a diktatúrából” — ezt üzente húszezer szociáldemokrata a hatalomnak a vasárnapi tattersalli gyűlésen. A fasizmus népbolondító jelszavai ellen a fölvilágosítás eszközeivel kell küzdenünk.

¹⁴⁸ Uo. 7. o. Peyer Károly képviselő felszólalása a tattersalli gyűlésen.

állásának fokozására hívott fel. „Ne túrjuk — mondotta —, hogy a ná-cik, a fasiszták mindenféle jelszóval hasznosítsák a munkások elkeseredését és azt mintegy motorikus erővé alakítva, a saját szolgálatukba kényszerítsék. Ami a munkásságban eleven erő, az legyen szocialista, nem pedig fasiszta erő. Ami a munkásságban elszántság van, az ne legyen a reakció szekértolója, hanem legyen a szocializmus igazságainak hirdetője és megvalósítója”¹⁴⁹

Amikor pedig február végétől kezdve több kormánylap újra és újra felröpítette a hírt, hogy a kormány tervet készít — egyebek mellett — az érdekképviselési rendszerről is, a Népszava arról írt, hogy minden ilyen terv erőszakos lépés a szervezkedés joga ellen. A munkások nem kérnek sem a hivatalos, sem a félhivatalos szervezetekből és tiltakoznak minden olyan terv ellen, amely feladatukörük erőszakos kisajátításának a kísérletével akarja megbontani a munkások érdekképviselői ellátásának addigi rendjét...¹⁵⁰

A félhivatalos „Függetlenség” április 5-i számában írt a készülő érdekképviselési törvénytervezetről. A Népszava ezzel kapcsolatban leszögezte: „nyugodtan várjuk, amíg komoly megbízható formában adják tudtul, hogy mit terveznek”. „Ami pedig a szakszervezeteket illeti, mi azokat nem féltjük azoktól a kísérletezésektől, amelyeket sok energiával és sok pénzzel folytatnak. De „gleichschaltolni” a szakszervezeteket csak erőszakkal és a magyar alkotmányos jogok felrúgásával lehet”¹⁵¹

Az MSZDP tehát a kormány támadásának a kilátásba helyezésekor a várakozás álláspontjára helyezkedett, legfeljebb a fasiszmus elleni propagandamunka fokozását tartotta szükségesnek, amelynek során minden alkalommal kijelentette, hogy megvédi a szakszervezeteket. Az MSZDP-hez hasonló szellemben nyilatkozott a szakszervezetek sajtójának egy része is, hivatalos vezetőinek egy csoportja is.

A Szabók Szaklapja 1934 áprilisában így írt: „Néhány hete, hogy több fővárosi napilap foglalkozott a szakszervezetek mai összetételének a megváltoztatásával és ama nézetének adott kifejezést, hogy az államnak szándékában áll a szakszervezeteket, úgy mint Olasz- vagy Németországban történt, átvenni és az összeseket egy úgynevezett Nemzeti Munkaközpontban központosítani.” „Mi azonban, akik ismerjük a kormányt a szociálpolitikáról vallott felfogását, nagyon jól tudjuk, hogy az a kormány, amely a munkanélkülieknek nem ad segílyt, nem fogja átvenni a szakszervezeteket, mert ott segílyre jogosult tagok is vannak.”¹⁵²

A cikk sugalmazói tehát úgy vélték, hogy a kormány anyagi természetű megfontolásoktól vezetettve eltekint az olasz és a német példa követésétől. Hasonló szellemben írt Szakasits Antal a nyomdászok lapjában. A német és az osztrák példára hivatkozva megállapította: „a szakszervezetek üldözése veszedelmes szociális és gazdasági következményekkel jár,

¹⁴⁹ Uo. Weltner Jakab képviselő felszólalása az 1934. február 11-i tattersalli beszámoló gyűlésen.

¹⁵⁰ Nsz. 1934. március 4. 3. o. Munkaközpont, munkahadsereg. A lap április 1. száma a törvényjavaslat lehetőségéről írt és leszögezte „majd meglátjuk, ha kész lesz... akkor majd elmondjuk róla a véleményünket”. Nsz. 1934. április 1. 15. o. A munkaszabadságról.

¹⁵¹ Nsz. 1934. április 6. 1. o. „Nemzeti Munkaközpont.” (vezércikk)

¹⁵² Szabók Szaklapja (a továbbiakban SzSz.) 1934. április 3. o. XLII. évfolyam 2. szám. Nemzeti Munkaközpont.

ezt mutatja a német és osztrák példa... a szakszervezetek szerepe ma már teljesen nélkülözhetetlen a társadalomban és a termelésben. A szakszervezetek megrendszabályozása újabb elégtelenséget szül... A német és az osztrák példa arra int, hogy ne nyúljanak a szakszervezetekhez és a munkásság intézményeinek megrendszabályozása helyett zabolázzák meg a kapitalizmust, a munkást és a fogyasztót védjék meg a kartellek túlkapásaitól, hogy végre nálunk is legyen a munkásnak munkája, kenyere, joga, szabadsága és jövője”¹⁵³ Lényegében ugyanebben a szellemben szólalt fel Szakasits Antal a Szakszervezeti Tanács nevében a MÉ-MOSZ XVII. küldöttközgyűlésén is.¹⁵⁴

Jelentősen eltért az MSZDP és az SZT hivatalos vezetőinek álláspontjától az Építőmunkásnak a küldöttközgyűlés feladatait meghatározó cikke. Helyesen ismerte fel nemcsak a követendő célt, hanem jól jelölte ki a módszereket is.¹⁵⁵

Az MSZDP és az SZT hivatalos felső vezetésével ellentétben a munkástömegek jelentős része készen állt az önvédelemre, a faszizmus támadásának visszaverésére. Ahhoz viszont, hogy ez tettekben is kifejeződhessen, előrehaladásnak kellett történnie a munkás-egységfront megvalósítása terén. A tények azt mutatják, hogy a szakszervezetekben dolgozó kommunisták és a velük együttműködő baloldali gondolkodású szociáldemokrata munkások tevékenysége nyomán 1934-ben ezen a téren is előrelépett a szakszervezeti mozgalom.

A bőripari szakszervezet már 1934 januárjában megtette az első lépést ennek érdekében. A központi vezetőség, miután a bőrös ellenzékiek beléptek a szakszervezetbe, úgy határozott, hogy a szakmai egység biztosítása végett a Cipő- és cipőfelsőrészkesztő Szakosztályból történt kizárásokat a vezetőség, Stern Dezső kivételével, megszünteti, a kizártak közül visszatérhetnek mindazok, akik kötelezőnek ismerik el az érvényben lévő alapszabályokat, a közgyűlés és a vezetőség határozatait tudomásul veszik, azokat végrehajtják, a szakosztályokban semmiféle címen frakciókat nem alkotnak és frakciószerű tevékenységet nem fejtenek ki.”¹⁵⁶ Ezzel a határozattal a bőrös KV kiszélesítette az együttműködés lehetőségét, segítette az egységért folytatott harcot.

Ugyancsak az egység megteremtése felé mutató lépést tett a vasas szakszervezet központi vezetősége is. A mozgalomból a 20-as években ki-

¹⁵³ T. 1934. április 30. 66. évfolyam 16. szám 1. o. Szakasits Antal: A német és az osztrák példa.

¹⁵⁴ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/8. A MÉMOSZ 1934. évi május 13-i XVII küldöttközgyűlésének jegyzőkönyve. Szakasits Antal felszólalása.

¹⁵⁵ *Építőmunkás* (a továbbiakban *Ém.*) 1934. május 1. o. XXXII. évfolyam 5. sz. Küldöttközgyűlésünk feladatairól. „Nem elég azonban a célok kijelölése, hanem kell, hogy ezeket a harci célokat minél szélesebb rétegekben elterjesszük, kell, hogy az építőmunkás tömegeket osztályhelyzetük tudatára ébresszük, hogy világosan lássák gazdasági és történelmi rendeltetésüket, hogy megértsék miszerint ők csak saját osztályuk erejében bízhatnak, hogy megértsék és felfogják a szervezettségben rejlő erőt, hogy ne adjanak hitelt ellenséges oldalról terjesztett jelszavaknak, ne legyenek felhasználhatók a faszizmus számára, hogy képesek legyenek hősieles harcokra és szakszervezeti frontjuk szenvedélyes védelmére minden olyan törekvéssel szemben, amely a szabad szakszervezetek létét akarja megsemmisíteni.” A feladatok ilyen tartalmú megjelölésében feltehetően közrejátszott az a körülmény, hogy az építők szakszervezetében jelentős súlyuk volt a kommunistáknak és az ellenzékieknek.

¹⁵⁶ P. I. Arch. 665. f. 37. öe. 5. o. A Magyarországi Bőripari Munkások Szövetsége 1934. január 11-i központi vezetőségi ülésének jegyzőkönyve.

vált vasasok visszavételével kapcsolatban úgy határozott, hogy „a Szövetségnél (a Vas- és Fémmunkás Szövetségről van szó — Ö. P.) szerzett tagság a kivált vasmunkásoknál szerzett tagsággal együtt elismerendő, azonban az anyagi igényjogosultság támasztásával a jogos járandóság csak a Szövetségnél történt befizetések alapján állapítható meg”.¹⁵⁷ Az a tény, hogy a kiváltaknak csak részleges anyagi igényjogosultságát ismerték el, gyengítette az egységet, de még így is lépést jelentett előre. Mint ahogy az is az egységet szolgálta, ahogyan az építőmunkások tavaszi nyilvános gyűlésére küldött beszédtervezet ezt megfogalmazta. „Meg kell teremteni minden szakmai területen az egységet, mert csak egységes erővel, kollektív felelősséggel lesz lehetséges megtörni az építőipari kapitalizmus kizsákmányolását... Az igazi egységfront nem az utcán létesülhet, hanem csak a MÉMOSZ falain belül.”¹⁵⁸ Itt csak a szervezett építőmunkásokra leszűkített egységfront megteremtéséről volt szó. Kirekesztették ugyan a szervezetleneket, az állásfoglalás azonban még így is előremutató. A MÉMOSZ-ban az 1933 őszi sztrájk idején, a gazdasági követelésekért folytatott harc során létrejött egységfront immár olyan hagyománnyá vált, amire építhettek. Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy az *Építőmunkás március*—áprilisi számában a közgyűlés előkészítésének ürügyén emlékeztettek arra az 1933. szeptember 24-i központi vezetőségi ülésre, amelyen fokozottabb ütemű szervezést követeltek az egységfront megteremtése érdekében. „Elhangzottak olyan kívánságok is — olvasható a lapban —, hogy az egységfront érdekében lépünk érintkezésbe a kintiék közül

¹⁵⁷ P. I. Arch. 672. f. 1934/12. 6e. A Vas- és Fémmunkások Szövetsége 1934. február 15-i központi vezetőségi ülésének jegyzőkönyve. Kabók Lajos felszólalása. Sinkovics István: „Az Alumíniumgyár története” című 1969-ben megjelent könyvnek 97. oldalán a vasas mozgalom belső nehézségeiről szólva megállapította, hogy ebben nagy szerepe volt annak, hogy különböző szakadár csoportok léteztek. Ugyanakkor a visszalépésük már 1934. februárban azt eredményezte, hogy béremelési sztrájkot indítottak az Alumíniumgyárban. Sinkovics István megállapította azt is, hogy a gyárban a törzsgárda csökkenésével egyre kevesebb lett a szervezett munkás, tehát meggyengült a szakszervezeti mozgalom, amely kihatott a sztrájkok eredményességére is. — Baksay Zoltán: „Csepel története”-ben írt tanulmányában ugyancsak arról írt, hogy a csepeli „munkások szervezettségi foka nagyon rossz volt, többségük kívül maradt a szakszervezeten”. Ebben látta az okát annak, hogy 1932, 1933, 1934-ben „egyáltalán nem volt sztrájkmozgalom a gyárban”. Csepel története 315—316. o. Kossuth Könyvkiadó 1965. Baksay Zoltán: A munkásosztály kialakulása és fejlődése című tanulmánya. Ezek a tények is bizonyítják, hogy a vasas szakszervezet fejlődése megkövetelte a mozgalom széttagoltságának megszüntetését. A mozgalomban egyes helyeken ennek már látható jelei is mutatkoztak. Jenei Károly—Sárközi Zoltán és Szilágyi Gábor: „A Gábor Áron Vasöntöde és Gépgyár története (1862—1962) című 1962-ben a Táncsics Könyvkiadó által kiadott könyvükben a 107—108. oldalán arról írnak, hogy a gyár kommunistái a 30-as években rőpiratokat hordtak az üzembe és mozgósítottak a rendszer elleni harcra. A harcra való felkészülés céljából 70—80 ember részvételével tartottak értekezletet a gyár szomszédságában levő vendéglőben, a résztvevők többsége szakszervezeti tag volt. — Ruzsás Lajos: „A Pécsi Zsolnay-gyár története” című Művelt Nép Könyvkiadó 1954-ben megjelent könyvében a 233. o.-on arról írt, hogy Pécsen a Horthy fasizmus idején sztrájkra a vas- és építőmunkásokon kívül más szakmában alig került sor. Fülöp János: „A Láng Gépgyár száz éve 1868—1968” című könyvének 77—78-ik oldalain a vasas ifjúmozgalom fellendüléséről írt, amely megint csak azt bizonyítja, hogy jó hatással volt a vasas mozgalomra az egységre való törekvés. Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy a nagyüzemek munkásainak szervezettségi foka elmaradt a kisüzemek mögött.

¹⁵⁸ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/7. 6e. A MÉMOSZ központ által 1934. március 26-án kiküldött beszédtervezet az 1934. évi tavaszi nyilvános építőmunkás gyűléshez.

(értsd a kommunisták — Ö. P.), azokkal a szaktársakkal is, akik magukat ellenzékieknek mondják, mert a kapitalista kizsákmányolás egyformán érint bennünket, egyformán kell védekeznünk is. Ez lehet az alapja az egységfrontnak.” A lap utalt arra is, hogy az ezután megindult és a vidékre is kiterjedő szervezkedés tette lehetővé az általános sztrájk megvívását.¹⁵⁹

Miközben egyes szakszervezetek vezetősei propagandisztikus lépéseket tettek az egységfront megteremtése érdekében, amelynek segítségével egyenlőre a munka- és életkörülmények megváltoztatását akarták elérni, a szakszervezetekbe tömörült munkások — túlnyomórészt az ellenzékiek kezdeményezésére —, sztrájkok sorában igyekeztek kiharcolni a jobb munkafeltételeket. Ezekben a sztrájkokban nem csupán egy-egy szakmán belül mélyült el az összefogás, hanem a különböző szakmai sztrájkok iránti szolidaritás is erősödött. A munkások követelték a bizalmi rendszer elismerését is. A Lóden posztógyár munkásainak január 15-én kezdődő sztrájkja éppen azért is robbant ki, mert a munkások négy bizalmiját a rendőrkapitányságra vitték.¹⁶⁰ Az április 7-én kezdődött Norris-gyári sztrájkban is megnyilvánult a szolidaritás. A sztrájk két munkás elbocsátása miatt robbant ki és elérték, hogy visszavették őket. „Azóta az ellenzék kezdeményezésére az egész üzem belépett a Vasmunkás Szövetségbe. Beláttuk, hogy a tőkés elleni küzdelem eredményességét is csak úgy biztosíthatjuk, ha egyúttal küzdünk az osztályharcos szakszervezetekért, a többi vasas üzemmel való kapcsolat megteremtéséért.”¹⁶¹ Az *Építőmunkás* 1934. márciusi száma a március 8-án kezdődött Zalaegerszegi építőmunkás sztrájk iránti szolidaritását nyilvánította ki. Az újpesti fásoknak május 18-án a Müller gyárban megindult sztrájkja május 24-én az újpesti általános sztrájkká szélesedett, majd átterjedt Rákospalotára és Pesterzsébetre is. A harc eredményeként valamennyi helyen a munkakörülmények javítását szolgáló megegyezés született.¹⁶²

Az 1934 márciusában kezdődött cipész munkás sztrájk fő követelései között a munkaidő és a munkabér rendezése mellett a szakszervezeti munkaközvetítés, az üzemi bizalmi rendszer elismerése, a kéthetes felmondási idő biztosítása is szerepelt.¹⁶³ A sztrájkot a szakszervezet hivatalos vezetése, az ellenzék kezdeményezésére és részbeni vezetése mellett hirdette meg. Az ellenzéknek, a KMP útmutatásának megfelelően, a sztrájkjal olyan célja is volt, hogy ezen a réven is megerősödjék a szakszervezet befolyása. Ekkor ugyanis a cipésszakosztály vezetésében már ellenzékiek is dolgoztak. A sztrájkot, amelyben mintegy 8000 munkás vett részt addig folytatták, amíg az jelentős sikert, 30—40%-os béremelést nem hozott. A sztrájk során létrejött a munkás egységfront.¹⁶⁴ Nem volt

¹⁵⁹ *Ém.* 1934. március—április XXXII. évfolyam 3—4. szám Küldöttközgyűlés előtt.

¹⁶⁰ *Dokumentumok* 310. o. *A Nsz.* 1934. január 16-i számából idéz.

¹⁶¹ *Dokumentumok* 312—314. o. Idézet 313—314. o. *Vasas* 1934. április — Győzelmes sztrájk a Norris-művekben.

¹⁶² Munkáért, kenyérért, szabadságért! Az építő-, fa- és építőanyagipari dolgozók mozgalmának válogatott dokumentumai II. kötet 169—171. Szekeszettette: Palotás Imre. *A Famunkások Szaklapja* (a továbbiakban *FSz.*) 1934. június 1. és július 1. számát idézi.

¹⁶³ *Nsz.* 1934. március 13. 4. o. A budapesti cipézmunkások kimondták az általános sztrájkot.

¹⁶⁴ P. I. Arch. 500. f. 2/667. 6e. 5. o. Jelentés a kommunisták. szakszervezeti munkájáról.

tehát teljesen alaptalan az az állítás, amelyet egyébként a Népszava rágalomnak minősített, hogy „a sztrájkoknak nem is bérkérdés az igazi oka, hanem az egész mozgalmat csak azért rendezték, hogy a munkásokat visszavihessék a szakszervezetbe”.¹⁶⁵

A tények a mozgalom előrehaladását bizonyítják. Ugyanakkor — a cipépsztrájkot kivéve — ezeknek a mozgalmaknak a célkitűzései nem sokban tértek el a korábbiakéitól, amelyek szintén a munkások helyzetének javítására irányultak. A KMP, valamint az ESZE azon munkálkodtak, hogy ezt a harcot összekapcsolják a kormánynak a totális fasizmus bevezetésére irányuló tevékenysége elleni harccal. Ez a körülmény készítette — látszatra — hasonló fellépésre az MSZDP és a szakszervezetek egyes vezetőit, de erre figyelmeztette őket mindenekelőtt a fasizmus nemzetközi előretörése is. Ők is hirdetni kezdték a fasizmus elleni harcot, hangoztatták az egységfront létrehozásának szükségességét, de úgy, hogy egyszerre kívánták felvenni a küzdelmet a fasizmus és a bolsevizmus ellen.¹⁶⁶ Az építők szaklapja helyesen vette észre, hogy a munkásoknak az események hatására az 1934-es évben rá kell találniuk „a szervezett szocialista osztályharc útjára”. Jól ítélte meg azt is, hogy a világgazdasági válság hatására megváltoztak az osztályviszonyok, fokozódott a polarizáció, amelyet a fasizmus kihasznál. Ugyanakkor a bolsevikokat is elmarasztalta az osztálypolarizáció ilyen alakulásáért való vétségben.¹⁶⁷

Az MSZDP és az SZT egyes vezetői, miután a KMP helyes szakszervezeti taktikája révén, az ESZE útján, jelentős befolyásra tett szert egyes szakszervezetekben, köztük az építőkében is, odáig elmentek kommunistellenességükben, hogy a Népszavában cikket közöltettek, amelyben kijelentették, hogy a kommunisták a munkásegység ellen dolgoznak. A cikk ismertette a cseh Kommunista Párt felhívását, amelyben a kommunistákat a reformista szakszervezetekben ellenzéki csoportok alakítására hívták fel, hogy ezen a réven funkciókhoz jussanak, majd elhódítsák a vezetést a „szociálfasiszta vezetőktől”. Ez a terv megegyezett a KMP-nek és az ESZE-nek a szakszervezeti munkára vonatkozó ekkor még érvényes akcióprogramjával és így a cikk közvetve a KMP szakszervezeti politikája ellen is irányult és a kommunistákat a munkásegység bomlasztóiként tüntette fel a szociáldemokrata munkások előtt.¹⁶⁸

Az MSZDP és a Szakszervezeti Tanács vezetése azonban nem csupán a propagandában, hanem közvetlen akciókkal is harcolt a kommunisták ellen. Február 11-én ugyanis „szigorú utasítást küldött az összes szakszervezeti titkárságokhoz, hogy könyörtelenül tisztítsák meg a szakszervezeteket a kommunistá elemektől”.¹⁶⁹ A „tisztogatás” ekkorra egyes szakszervezetekben meg is indult.

A MEMOSZ központi elnöksége ugyanis február 8-án elhatározta a székház bezárását és a belső egység helyreállítását. „A központi vezetőségnek az ellenzékkel szemben eddig tanúsított magatartását meg kell változtatnia — mondotta Szakasits Árpád elnök beszédében. — Eddig a

¹⁶⁵ Nsz. 1934. március 18. 2. o. A munkáltatók a hatóságok segítségével szeretnék letörni a cipépsztrájkot.

¹⁶⁶ Ém. 1934. január XXXII. évfolyam 1—2. szám. Építőmunkások.

¹⁶⁷ Uo. 1934.

¹⁶⁸ Nsz. 1934. február 11. 5. o. Kommunista aknamunka a munkásság egysége ellen. Moszkva utasítása: „Bomlasztani a szakszervezeteket!”

¹⁶⁹ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (február 14.)

központi elnökség minden lehető elkövetett arra vonatkozóan, hogy a Szövetség belső rendje békés eszközökkel biztosítható legyen, leült tárgyalni egy, az ellenzék által kiküldött ötös bizottsággal, amellyel próbálta megértetni, hogy ha ők az ellenzékiek is komolyan akarják, hogy a Szövetség fennmaradjon, akkor abba kell hagyniok eddigi taktikájukat. Ezzel szemben mi, a központi elnökség részéről hajlandók vagyunk odáig elmenni, hogy minden fontosabb mozgalmi és elvi jelentőségű kérdést egy bizottság tárgyaljon meg, amelybe úgy a központ, mint az ellenzék 5—5 tagot küldene be... Az ellenzék megbízottai határozott választ nem adtak, kijelentették, hogy majd megbeszéljük a dolgot és eltávoztak. Másnap megjelent az Új Építők munkás. Világos lehet most már minden becsületesen gondolkodó szaktárs előtt az ellenzék magatartása és célja... Nem lehet, hogy egy Szövetséget, amelyet évtizedek nehéz munkájával hozott létre az építőmunkásság, odadobjunk egy néhány ember demagógiájának, vagy az eltévelyedettek fantasztikus elképzeléseinek.”¹⁷⁰

Az elnöki indoklásból két dolog világosan kivehető. Egyrészt az, hogy az építő ellenzék akkora befolyással rendelkezett, és akkora tömegek követték, hogy a hivatalos vezetés tárgyalásra kényszerült. Ezt pedig az 1933 őszétől elindított szívós szakszervezeti munkával érték el, amely odáig vezetett, hogy a szakszervezet hivatalos vezetősége kénytelen volt elismerni „az ellenzék szakszervezeti politikájának megváltozását... már nem agitál a szakszervezet ellen, nem bojkottálja a reformista szakszervezeteket”. Megjelentek a tanfolyamokon — „napról napra előadásokat tartottak a munkanélkülieknek”, „egy tucat bizottságot választottak, ha valaki ez ellen fellépett, mint a méhraj úgy vetették rá magukat... Ilyen módon az ellenzéki vezetők tekintélyt szereztek.” Erre a tekintélyre építve az ellenzék jócskán túlbecsülve az elért eredményeket és tömegbefolyását is — azt követelte a központi vezetőségtől, hogy az „az ellenzék határozatait ellentmondás nélkül végrehajtsa. Követelték, hogy az egybehívott gyűlésekre ne a Szövetség küldje ki az előadókat, hogy az ellenzék cenzúrája nélkül se a szakszervezeti újság, se röpiratok meg ne jelenhessenek, végül egy bizottságot alakítottak, amelynek feladata lett volna a Szövetség központi vezetőségének a munkáját ellenőrizze”.¹⁷¹ Másrészt a tárgyalás ténye a MÉMOSZ hivatalos vezetésének azt a készségét is kifejezte, hogy hajlandó együttműködni az ellenzékiekkel, de nem hajlandó a Szövetség vezetését átadni, mert a kommunisták radikális jelszavai miatt, a totális fasizmusra törekvő kormánytól és a kormánnyal együttműködni kész szaktanácsai vezetők fellépésétől az építőmunkás szakszervezet legalitását féltette.

A MÉMOSZ vezetésének többsége, ezen belül Szakasits Árpád elnök is, lehetővé tette a kommunisták és az ellenzéki építőmunkások tevékenységét a szakszervezetben. Nemcsak hogy eltűrte kritikájukat, hanem tudomásul vette, hogy egyes szakmai csoportokban, így a festőkében kommunista befolyás érvényesül az alapszabályok szerint megválasztott vezetőségben. Mindent megengedett, ami az alapszabályok és más szervezeti rendelkezések betűinek megóvása mellett lehetséges volt. Kész volt tár-

¹⁷⁰ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/2. A MÉMOSZ központi elnöksége 1934. február 8-i ülésének jegyzőkönyve Szakasits Árpád elnök vitaindítója.

¹⁷¹ P. I. Arch. 500. f. 2/667. óe. 9—10. o. Jelentés a kommunisták szakszervezeti munkájáról.

gyalni és megegyezni az ellenzékiekkel. Az SZT és a rendőrség nyomásának csak akkor engedett, ha az ellenzék tevékenysége áttörte a szabályok formai korlátjait, mert féltette a szakszervezet legális működésének lehetőségeit. Ebben igaza volt, hiszen a szakszervezet legalitása egyúttal a kommunisták és az ellenzékiek legális működési keretét is szolgált. Részben a legalitás szempontjából, részben attól a szándéktól vezetett, hogy ne legyen rajtakapható a kommunistákkal való együttműködésen, mert ezzel magát is, a kommunistákat és az ellenzékiet is megfosztaná a legalitásból való manőverezési lehetőségétől, részben a nemzetközi szociáldemokrata szervek állásfoglalásának megfelelően elutasította az ellenzék egységfront javaslatát, az együttműködést a kommunistákkal és a kommunisták nélküli munkásegységfront mellett volt. Ugyanakkor elősegítette a kizárt ellenzékiek visszavételét a szakosztályokba, akiket az SZT vagy a rendőrség, vagy mindkettő együttes nyomására, a szakszervezet alapszabályszerű működésének biztosítása címén ki kellett zárnia a szervezetből.

Az 1934. február 8-i elnökségi ülési, a székház bezárására vonatkozó határozatot nem volt könnyű elfogadtatnia Szakasits Árpádnak. Ezt bizonyítják az ülésen elhangzott szavai is. Miután az elnökségi ülésen felszólalók, ki-ki vérmérséklete, meggyőződése szerint vagy lelkesen, vagy kényszerűségből a bezárás mellett foglalt állást, Szakasits Árpád összefoglalójában megállapította: „minden felszólaló egységes volt abban, hogy teremtsük meg a rendet. Őlke mélyén nagyon fájlalja, hogy ide fajultak a dolgok és ha még most találnának egy más kivezető utat, akkor szívesen hozzájárulna, de miután az elhangzottakból is kitűnik, hogy nincs más megoldás, szavazat alá bocsátja a javaslatot”. „Az elnökség úgy határoz, hogy a javaslatot elfogadja és a Szövetség helyiségeit február 9-től bezárja bizonytalan időre és a tagszelejtezést megejti.”¹⁷²

Az elnökségi ülésen elhangzott felszólalások mutatják, hogy eredetileg nem csupán Szakasits nem nyúlt szívesen a bezárás eszközehez, hanem az elnökségben többen is. Török János titkár például kijelentette: „Most már én is arra az álláspontra helyezkedem, hogy le kell zárni a Szövetség helyiségeit és a selejtezést meg kell ejteni.” (Aláhúzás tőlem — Ö. P.) Mikó István elmondotta: „valósággal teljesen összetörtem szerda óta. Amit azóta tapasztaltam az alsó helyiségekben, az teljesen összeropantott, mert ami ott folyik az nem más, mint tisztára a szervezet szétzüllesztésére irányuló politika. Olyan magatartást tanúsít az ellenzék, amelyet egy becsületesen gondolkodó szaktárs sem bír el. Éppen ezért hozzájárulok ahhoz, hogy zárjuk le a Szövetség helyiségeit és a tagszelejtezést ejtsük meg”¹⁷³

Mindezek azt mutatják, hogy az ellenzék nem követett helyes módszert. Ezt látszik bizonyítani a MÉMOSZ elnökének és titkárának az építőmunkásokhoz küldött levelében olvasható indokolás is. Az utóbbi időben olyan állapotok keletkeztek az egyesületi helyiségekben, amelyek veszedelembé sodorták a Szövetség biztonságát. Akadtak szaktársak, akik lábbal tiporták az alapszabályokat, a küldöttközgyűlési határozatokat és semmibe se vették a Szövetség felelős központi vezetőségének intézkedé-

¹⁷² P. I. Arch. 666. f. I. 1934/2. A MÉMOSZ központi elnöksége 1934. február 8-i ülésének jegyzőkönyve.

¹⁷³ Uo.

seit” „Több oldalról kaptunk komoly figyelmeztetést ismételten, hogy ha ezek az állapotok nem szűnnek meg, a Szövetséget bezárják.¹⁷⁴

Úgy tűnik, mintha az ESZE vezetése 1934. január 14—16-i ülésén túlbecsülte volna az ellenzék által ekkorra elért, valóban tiszteletre méltó eredményeket és lebecsülte volna a hivatalos vezetés tömegbefolyását, valamint egyes tekintélyes vezetőségi tagok türelmes magatartásának a jelentőségét. Ekkor még ugyanis nemcsak az építő ellenzék, de maga az ESZE vezetés sem ismerte fel, hogy tömegharcot a szakszervezetekben nem lehet másként megszervezni, csak ha az együttműködésnek meg tudnak nyerni számos szakszervezeti vezetőt. A szakszervezeti vezetőségekkel való együttműködést ugyanis — tudjuk — még az ESZE központi vezetőségének február 8-i ülésén is elvetették.¹⁷⁵ Így azután az építő ellenzék sem tudta hasznosítani a MÉMOSZ hivatalos vezetősége türelmes magatartása kínálta lehetőségeket. Ez a hibája akaratlanul is érveket szolgáltatott az MSZDP és az SZT jobboldali vezetőinek ahhoz, hogy a tömegek előtt megindokolhassák a kommunisták és a szakszervezeti ellenzék elleni fellépésüket és ürügyet találhassanak a támadásra. A támadást azonban valójában nem az ellenzék hibái, hanem eredményei miatt indították meg. Erre utalt — természetesen ellenséges megfogalmazásban — az egyik rendőrségi jelentés is. „A pártban (az MSZDP-ről van szó — Ö. P.) a franciaországi és az ausztriai események hatása következtében rendkívüli módon megélnékült az élet. Különösen az osztrák szociáldemokrata párt feloszlata okozott nagy izgalmat a pártban, mert attól félnek, hogy ennek Magyarországon is azonos következményei lesznek, tekintve hogy múlt év decemberben a miniszterelnök úr tattersalli nyilatkozatából ily intézkedések bekövetkezésének lehetősége már küszöbön volt... A pártvezetőség ezért most minden áron ennek elhárítása érdekében azon munkálkodik, hogy az MSZDP-ben meghúzódott kommunista rétegtől megtisztítsa úgy a pártot, mind pedig a szakszervezeteket, hogy ezúton a belrend megszilárdításában közreműködve a pártnak a kormányzat előtt érdemeket szerezzen. Másrészt ily intézkedésre azért is kényszerítve van, mert a kommunisták valóban a szakszervezetekben ellenzéki mozgalmat indítva az MSZDP-t robbantani és ezen keresztül a kommunista pártot megerősíteni akarják.”¹⁷⁶

A rendőrségi jelentés híven tükrözte a jobboldali szociáldemokrata vezetők álláspontját és rávilágított annak hátterére is. Hiszen 1934. február elején nem volt egyetlen jelentősebb az MSZDP által szervezett megmozdulás sem, amelyen a jobboldali vezetők ki ne jelentették volna, hogy egyformán küzdenek mind a fasizmus, mind a bolsevizmus ellen.¹⁷⁷ Ennek az alapállásnak a következményeként a Népszava kiemelt szedésével közölte a MÉMOSZ székház bezárásáról szóló hírt. Hangneme is ezt a szellemet tükrözte. „Megbízhatatlan elemek — olvasható a cikkben — az 'egységfront szélhámosok' kis csapatával és a különböző szervezetekből kizárt rendbontókkal egyesülve már hosszabb ideje megakadályozzák a

¹⁷⁴ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/21. Szakasits Árpád elnök és Széll Mihály titkár 1934. február 16-i levele az építőmunkásokhoz.

¹⁷⁵ P. I. Arch. 500. f. 2/474. öe. 2—3. és 6. o. Jegyzőkönyv az ESZE vezetőségének 1934. január 14-i és 16-i, valamint a február 8-i üléseiről.

¹⁷⁶ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (február 14.)

¹⁷⁷ Nsz. 1934. február 13. 5. és 8. o. „Nem kérünk a diktatúrából” — ezt üzenté húszezer szociáldemokrata a hatalomnak a vasárnapi tattersalli gyűlésen.

tagok testvéries együttműködését és általában a szervezeti életet. Minthogy a központi vezetőség sem a tagokkal, sem más tényezőkkel szemben (értsd az SZT és a hatóságok — Ö. P.) nem vállalhatja a felelősséget sem a szervezeti élet felbomlasztásáért, sem olyan tényekért, amelyek szemben állanak a szövetség szellemével, kénytelen volt egyenlőre, amíg a tisztogatás munkáját elvégezi, az egyesületi helyiségeket bezárni.”¹⁷⁸

A MÉMOSZ bezárásának fő indítéka tehát az SZT-nak és a kormánynak a nyomása volt. Nem vitatható azonban az sem, hogy az ellenzék hibái ürügyet adtak arra, hogy az építők vezetősége ezt a járulékos mozzanatot tüntesse fel a bezárás fő motívumának. Az efféle indokolást részben az sugallhatta, hogy ez a magyarázat megfelelt a jobboldali SZT vezetés és a hatóságok szájízének és Szakasitsék ezen a réven remélték elérni, hogy a MÉMOSZ-t felülről békén hagyják, részben pedig az, hogy az ellenzék hibái megnehezítették Szakasits és más olyan vezetőségi tagok helyzetét, munkáját, akik eltúrték, sőt kéz alatt még segítették is az ellenzék munkáját.

Mindez azonban nem terelheti el a figyelmet a lényegről. Ez pedig az volt, hogy az építő ellenzék tevékenységére nem a hibák, hanem az eredmények voltak a jellemzők. Az ellenzék munkája nyomán egészséges pezsgés támadt a MÉMOSZ-ban. Ennek hatására nőtt az ellenzék befolyása a szakszervezetben.

Ezt vette figyelembe a MÉMOSZ vezetősége is, amikor az építőmunkásokhoz intézett 1934. február 16-i levelében hangsúlyozta: „nem akarjuk és nem is fogjuk lehetetlenné tenni a szabad kritikát és nem akarjuk lehetetlenné tenni a szaktársak kezdeményezését semmiféle irányban, de a Szövetséget mindenkiel szemben kötelességünk megvédeni és a mozgalom előrehaladását biztosítani”.¹⁷⁹ Hogy pedig ebben az esetben a szavakkal nem álltak szemben a tettek ezt a festőszakosztály története igazolja. Itt a kommunista és ellenzéki befolyás különösen erős volt. A MÉMOSZ központi vezetősége a tömegek hangulatát figyelembe véve és híven a fenti levelében kifejtett álláspontjához, hozzájárult a festő ellenzék egyes tagjainak bennmaradásához és tudomásul vette, hogy a Szövetség lezárása után két héttel, február 23-án megtartott festőszakosztályi közgyűlésen ellenzéki vezetőséget választottak Honti Lajossal, Papp Lajossal és más forradalmi munkásokkal az élen. Az ellen sem emelt szót a központi vezetőség, hogy a festők vezetősége rögtön megválasztása után egységfrontakciót indított.¹⁸⁰

Szakasitsék tehát eltúrték, hogy az ellenzék működhessen az építők egyes szakmai szakosztályaiban, ha az alapszabályokat betű szerint betartotta és így közvetve segítették az ellenzék munkáját. Ez nem volt kevés, de kizárólag az ellenzék erejétől függött, hogy egymagában mit ér el az egyes szakmai szervezetekben. Ez derül ki abból, hogy ahol gyengébb volt a befolyása, ott csak lassabban tudta visszanyerni korábbi súlyát. A kőfaragó szakosztály 30-as bizottságának március 2-i ülésén még be-

¹⁷⁸ Nsz. 1934. február 9. 12. o. A MÉMOSZ rendbontók ellen.

¹⁷⁹ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/21. Szakasits Árpád elnök és Széll Mihály titkár 1934. február 16-i levele az építőmunkásokhoz.

¹⁸⁰ Munkáért, kenyérért, szabadságért! Az építő-, fa- és építőanyagipari dolgozók mozgalmanak válogatott dokumentumai II. kötet 171. o. Szerkesztette: Páló Imre Budapest 1965.

hatóan tárgyalták a kizárásokat, sőt az egyik felszólaló Herpai „feltétlen szigorú eljárást, sőt a szakosztályból való kirekesztést” kér „minden felforgató, vagy bolsevista szellemű kőfaragó ellen”.¹⁸¹ Az ülésen résztvevő Szakasits Árpád kijelentette, hogy: „tisztel minden meggyőződést, de azt mégsem lehet tűrni, hogy állam az államban módjára éljük szövetségi életünket. Elvégre a mi Szövetségünk a hatóságoknak is tartozik felelősséggel. A legmesszebbmenő engedményeket tette a Szövetség az egység érdekében a magukat ellenzékieknek nevezettekkel szemben, feltételül csak annyit kért, hogy szüntessék be a csúnya tendenciájú és bolseviki ízű röpiratok terjesztését és a személyes bolsevista agitációt a Szövetségben. Úgyszintén szüntessék be a szaklapjukban az alaptalan rágalmakat és becsületsértéseket”. Ugyanakkor tárgyalást ajánlott fel az ellenzéknek,¹⁸² vagyis a jobboldaliaktól — a Herpai típusúaktól — eltérően hajlandó volt a kompromisszumra. Szakasits nyíltan kimondta, hogy a Szövetséget félti a hatósági beavatkozástól a megerősödött kommunista agitáció miatt. Ezenkívül erős jobboldali nyomás nehezedett rá az SZT részéről is.

Az SZT álláspontját jól tükrözte, hogy 1934 februárjában a Textil-munkás Szövetségből is kizáratta az ellenzékieket.¹⁸³ Ugyanezt a tendenciát jelezte a Vasas Szakszervezet központi vezetőségének az a határozata, amely nem javasolta, hogy a kizárt Kruzslák Bélát visszavegyék a szakszervezetbe.¹⁸⁴

A politikai rendőrség 1934. február 17-i jelentése utalt az építőkre, a vasasokra és a cipészekre, ahol a vezetőségekben is tevékenykednek kommunisták. A jelentés az ESZE programját a 20-as évek mozgalmának Vági-pártjához hasonlította és tevékenységét nagyon veszélyesnek tartotta. Hozzá is látott az ESZE vezetőség kézrekerítéséhez. A vezetőség névsorát nem volt nehéz megszerezniök. A Népszava február 14-i számában legtöbbjüké szerepelt úgy, mint az Eszperantista Egyesületből kizárt személyeké. Megtalálható ugyanis a névsorban Palotás Imre építő, Német János bőrös, Kruzslák Béla vasas, Sollner József nemesfémés, ismert kommunista vezetők neve is. A rendőrségnek nem került nagy fáradságába azonosításuk a megfelelő szakszervezeti ellenzéki csoportjainak vezetőségi tagságával, majd ESZE vezetőségi funkciójukkal. Február 16-ról 17-re virradó éjjel le is tartóztatták őket a kivált vasasok Kertész utca 24. szám alatti szakszervezeti helyiségében.¹⁸⁵

Így tehát az SZT és a rendőrség együttes erővel léptek fel az ellenzék további előretörésének megakadályozása végett. Kivette a részét a kommunisták elleni támadásból az MSZDP is. A Népszava február 28-i vezércikkében a kommunisták terhére írta az osztrák fasizmus győzelmét. A kommunistákat a fasizmus szálláscsinálóinak nevezte.¹⁸⁶ Helyesen emelte

¹⁸¹ P. I. Arch. 666. f. III. 8/1934/1. A MÉMOSZ kőfaragó szakosztálya 30-as bizottsága 1934. március 2-i ülésének jegyzőkönyve.

¹⁸² Uo.

¹⁸³ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (február 14.)

¹⁸⁴ P. I. Arch. 672. f. 1934/12. A Vasas Szakszervezet központi vezetősége 1934. február 15-i ülésének jegyzőkönyve.

¹⁸⁵ *Dokumentumok* 235—236. o. A politikai rendőrség 1934. február 17-i jelentése vezető ellenzéki munkások letartóztatásáról.

¹⁸⁶ Nsz. 1934. február 28. 1. o. Mit akarnak, mire törekszenek?

ki a cikkel kapcsolatban a rendőrségi jelentés, hogy az MSZDP „végeredményben a kommunista párt elleni kérlelhetetlen harcot hirdeti”¹⁸⁷

Nem lehet tehát véletlennek tekinteni, hogy egyes szakmai szervezetek vezetői a német és osztrák eseményekből vontak le olyan tanulságot, hogy fel kell lépni a fegyvelemsértők (vagyis az ellenzékiek) ellen.¹⁸⁸ A borbélymunkások március 27-i közgyűlésén Szakasits Antal a szervező munka erőteljes folytatására hívott fel „mert az életért való harcot a borbélymunkások csak úgy nyerhetik meg, ha nem hallgatnak sem a hitlerista, sem a fasiszta, sem a bolsevista jelszavakra, hanem a szociáldemokrácia útján haladnak tovább előre”¹⁸⁹

Az építőknél előbbre volt már és egyértelműbben alakult az egységfrontért vívandó harc ügye. Bár az 1934. évi tavaszi nyilvános gyűlés alkalmából kiadott beszédtervezet önmagában még az egységfrontért folytatandó küzdelem többféle értelmezését tette lehetővé,¹⁹⁰ az *Építőmunkás* március—áprilisi számában közölt cikk alapján már aligha lehetett kételkedni abban, hogyan kell értelmezni a beszédvázlatot. A lap ugyanis emlékeztetett a központi vezetőség 1933. szeptember 24-i ülésére, amelyen az egységfront kiépítéséhez szükségesnek tartották, hogy felvegyék a kapcsolatot az ellenzékkel.¹⁹¹

Az ellenzék tevékenysége minden akadály ellenére,¹⁹² új tömegeket vonzott a szakszervezetekbe és ennek nyomán megélenkült a szakszervezeti élet. A fasiszmus fokozta támadását a kommunisták és az ellenzék ellen. Ez viszont egyre több szakszervezeti és szociáldemokrata párti vezetőt készítetett gondolkodásra. Egyre többen kezdtek hajlandóságot mutatni arra, hogy a fasiszmus támadása elleni védekezés érdekében közvetve,

¹⁸⁷ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (március 6.)

¹⁸⁸ P. I. Arch. 662. f. vegyes 2. 6e. Kertész Miklós főtítkár és Baján Gyula elnök 1934. március 14-i levele a Magántisztviselők Szakszervezete tagjaihoz.

¹⁸⁹ Nsz. 1934. március 28. 10. o. A borbélymunkások harca a borraivaló-rendszer ellen.

¹⁹⁰ „Meg kell teremteni minden szakmai területen az egységet, mert csak egységes erővel, kollektív munkával és kollektív felelősségérzettel lesz lehetséges megtörni az építőipari kapitalizmus kizsákmányolását... igazi egységfront nem az utcán létesülhet, hanem csak a MÉMOSZ falain belül. Aki nincs velünk az ellenségünk és azzal ellenség módjára kell elbánni.” P. I. Arch. 666. f. I. 1934/7. Az 1934. évi tavaszi nyilvános építőmunkás gyűlés beszédtervezete, amelyet a központ 1934. március 26-án küldött ki.

¹⁹¹ *Ém.* 1934. március—április XXXII. évfolyam 3—4. szám. Küldöttközgyűlés előtt.

¹⁹² A szakszervezeti élet 1934. márciusáig ellentmondásosan alakult. Az ellenzék már kezdte megérteni, hogy a szakszervezet a fő harci terület, de még nem ismerte fel, hogy a szociáldemokrata vezetőkkel való együttműködés alapján még inkább azzá is lehet változtatni. Az egyes szervezetekben a tömegek között elért eredményeket túlbecsülte. Emiatt úgy vélte gyorsabban haladhat előre. Így azután meglepte, hogy a MÉMOSZ székház bezárása elleni tiltakozó és a Szaktanácsnál megjelenő tüntető küldöttségben csak nagyon kevesen vettek részt. Ez a tapasztalat is hozzájárult ahhoz, hogy az ESZE választmánya megvizsgálta mit tett az ESZE a KMP új szakszervezeti politikájának megvalósításáért, a szakszervezetek erősítéséért és védelméért. P. I. Arch. 500 f. 2/474. 6e. 9. o. Jegyzőkönyv az 1934. március 4-én megtartott ESZE választmányi ülésről. Nehezítette az ellenzék helyes módszereinek kialakulását az is, hogy számos szociáldemokrata párti és szakszervezeti vezető fellépett az ellenzék, a kommunisták ellen. Ezzel erősítették az ellenzék soraiban a szociáldemokraták iránt élő bizalmatlanságot, őket szociálfasiszta áru-
lőknak hirdető téves nézeteket. Súlyosbította az ellenzék helyzetét az is, hogy a jobboldali szociáldemokrata vezetés a sajtóban denunCIálta a kommunistákat.

vagy közvetlenül segítsék az ellenzékét. Ez a körülmény viszont a jobboldali vezetőket arra indította, hogy még élesebben lépjenek fel az ellenzék ellen. Egyidejűleg pedig a tömegek félrevezetése céljából is, a polgári demokráciát fetiszáló elvi álláspontjukból következően is, harcot hirdettek mind a faszizmus, mind a bolsevizmus ellen. A mozgalom további fejlődése, a faszizmus elleni tényleges harc megindítása azt követelte meg, hogy az összes érdekeltek vizsgálják felül addigi tevékenységüket és tegyenek újabb lépéseket az antifasiszta egység valóságos megteremtése érdekében.

Ilyen körülmények között készült a magyar munkásmozgalom 1934-ben május 1. megünneplésére.

A Népszava április 15-i számában közölte az SZMI május elsejére kiadott felhívását, amely a faszizmusnak áldozatul esett osztrák munkásosztály iránti szolidaritást hangsúlyozta és azt, hogy „a faszizmus nem oldja meg, hanem csak kiélezi a válságot... nem szabad engedményeket tenni a háborúra vágyakozó faszizmusnak, valamennyi szabad népnek együtt kell működnie a fasiszta országokból kiinduló háborús veszedelem ellen”, a szocialista demokráciáért, a békéért, a szabadságért.¹⁹³ Az SZMI tehát ha mértéktartóan is, de felhívott a faszizmus elleni harcra.

Az MSZDP és az SZT május elseje megünnepléséhez kiadott beszédvázlata a munkásosztály ellen indított fasiszta rohammal foglalkozott. „A diktatúrák és féldiktatúrák, az álpármentarizmussal kendőzött feudális és nyílt faszizmus mindenütt a munkásosztály hadállásait veszélyeztetik, ami a szociálpolitika visszafejlesztésében, a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek megsemmisítésében, ezzel a munkásosztály életszínvonalának a leszorításában nyilvánul meg.” A faszizmus azonban csupán múló jelenség. „A ma májusán tehát nem kell kétségbeesni és nem szabad vereséget érezni.”¹⁹⁴ A kiáltvány záró szakaszában azonban változatlanul arra hívták fel a pártszervezeteket, a munkásosztályt, hogy „főlkészültségének teljességével demonstráljon a jobboldali és a baloldali egységbontás ellen”¹⁹⁵

Ugyanakkor a KMP budapesti déli kerületi bizottsága röpiratában arra hívott fel: „Minden tőkés-fasiszta támadásra válaszoljunk egységes proletár ellentámadással... A dolgozók fasisztaellenes harcának egy határozó fegyvere van: a proletárok osztályharcos tömegszervezetei, főképpen a szakszervezetek... Fel elvtársak harcra a szakszervezetek meghódításáért és védelméért.”¹⁹⁶ A KMP építő frakciója április 9-én úgy határozott: „be kell vinni a munkások tudatába, hogy május elseje nem egynapos ünnep, hanem a harcok napja a tőkés elnyomás és a faszizmus ellen”¹⁹⁷

1934. május elseje megünneplésével kapcsolatban a legradikálisabb követelésekkel a szabó ellenzék lépett fel. Május 1. harcos megünneplése

¹⁹³ Nsz. 1934. április 15. 1. o. 1934. május elseje a Szocialista Munkás Internacionálé felhívása valamennyi ország munkásaihoz.

¹⁹⁴ P. I. Arch. 658. f. 13/135. öe. 7—10. o. Beszédvázlat az 1934. május elseje megünnepléséhez.

¹⁹⁵ Nsz. 1934. április 22. 1. o. Májusi kiáltvány Magyarország dolgozó népéhez.

¹⁹⁶ P. I. Arch. *Röpiratgyűjtemény* (III.) 1/1934. (IV.) 284. öe. A KMP budapesti déli kerületi bizottságának felhívása a munkásokhoz.

¹⁹⁷ P. I. Arch. 500. f. 2/478. öe. Jegyzőkönyv az építő frakció 1934. április 9-i üléséről. Kemény.

feltételének tekintette, ha a szervezést és az előkészítést saját kezükbe veszik és a fasizmus elleni harcot összekapcsolják a háború elleni harccal.¹⁹⁸

A KMP és a szakszervezeti ellenzékiek helyesen tüzték ki a május elsejei ünnepségek fő politikai célját. Ugyanakkor felhívásaikban még fellelhetők a cél megvalósítását nehezítő mozzanatok: a szakszervezetek meghódításának a követelése, amelynek minden megkülönböztetés nélkül az összes szociáldemokrata vezető ellen irányuló tartalmáról már szó esett. A szociáldemokrata vezetőket a burzsoázia szociálfasiszta ügynökeinek bélyegző hibás és a vezetők iránt bizalmat érző munkásokat taszító nézet továbbélése volt e követelés ideológiai alapja.¹⁹⁹ Ebben az időben tehát a KMP is kétirányú harcot hirdetett: a fasizmus ellen és a szociáldemokrácia ellen.²⁰⁰ Ez az álláspont éppúgy lassította a helyes egységfront-politika érvényesülését, mint az MSZDP és az SZT jobboldali irányú elzárkózása.

1934. május elsején jelentős tömegek mozdultak meg, amelyek nem csupán a szociáldemokrácia mellett tettek hitet, hanem a fasizmus elleni harci készségüket is kinyilvánították. A vasmunkás otthonban összegyűlt tömeg ugyanis „Le a fasizmussal! Éljen a vörös május!” — jelszavakat kiabálta. Az ünnepséget megzavarni szándékozó nyilaskeresztesek ellen határozottan felléptek, így azok nem érték el céljukat.²⁰¹

A KMP és az ellenzék május elsején délelőtt tüntetést vezetett a Király utcában és ott röpcédulákat is osztogattak. A rendőrség a tüntetők közül kilencet előállított a főkapitányságra.²⁰² A KMP 1934. évi munkáját értékelő jelentés külön is kiemelte, hogy a párt növekvő befolyását mutatja a május elsejei sztrájk.²⁰³ Egy másik jelentés megállapította, hogy Budapesten május elsején a fontos üzemekben sztrájkok voltak, rögtönzött röpgyűléseket tartottak és tüntetéseket rendeztek.²⁰⁴

Május elsején tehát mind a szociáldemokrata munkások jelentős tömegei, mind a kommunisták a fasizmus elleni harcot, a demokratikus jogok, köztük a szakszervezetek védelmét hirdették meg. Az is megállapítható, hogy a kommunisták és a szakszervezeti ellenzék befolyása érvényesült, nem csupán az egynapos sztrájk megvalósulásában, hanem egyes, szociáldemokraták szervezte gyűlések jelszavaiban is. Ugyanakkor ez az alkalom ismét lehetőséget adott arra, hogy a munkásmozgalom két szárnya ne csupán a fasizmus elleni harcra, hanem az egymás elleni támadásra is buzdítson, ami előnytelenül hatott a fő cél tudatosítására és a megvalósításért folyó mozgósításra.

¹⁹⁸ Sze. 1934. április II. évfolyam 2. szám. 1. o. Fel harcos május elsejére.

¹⁹⁹ A Vörös Segély déli kerületi bizottságának május elsejei sztrájkfelhívásában is a szakszervezetek fasizálása elleni tüntetésre mozgósítás mellett „a burzsoázia szociálfasiszta ügynökei” elleni tüntetésre is felhívtak. *Dokumentumok* 300—302. o. Idézett szavak a 301. oldalon.

²⁰⁰ P. I. Arch. 500. f. 2/456. öe. 45—67. o. A Komintern pártépítési osztályának 1934. április 20-i ülése a magyar kérdéstről (németül).

²⁰¹ Nsz. 1934. május 3. 7. o. A szocialista kitarás hűség és a proletárszolidaritás ünnepe volt az idej május elseje. Szakasits Árpád beszédéből.

²⁰² Uo.

²⁰³ P. I. Arch. 500. f. 2/837. öe. A KMP szakszervezeti munkájáról 1935. január 14. (németül)

²⁰⁴ P. I. Arch. 500. f. 2/667. öe. 15. o. Jelentés a kommunisták szakszervezeti munkájáról.

Mindeme nehézségek ellenére a munkásmozgalom mindkét szárnya tovább folytatta a szakszervezetek erősítésére, védelmére irányuló tevékenységét. Egyre közelebb jutottak ahhoz a felismeréshez, hogy a szakszervezet nagy szerepet játszhat a faszizmus elleni harcban. Ez jutott kifejezésre a MÉMOSZ 1934. május 13-án megtartott XVII. küldöttközgyűlésen is.

Szakasits Árpád elnöki megnyitó beszédében a fősúlyt a faszizmus elleni sikeres védekezés zálogaként az építőmunkás szakszervezet egységére helyezte. „Harcos, eleven, rendeltetését betöltő Szövetségre van szükség, amely képes visszaverni a bármely oldalról ellene indított támadásokat. Ennek érdekében össze kell fogni minden becsületes szándékú szaktársnak” — mondotta.²⁰⁵ A küldöttgyűlésen az MSZDP és parlamenti csoportjának képviselőjében résztvevő Pajor Rudolf is a faszizmus elleni összefogás szükségességét hangsúlyozta a munkásszervezetek, intézmények védelmének érdekében.²⁰⁶ Pajorhoz hasonlóan a faszizmussal foglalkozott Vaclav Schlack az Építőmunkás Internacionálé és a csehszlovák Építőmunkás Szövetség képviselője is.²⁰⁷ Schlack helyesen emelte ki, hogy a faszizmus elleni harc sikeres megvívásához munkásegységre van szükség és ennek megteremtése a legfőbb feladat, de ezt — az SZMI jobboldali részének álláspontjához igazodva — a bolsevizmus elleni és a demokratikus szocializmusnak nevezett polgári demokráciáért folytatandó harccal kapcsolta egybe. Nem a tényleges munkásegységet, hanem csupán a szociáldemokrácián belüli, vagyis a kommunisták kirekesztésével megteremtendő egységet hirdette. Schlack felszólalása segít megvilágítani azt is, hogy a küldöttközgyűlés résztvevőinek többsége, hogyan értelmezte a munkásegység fogalmát. A közgyűlés egyik határozata ugyanezt a szellemet tükrözte. A küldöttközgyűlés ugyanis felhatalmazást adott a központi vezetőségnek, hogy a Szövetség rendje érdekében az azt megzavarókkal szemben fellépjen.²⁰⁸

A határozat voltaképpen menlevelet adott a központi vezetőségnek arra, hogy egyes tagokat kizárhasson a Szövetségből.²⁰⁹

A MÉMOSZ XVII. küldöttközgyűlése tehát kommunisták nélküli szakszervezeti egységet tartott kívánatosnak. A közgyűlés súlyos hibát követett el, amikor egyértelműen elmarasztalta az ellenzék tevékenységét, holott éppen az ellenzékiek munkája teremtette meg a faszizmus elleni harc alapját. Ezen a területen — tudjuk — az építőmunkások Szövetsége, éppen az ellenzék tevékenysége révén, már 1934. második felében vezető szerepet játszott. Az ellenzék minden energiáját a szakszervezetbe toborzásra, a szakszervezetek védelmére fordította és ebben jó segítőtársakra lelt a szakszervezethez hűséges szociáldemokrata munkásokban és a vezetők egy részében is.

²⁰⁵ P. 1. Arch. 666. f. I. 1934/8. 5e. A MÉMOSZ 1934. május 13-i XVII. küldöttközgyűlésének jegyzőkönyve 5. o. Szakasits Árpád megnyitója.

²⁰⁶ Uo. 7. o. Pajor Rudolf felszólalása a MÉMOSZ XVII. küldöttközgyűlésén.

²⁰⁷ Uo. 7—8. o. Vaclav Schlack felszólalása az Építőmunkás Internacionálé nevében a MÉMOSZ XVII. küldöttközgyűlésén 1934. május 13.

²⁰⁸ Uo. 31—32. o. Szakasits Árpád által előterjesztett határozati javaslat.

²⁰⁹ Hasonló szellemben fogant az Építőmunkásnak a MÉMOSZ XVII. küldöttközgyűléséről szóló cikke is. *Ém.* 1934. június—július XXXII. évfolyam 6—7. szám. Az egység és a harc útján — előre!

Az építők budapesti festőszakosztályának ellenzéki vezetés alatt álló szervező bizottsága 1934. júliusában már nem csupán az építőmunkásokat szólította fel a fasiszmus elleni cselekvésre, hanem valamennyi szakma munkásait. A fasiszta támadással a munkások osztályharcos egységfrontját állította szembe. Július 8-i nyilvános nagygyűlésén a kollektív szerződés betartását, a hajcsárkodást, az ingyenmunka megszüntetését, a szakszervezeti közvetítés és a bizalmi rendszer elismerését, azonnali munkaalkalmat, munkanélküli segílyt, a korlátlan gyülekezési, szervezkedési és sajtószabadságot követelte a festőszakosztály. A nagygyűlésre hívó kiáltvány leszögezte, hogy eredményt csak akkor érhetnek el, ha „a tőkés-ek, az állam és a reformista bürokrácia hármás szövetségével szembe-állítják az összes munkások és munkanélküliek, a szervezettek és szervezetlenek közös, osztályharcos egységfrontját”.²¹⁰

1934. folyamán a festőszakosztály több nyilvános gyűlést szervezett. Az egyikkel foglalkozott a MÉMOSZ központi elnöksége is. Széll Mihály titkár bejelentette, hogy ezeket a gyűléseket az iroda engedélye nélkül tartották meg, ezért kizárást, adminisztratív intézkedést sürgetett. Az elnökségi ülésen Szakasits Árpád kompromisszumos álláspontot foglalt el. Kijelentette: értesült a festők által megtartott nyilvános gyűlésről. Súlyos aggályai vannak az ügy miatt, de addig nem tehetnek semmit, amíg az alapszabályokat betartják. Erőszakot erkölcsi okokból ne alkalmazzanak azokkal szemben, akik ellenük (ti. a központi vezetőség ellen — Ö. P.) nem fordulnak. Prim Istvánt a festőszakosztálynak az elnökségben résztvevő képviselőjét felkérte „csináljon rendet” a festőknél, majd azzal folytatta, hogy Prim nélkül nem nyúl a festőkhöz. A festőszakosztály felfüggesztését, a szakosztály bezárását károsnak tartaná.²¹¹ Az elnökség a festők ügyében várakozó álláspontot foglalt el. Ellenben megszavazta Széll Mihálynak azt az indítványát, hogy tegyenek eleget a Szaktanács kívánásának és küldjék meg a kizártak nevét, lakcímét, valamint az általuk kiadott röplapokat.²¹² Ez az ülés is arról vall, hogy a MÉMOSZ központi vezetőségében megoszlottak a vélemények az ellenzékkel kapcsolatban. Az ellenzék iránt türelmes vezetők néha súlyos engedményekre is kényszerültek, hogy érvényre juttathassák türelmesebb politikájukat az SZT és az MSZDP jobboldali vezetőinek nézeteihez igazodó, a baloldal ellen rendőrségi segédlet igénybevételelől, denunciálástól vissza nem riadó szakszervezetten belüli jobboldaliakkal szemben.

A budapesti festőszakosztályéhoz hasonló szellemű határozatot fogadott el a nyíregyházi építőmunkások 1934. július 29-én megtartott nyilvános gyűlése is. A nyilvános gyűlés elmarasztalta a Szövetség központi vezetőségét, mert a XVII. „küldöttközgyűlésen nem foglalkozott a kor-mánynak a szakszervezeteket fasiszáló törekvésével”. A nyíregyházi építő-

²¹⁰ P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/2. A MÉMOSZ budapesti festőszakosztálya szervező bizottságának az 1934. július 8-i nagygyűlésre szóló felhívása. — Az egyik rendőrségi jelentés hírül adta, hogy az ESZE Központi Tanácsa július 28-ra a MÉMOSZ székházban gyűlést kíván tartani, amelyen a munkanélküliek és a dolgozók egységfrontját akarják létrehozni. A gyűlést a festőszakosztály kezdeményezte. P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (július 27.)

²¹¹ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/16. öe. A MÉMOSZ központi elnöksége 1934. augusztus 14-i ülésének jegyzőkönyve.

²¹² Uo.

munkások nyilvános gyűlése nemcsak elfogadta ezt a határozatot, hanem elküldte azt az ország valamennyi építőcsoportjának.²¹³

A rendőrség figyelmét nem kerülte el az ESZE résztvevőknek az egyes szakmákban az antifasiszta egységfront létrehozására Budapesten végzett tevékenysége. Az adatok tanúságtétele szerint nem túlzott a nyomozó osztály, amikor nem csupán az építők, főleg a festők, hanem az egész ellenzék egységfront megteremtésén fáradozó munkájáról tett említést.²¹⁴

Az ellenzék tevékenysége vidéken is megélénkült. Erről vall a csendőrség 1934. augusztus 9-i jelentése is. „A szakszervezeti ellenzék néven ismert kommunista szerv minden ipari szakmában megerősödött és a szociáldemokrata párttól tömegeket szakít le... A jelenségek egyenlőre még nem aggasztóak, az őszi és a téli folyamán azonban előreláthatólag megfeszített munkára lesz szükség.”²¹⁵ A jelentés az arányokat tekintve alighanem túlzott, magát a jelenséget azonban híven érzékeltette.

A KMP és az ellenzék, valamint a szakszervezetüket féltő, azt megvédeni kész munkások tevékenysége nyomán haladt előre a szakszervezetek megerősítéséért, megvédéséért és az ehhez elengedhetetlenül szükséges egységért folyó harc. Ez azonban továbbra is sok akadályba ütközött.

Nem csupán Széll Mihály iparkodott meggátolni az ellenzéki festőmunkások antifasiszta egységfrontszerző és egyúttal a napi követeléséért is síkraszálló tevékenységét, hanem legalább ilyen gátlástalanul az SZT vezetése is. Az SZT ugyanis azzal iparkodott elriasztani a munkásokat az ESZE Központi Tanácsa által július 28-ára a MÉMOSZ székházában tartandó és a festőszakosztály által kezdeményezett gyűlésen való megjelenéstől, hogy megrágalmazta az ellenzékiet kijelentvén: a gyűlést „azok hívták össze, akik a szakszervezetekből besúgásokért, sztrájkbontásért és egyéb visszaélések miatt zárattak ki”²¹⁶

A Textilmunkások Szövetsége jobboldali vezetésének sugalmazására a *Textilmunkás* az egységfrontot szervező ellenzékiekéről mint „az egységfront szélhámosai”-ról írt és azt állította, hogy „néhány hitvány rendbontó bolsi alantas indulatú támadást kezdett a szakszervezetünk ellen”. „A főcél a munkásokat a vezetőség ellen hangolni és a bolsi ellenzék részére megnyerni.” A cikk felszólította a textilipari munkásokat „tartsák távol a mozgalomtól azokat, akiket a Szövetség vezetősége megjelölt, mint rendbontókat”²¹⁷

A Bőrös Szakszervezet 1934. május 25-én megtartott összehívott és szervezőbizottsági ülésén foglalkozott a bőrös ellenzék által kibocsátott újsággal és elhatározta, hogy a szakma egységét és a szervezet békéjét minden rendelkezésre álló eszközzel meg fogja védelmezni az ellenzéki támadással szemben.²¹⁸ A Bőrös Szakszervezetek lapja ugyanebben a szá-

²¹³ P. I. Arch. 500. g. 2/478. óe. 39. o. A nyíregyházi építők 1934. július 29-i nyilvános gyűlésének határozata. Egri Sándor elnök és Gyureskó Mihály jegyző.

²¹⁴ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (július 20.)

²¹⁵ *Dokumentumok* 289. o. A csendőrség nyomozó osztály parancsnokságának 1934. augusztus 9-i jelentése a KMP vidéki tevékenységének a megerősödéséről.

²¹⁶ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (július 27.)

²¹⁷ *A Textilmunkás* (a továbbiakban *Tm.*) 1934. május—november IX. évfolyam 4—5. szám. 1—2. o. Az egységfront szélhámosai.

²¹⁸ *Bőrípari Munkás* (a továbbiakban *BM.*) 1934. július III. évfolyam 4. szám.

mában, amelyben ezt a durva hangú írást közölte, egy másik cikkében mérsékeltebb hangon foglalkozott az ellenzékkel. A mozgalom legújabb tapasztalataiból azt a következtetést vonta le, hogy „az egységet... minden komoly törekvéssel meg kell teremteni”. Ha „összefogva, közös megértéssel tevékenykedünk, akkor az előrehaladásunk biztosítva van, ellenkező esetben a vállhúzó eljárásunkkal az ellenségeinknek teszünk szolgálatot”.²¹⁹ Ez a cikk arról tanúskodik, hogy a Bőripari Szakszervezetben sem volt egyeduralkodó a jobboldali vezetés. Sőt: egyre inkább tekintettel kellett lennie arra, hogy az ellenzék szavára mind több munkás hallgat. A cipész szakosztály június 24-én tartandó közgyűlése előtt június 22-én tartott rendkívüli központi vezetőségi ülés ugyanazt a jelentőséget tükrözte. Itt ugyanis újra elővették a január 11-i központi vezetőségi ülés ama határozatát, amely hatálytalanította a korábbi kizárásokat. Ezekre hivatkozva szögezte le a bőrös szakszervezet központi vezetősége, hogy létrejött az egység. A cipészszakosztály közgyűlésén úgy döntöttek, hogy „ez a határozat hozassék a küldöttek tudomására, amely határozatnak a betartása a szakosztály közgyűlésére is kötelező”.²²⁰

A központi vezetőség állásfoglalása azonban nemcsak az ellenzéki befolyás kényszeredett tudomásul vételét jelzi, hanem egyúttal a vezetőségnek azt a törekvését is, hogy minden tőle telhető eszközzel lefékezze a szakszervezeti mozgalom tevékenységét és igyekezzék kielégíteni a belügyi szervek hasonló jellegű igényeit. Ezt a célt kívánta elérni a Hubai János vezette Bőripari Szakszervezet központi vezetősége június 8-i utasításával, amelyben valamennyi csoport és szakosztály vezetőségét arra intette, hogy összejövetelein csak a tagok és a központi vezetőség küldöttjei vehetnek részt és szigorúan tartsák be az alapszabályokat.²²¹ A határozatok és az alapszabályok betartására való hivatkozást az újpesti csoport felfüggesztése és az ellene folytatott vizsgálat eredménye is magyarázza. Blaha államtitkár a bőrösök központi vezetőségéhez küldött levelében arra hivatkozott, hogy Hubai János titkár megígérte, „a helyi csoport élére olyan egészen új vezetőséget fog választatni, amelynek tagjai minden tekintetben kifogástalanok és oda fog hatni, hogy a csoportnál a jövőben hasonló eset (sztrájkra buzdításról van szó — Ö. P.) ne ismétlődjék meg”. Erre az ígéretre való tekintettel engedélyezte Blaha államtitkár újból a csoport működését.²²² Az államtitkár tehát megfenyegette Hubaiékat, hogy ha sztrájkra buzdító akció indulna a szakszervezetben, felfüggesztik annak működését. A bőrösök központi vezetősége a hatósági figyelemztetés miatt is egyre erélyesebben lépett fel az ellenzékiek ellen.

A textiles szakszervezethez hasonlóan éles álláspontot foglalt el a nyomdászok küldöttgyűlése. A küldöttközgyűlés „fölszólítja a vezetőség-

4. o. Tiltakozás a „Bőrös Ellenzék” piszkos rágalmai ellen. Lásd még ugyanerre: P. I. Arch. 665. f. 37. őe. 25. o. A Bőrös Szakszervezet központi vezetősége 1934. június 8-i ülésének jegyzőkönyve.

²¹⁹ BM. 1934. július 3. o. Mindenek fölött az egység.

²²⁰ P. I. Arch. 665. f. 37. őe. 31. o. A Bőrös Szakszervezet központi vezetősége 1934. június 22-i rendkívüli ülésének jegyzőkönyve.

²²¹ Uo. 29. o. Az 1934. június 8-i központi vezetőségi ülés jegyzőkönyve.

²²² P. I. Arch. 665. f. 37. őe. 36. o. Blaha államtitkár 1934. június 6-i levele, amelyben az újpesti csoport működését ismét engedélyezi. Ismertették a Bőrös Szakszervezet 1934. július 26-i központi vezetőségi ülésén. Az anyag a jegyzőkönyvből való.

get, hogy mindazokkal szemben, akik részesei ennek a nemzetbontó aknamunkának minden kíméletet félretéve lépjen fel, s őket a szervezet tagjai sorából haladéktalanul kizósítse ki". A javaslatot csupán Horváth János küldött nem fogadta el.²²³

A tények amellett szólnak, hogy reálisan állapította meg a rendőrségi jelentés: „amíg egyrészt az egységfrontra törekvés jellemzi az MSZDP-ben a bekövetkezett fordulatot, addig másrészt folyik a harc az MSZDP és a KMP között”.²²⁴ Különösen utóbbi megállapítása igaz a jelentésnek, noha nem tagadható az sem, hogy mind az MSZDP-ben, méginkább a szakszervezetekben kétségtelenül megindult a valóságos egységfront megteremtésére irányuló folyamat, de ennek előrehaladását nagymértékben akadályozta az SZT-nak és az egyes szakmai Szövetségnek jobboldali vezetéseinek az ellenzék elleni fellépése.²²⁵

A szociáldemokrácia nemzetközi szervezetei közül az egységfrontot elutasító merev álláspont mellett legtovább a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség vezetősége tartott ki. Ez tükrözött az NSZSZ 1934. augusztus 27—29-i Weymouthban megtartott végrehajtó bizottsági ülésének referátumában és határozatában is. A referátumot a francia szakszervezetek főtitkára Jouhaux tartotta. Az ő nézeteit tükrözte a határozat is, amely leszögezte: „a kommunisták és a Vörös Szakszervezeti Internacionálé (VSZI) egységfront és akcióegység javaslata manőver, amelyből hiányzik a tisztességes akarat”. A végrehajtó bizottsági ülés el is vetette az akcióegység- és egységfront-javaslatot, mint a szakszervezeti célok elérésére elfogadhatatlan ajánlást, mert a szociáldemokrata szakszervezeti vezetés nem akcióegységet, hanem szervezeti egységet akar.²²⁶

A szervezeti egység követelése az akcióegységgel szemben radikálisabb igénynek tűnt, valójában az akcióegység elleni fellépést szolgálta. A szervezeti egységet ugyanis a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők úgy képzelték el, hogy a kommunista szakszervezetek minden feltétel nélkül olvadjanak be a szociáldemokrata szakszervezetekbe. Nem véletlenül került tehát bele a weymouthi határozatba az, hogy a kommunista szakszervezeteknek és a VSZI-nek fel kell ovdadniok és tagjaiknak vissza kell térniök az NSZSZ-be, ami egyben az egységet is megteremti.²²⁷

Az NSZSZ határozatához igazodtak a magyarországi hivatalos szakszervezeti vezetők is. Ebből az elvből kiindulva indítottak harcot az ellenzék ún. „egységbontó törekvései” ellen. Még az egységért folytatott harcban legélenjáróbb szakmai szervezet, az építők szaklapja is ebben a szellemen írt. „Igenis meg kell teremteni az egységfrontot, de ez csakis a szakszervezetek falai között lehetséges.”²²⁸

Az egységfront mozgalom előrehaladását a valóságos feladatok felismerését a napi harcok során elért eredmények (pl. az újpesti famunká-

²²³ P. I. Arch. 668. f. 40. 5e. A Magyarországi Nyomdai Munkások Egyesülete 1934. június 29-én tartott rendes évi közgyűlésének jegyzőkönyve. 59 küldött vett részt. Hasonló tartalmú az Élelmezési Munkásban megjelent és az ellenzékiek ellen írott cikk is. *Élelmezési Munkás* (a továbbiakban *Él. M.*) 1934. június 2. o. XXIX. évf. 6. szám. Tovább fűrnak az úgynevezett ellenzéki szélhámósok. Az ÉMOSZ központi vezetősége és szervező bizottsága aláírással jelent meg a cikk.

²²⁴ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (július. 27.)

²²⁵ Uo.

²²⁶ *Tätigkeitsbericht* 1936. 79. o.

²²⁷ Uo.

²²⁸ *Ém.* 1934. augusztus XXXII. évf. 8. szám. Egyesült Szakszervezeti Ellenzék.

sok általános sztrájkja, amely eredménnyel zárult,²²⁹ vagy a pécsvidéki bányamunkásság augusztus 12-i impozáns háborúellenes és a Gömbös-kormány elleni gyűlésen Meszesen, amelyen Gömbös ígéreteit kérte számon a két és félezres tömeg²³⁰), kétségtelenül segítették.

Új állomást jelentett az egységfront megteremtésének útján a budapesti festőszakosztály kommunisták vezette szervező bizottságának 1934. augusztus 16-i — az előzőkben már megismert — határozati javaslata.²³¹

A festőszakosztály szervező bizottsága ezen az ülésen három tagú bizottságot választott Szücs Ferenc, Apró Antal és Papp Lajos szervezőbizottsági tagok személyében. A bizottság feladatául tűzték ki, hogy szólítsa fel a többi szakosztályokat az egységfrontba tömörülésre szakmára való tekintet nélkül. Honti Lajos a szakosztály elnöke azt javasolta, hogy a vezetőkkel együtt harcoljanak az ellenzékiek is, szüntessék be az egymás elleni támadást.²³² A csupa kommunistákból álló hármás bizottság volt hivatott a szakszervezetek védelmét szolgáló általános sztrájk szervezésére is. A festőszakosztály szervező bizottságának egységfrontra vonatkozó határozati javaslatát a festőszakosztály vezetősége 1934. augusztus 18-i ülésén elfogadta.²³³ A határozat az egységfront feladatát az adott időpontban a védekezésben látta. A határozat szerint az egységfront-javaslatot bizalmi ülésen, taggyűlésen, műhelyértekezleten kell ismertetni. Egyidejűleg mind a vezetőség, mind azok a testületek, melyek a javaslatot elfogadják, válasszanak kebelükből bizottságot az egységfront munkálatok elvégzésére. — Ennek egy tagja lépjen közvetlen érintkezésbe a szakosztály egységfrontbizottságával a közös munka közös irányítása céljából.²³⁴ Azt pedig, hogy a festő szakosztály vezetősége nem csupán elfogadta a határozatot, hanem aktív munkához is látott, egy három héttel később, szeptember 16-án megtartott tagértekezleten elhangzottak igazolják. A szervező bizottság augusztus 18-a óta végzett munkájának eredményeként 440 új tagot toboroztak és nemcsak Budapesten, hanem a vidéken is megkezdtek a szervezést. A taggyűlés időpontjáig 60 műhelyértekezletet tartottak az egységfront kiépítése céljából. A tagértekezlet elfogadta a szervező bizottság egységfront-programját és felszólította a központi vezetőséget és a csoport vezetőségeket arra, hogy tegyék magukévá az egységfrontmozgalom gondolatát és csatlakozzanak hozzá.²³⁵

A festőszakosztály egységfront felhívása már első helyre tette a fasiszmus elleni egységfront megteremtését, amelyet úgy kívántak létrehozni, hogy az érte folytatott harcot a szociáldemokrata szakszervezeti

²²⁹ Nsz. 1934. június 10. 5. o. Az újpesti famunkások harca megegyezéssel véget ért.

²³⁰ Nsz. 1934. augusztus 14. 7. o. „A Gömbös-éra alatt egy fillérrel sem emelkedtek a munkabérek.”

²³¹ P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/3. 6e. A magyarországi festő munkások budapesti szakosztálya szervező bizottságának 1934. augusztus 16-i határozata az egységfront kérdésében.

²³² P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/6. A festőszakosztály 1934. augusztus 16-i szervező bizottsági ülésének jegyzőkönyve.

²³³ P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/6. A MÉMOSZ festőszakosztálya 1934. augusztus 18-i vezetőségi ülésének határozata.

²³⁴ Uo.

²³⁵ P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/7. A budapesti festőszakosztály 1934. szeptember 16-i tagértekezletének jegyzőkönyve.

²³⁶ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/13. Az 1934. szeptember 7-i összevetőségi ülésről szóló jelentés.

vezetőkkel együtt, a szakszervezetek megvédésének jelszavával és a napi követelésekért folytatott küzdelemmel kapcsolták össze.

Az építők összvezetőségének számos tagja nem nézte jó szemmel a festők akcióját. A szeptember 7-i összvezetőségi ülésen foglalkoztak a festőknek az egységfrontról szóló határozati javaslatával. Az összvezetőségi ülés kimondta: „semmilyen egységfront bizottság alakításába nem megy bele...” A festők szakosztályának vezetőségét szeptember 26-ára össze kell hívni és tisztázni kell velük a helyzetet, s ha ez nem megy, intézkedni kell a szakosztály felfüggesztése iránt, mert lehetetlen kitenni az egész Szövetséget a fölösztatás veszedelmének.²³⁶

Az *Építőmunkás* szeptemberi számában foglalkozott a budapesti festőszakosztály egységfront megteremtésére tett javaslatával — a valósággal ellentétben —, úgy állította be a vezetőség egységfront-javaslatot elutasító állásfoglalását a tömegek előtt, mintha a javaslatban foglaltak már korábban is maguktól értődő dolgok lettek volna és mintha mind a szakszervezetek megvédése, mind a fasizmus elleni harc a kommunisták és ellenzékiek munkája nélkül is folyt volna a Szövetségben.²³⁷

Az építő ellenzék központi bizottsága — külön erre a célra készített röpiratban cáfolta meg az *Építőmunkás* állítását. A röpirat megállapította, hogy az összvezetőségi ülésen mindössze hárman szólaltak fel az egységfront-javaslat ellen, a többiek mellette. Az elnökség mégsem bocsátotta szavazásra a festők egységfront-javaslatát és emiatt nem lehetett azt határozatként jegyzőkönyvbe foglalni. Ezt követően jelent meg az *Építőmunkás* említett cikke és azt állította, hogy a festők javaslata „nem vallott békés szándékokra”. „A festők javaslata valóban nem békés, hanem harcos” — szolt a röpirat, majd leszögezte, hogy nem a szociáldemokrata munkások az egységfront létrejöttének akadályozói. Velük ellentétben „Szakasítsék nem sajnálnak még egy kegyelemdőfést, elutasítják az egységfrontbizottságot azzal, hogy a Szövetség legális szervei illetékesek arra, hogy a mozgalom egységét megteremtsék. Tehát illegálissá bélyegzik az egységfrontmozgalmat a tömegek elriasztására, a rendőrség felbátorítására. Miután így »kivégezték« az egységfrontmozgalmat egyszerűen ki-sajátítják a festőjavaslat veszélytelenebb pontjait”.²³⁸

Az ellenzék túlzott ugyan, de a lényegét illetően nem tévedett. Míg ugyanis az *Építőmunkás* szeptemberi számában a fasizmus elleni harcról úgy írt, hogy az ellenzék nyitott kapukat dönget, addig két hónappal ké-

²³⁷ Az *Építőmunkás* közölte, hogy „az összvezetőségi ülés elutasított magától minden egységfrontbizottságot, mert az a felfogása, hogy a Szövetség legális szervei illetékesek arra, hogy a mozgalom egységét megteremtsék és annak egysége felett örködjenek, ... ha a festők egységfrontjavaslata szükségét látja a bérküzdelemnek, akkor ebben találkozunk a Szövetség minden öntudatos tagjának fölfogásával. Ha szükségét látja a szakszervezetek legmesszebbmenő védelmének, akkor ebben is megvan az egyetértés. Ha szükségesnek tartja, hogy a mozgalom üldöztetése ellen szembefordítsuk az egész építőmunkásságot, úgy erre is csak azt felelheti a MÉMOSZ minden illetékes tényezője, hogy ez — természetes. Ha a festők határozati javaslata a fasizmus ellen való harcot állítja a legfontosabb teendők sorába, úgy ezzel nyitott ajtót dönget... Aki tehát egységfrontot akar, annak számára nyitva áll a MÉMOSZ kapuja... Akik pedig eddig nem tanulták volna meg, hogy milyen irtózatot okoznak akarva, vagy akaratlanul az építőmunkás mozgalomnak, azokkal szembenállunk továbbra is, úgy mint eddig. *Ém.* 1934. szeptember XXXII. évf. 9. sz. Egységfront.

²³⁸ P. I. Arch. 666. f. 5. 1934/13. Az építő ellenzék központi bizottságának válasza az „Építőmunkás” egységfrontellenes különszámára. 1934. szeptember.

sőbb, tehát a novemberi számban a tavaszi harcok előkészítéséről szólván a harci feladatok között már csupán a szociális jellegűek maradtak meg, míg a harcosabb jelszavak közül csupán a szervezésről, a harci bizottságok, bizalmi testületek alakításáról szólók maradtak meg.²³⁹ A festő ellenzékiek tehát jól látták, hogy az építők vezetősége a veszélytelenebb követelések mellé áll és tartózkodik a fasizmus elleni küzdelem szervezésétől. A hivatalos vezetőség azzal is nehezítette az egységfrontmozgalom fejlődését, hogy nem ismerte el legálisnak az egységfrontbizottság működését.

Az ellenzéknek igaza volt abban is, hogy a szaklap cikke — objektíve — egyenlő a kormánynak tett engedménnyel.²⁴⁰

Helyesen ismerte fel az építő ellenzék azt is, hogy egységfrontjavaslatának elfogadása a különböző szakmákban azt fogja eredményezni, hogy a hivatalos vezetőség a mozgalom továbbterjedésének megakadályozása céljából néhány követelést kisajátít. Az építők hivatalos vezetői legalábbis szóban és átmenetileg elfogadták a festők javaslatát még a leg-harcosabbakat is, hogy ezzel elvonják a figyelmet a fő veszélyről és megtörjék a harci lendületet. Ennek kivédésére tartotta szükségesnek a festő ellenzék, hogy előrelépjenek az egységfrontmozgalom szervezésében és legalább helyileg kezdjék meg a tőkés-fasiszta támadás elleni védekezést.

A MÉMOSZ központi elnökségének 1934. szeptember 17-i ülése ismét foglalkozott a festőszakosztály egységfront tevékenységével, különös tekintettel az *Építőmunkás* különszámával vitatkozó röpiratra. Szakasits Árpád megkérdezte Papp Lajostól és Apró Antaltól, miért engednek idegen agitációt a szakosztályban, továbbá, hogy tudtak-e a röpiratokról. Papp Lajos válaszában kijelentette: „a röpiratról tudtak, de annak kiadásához és terjesztéséhez nem adták beleegyezésüket”.²⁴¹ Széll Mihály titkár az elnökséget arra figyelmeztette, hogy a festőszakosztályban történtek miatt mind több szakszervezet támadásának és szemrehányásának vannak kitéve. „Már az SZT is, a mai napon Hubai elvtárs a Bőrmunkás Szövetség elnöke telefonon igen élesen kikelt és kijelentette, hogy a helyzet már nem tűrhető. Ezt mondjuk mi is — remélem — valamennyien. Ez a helyzet nem tűrhető. Meg kell kezdeni a tisztító munkát, bármennyire kellemetlen is az.” Mikó István másodtitkár követelte „induljon meg végre a radikális tisztogató munka”. Szakasits Árpád mérsékletre intette

²³⁹ *Ém.* 1934. november XXXII. évfolyam 11. sz. Harcra sorakozzatok.*

²⁴⁰ Érthető indulattól fűtve folytatta hát a röplap a következőkben: „Vegye tudomásul mindenki, aki az építőmunkás egységfront ellen van, ma még békére nyújtott kezét talál, de holnap a proletártömegek ökle sújt le rá... Az egységfront ellenségei megkísérlik — ha a mozgalmat már megakadályozni nem tudják — kiherélni belőle a harci célokat és a »békés szándékok« elvtelen egység gyülekezetévé züllesztani. Az építők, bőrösök, textilesek, földmunkások egész sor taggyűlésen, bizalmi értekezleten a harcos egységfrontjavaslatot magukévá tették. Ezekben a határozatokban a tömegek harckészsége izzik. Nekünk szervezett, akár ellenzéki, akár szociáldemokrata munkásoknak elindítani, szervezni, vezetni kell a harcot. Le kell hoznunk az egységfrontmozgalmat a jelszavak, programok, elvi határozatok magaslatáról: fő harci fegyverünkkel kell vállalnia a tőkés támadások elleni harcban. Minden megalakuló egységfrontbizottság egyúttal bizalmi testület is, melynek legalább helyileg haladéktalanul meg kell indítania minden munkásréteg összefogott harcát a sérelmek ellen...” P. I. Arch. 666. f. I. 1934/13. óe. Az építő ellenzék központi bizottságának válasza az „Építőmunkás” egységfrontellenes különszámára.

²⁴¹ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/16. A MÉMOSZ Központi elnöksége 1934. szeptember 17-i ülésének jegyzőkönyve.

az elnökség jobboldali tagjait. Kijelentette: „A radikális eljárás, radikális ellenállást válthat ki, ami viszont a legradikálisabb eszköz igénybe vételéhez vezethet. Ez pedig a csoport működésének felfüggesztése, esetleg feloszlata a központi vezetőség által. A rendcsinálásnak vannak tehát fokozatai. Bizonyos, hogy nem lenne célirányos, ha a legvégső fokozathoz nyúlnánk még mielőtt a legalsóbb fokozatot alkalmaznánk. Ez a rábeszélés, a megtérésre való rábírás.” „Azért kell a rábírás eszközt alkalmazni először, mert vezetőségről van szó... Ha a rábeszéléssel semmit sem érünk el, akkor jön a vezetőség felfüggesztése, s újabb eredménytelenség esetén a csoport feloszlata.” Javasolta, hogy 19-ére hívják össze a festő vezetőséget és kíséreljék meg a megegyezést.²⁴²

Széll Mihály nem ok nélkül sürgetett erélyes lépéseket. Jobboldali felfogásával sehogyszem volt összeegyeztethető a MÉMOSZ I. sz. kőműves csoportjának magatartása. A csoport 1934. szeptember 9-i ülésén ugyanis kemény hangon tették szóvá, hogy vegyék vissza a csoportból kitiltottakat. Egyik felszólaló kijelentette: „épp itt volna már az ideje, hogy a kitiltottak itt volnának és hogy a belső béke meglegyen... Az egységfrontnak már rég meg kellett volna lenni”.²⁴³

Hubai Jánosnak, a Bőripari Munkások Szövetsége titkárának, szintén alapos oka volt arra, hogy ingerülten tiltakozzék a festők akciója ellen és egységes fellépést sürgessen. A bőrs ellenzék ugyanis a festők felhívására hasonló egységfrontakciót kezdeményezett. Maga Hubai volt az, aki a bőrsök szeptember 27-i központi vezetőségi ülésén kénytelen volt bejelenteni az ellenzék korábbi keletű egységfrontakcióit. Megállapította: „több csoportnál és szakosztálynál, taggyűlésen és vezetőségi ülésen a Szövetségen kívül álló szervek és egyének egységfront létesítése érdekében szólaltak fel, vagy vettek át megkereséseket. Taggyűlésen és vezetőségi és egyéb bizottsági üléseken egységfront megteremtésére vonatkozó határozatokat hoztak”.²⁴⁴

A Bőrös Szakszervezet központi vezetősége, ahol a jobboldal többségben volt, Hubai javaslatára szintén elutasította az egységfront-határozatokat.²⁴⁵ Majd Hubai ismét utalt a központi vezetőség január 11-i ülésére, amely megszüntette a kizárásokat azzal a feltétellel, hogy betartják az alapszabályokat. A vezetőség most ismét figyelmeztette a bőrsök szakosztályok és csoportok vezetőségeit, hogy csak a központi vezetőségen keresztül érintkezhetnek a munkásmozgalom más szerveivel.²⁴⁶ A figyelmeztetés azoknak szólt, akik elfogadták a festők egységfront felhívását.

A Vasas Szakszervezet központi vezetősége még egyértelműbben utasította el az egységfront-javaslatot. A kommunistáknak az egységfrontba való tömörülés érdekében kiadott röpiratát — a szakszervezet titkára — javasolta „ad-acta tenni és velük semmiféle tárgyalásba nem bocsátkozni, mivel állandóan szakszervezetellenes politikát fejtenek ki”.²⁴⁷

²⁴² Uo.

²⁴³ P. I. Arch. 666. f. III. 9/1930/2. A MÉMOSZ I. sz. kőműves csoport 1934. szeptember 9-i vezetőségi ülésének jegyzőkönyve.

²⁴⁴ P. I. Arch. 665. f. 37. óe. A Bőripari Munkások Szakszervezete központi vezetősége 1934. szeptember 27-i ülésének jegyzőkönyve. 48. o.

²⁴⁵ P. I. Arch. 665. f. 37. óe. 48—49. o. A Magyarországi Bőripari Munkások Szövetsége központi vezetősége 1934. szeptember 27-i ülésének jegyzőkönyve.

²⁴⁶ Uo. 50. o.

²⁴⁷ P. I. Arch. 672. f. 1934/12. A Vasas Szakszervezet központi vezetősége 1934. október 22-i ülésének jegyzőkönyve.

Az építőkön és bőrösökön kívül kezdeményező szerepet játszottak a kibontakozó egységfrontmozgalomban a nemesfémipari munkások is. Ebben a szakmában augusztus közepén fejeződött be a kiemelkedő eredményt hozó, 8 hétig tartó sztrájk, amelyet az osztályharcos ellenzék vezetett. Ez a kis szakma megmutatta a magyar proletariátusnak — írta a *Kommunista* — „hogyan lehet osztályharcos egység s osztályharcos vezetés mellett minden követelést kiharcolni, a sztrájkot a teljes győzelemre vinni”. „A most megindult széles egységfrontmozgalomban is kezdeményező szerepet játszottak a nemesfémipari munkások.”²⁴⁸

A szakszervezetek hivatalos vezetői azonban nem csupán az alapszabályokra hivatkozással próbálták útját állni az egységfrontmozgalom terjedésének, hanem az egységfront eszméjével rokonszenvező munkásoknak a forradalmi szakszervezeti ellenzékéről való leválasztása érdekében átvették az ellenzék követeléseiből azokat, amelyek a munkások helyzetének megváltoztatására irányultak és ezek kivívásáért indítottak harcot. A *Népszava* 1934. október 31-i száma vezércikkben foglalkozott a kenyérkérdés megoldásával,²⁴⁹ úgy hogy a szociálpolitikai problémák megoldását a választójogi reformtól várta.

A jelen égető kérdéseiről a figyelem elterelése végett újra előtérbe került az a jelszó, hogy készülni kell a jövőre.²⁵⁰

Eközben a munkások egyre több helyen sztrájkoltak életkörülményeik megjavításáért.²⁵¹ A munkások elkeseredésének, harcra elszántságának láttán, annak érdekében, hogy meggátolják a tömegek elpártolását a szociáldemokrata szervezetektől és a jobboldali vezetőktől az MSZDP és az SZT kampányt indított a bérek emeléséért.²⁵² A Szakszervezeti Tanácsnak a kormány szociálpolitikája ellen tiltakozó gyűlések tartására szólító felhívását megküldte az egyes szakmai központoknak.

A MÉMOSZ központ még október 12-én körlevélben hívta fel valamennyi szakosztályát és helyi csoportját, hogy „teljes erejünkkel segítsék

²⁴⁸ *Dokumentumok* 314—315. o. Idézetek a 315. o.-ról. A „*Kommunista*” 1934. szeptember. A sikeres nemesfémipari sztrájkról.

²⁴⁹ *Nsz.* 1934. október 3. 1—2. o. A kenyérkérdés megoldása.

²⁵⁰ *Nsz.* 1934. október 9. 9. o. Újra megnyílt a Szakszervezeti Főiskola „a szakszervezetek a szünetek tüzeiben is fölkészültek a jövőre” — „a tőke és a munka harcainak új fázisában a munkásosztály szellemi fölkészültségének fokozására van szükség”. Peyer Károly megnyitó beszédében az ifjúság feladatát abban jelölte meg, hogy „fáklyahordozója legyen a szocializmus tanításainak a tömegek előtt”.

²⁵¹ Július 6-tól október 29-ig tartott a Hofherr és Schrantz-gyár munkásainak bércsökkenés elleni sztrájkja. *Dokumentumok* 316—317. o., Október 11-én pedig a pécsi bányások kezdtek éhségstrájkba, Uo. 318—319. o., ez utóbbival még a parlamentben is foglalkoztak. *Nsz.* 1934. október 24. 1—2. o. A pécsi bányászsztrájk tanulságait sürgősen le kell vonni! — mondotta a parlamentben Peyer Károly. *Szekeres József: A magyar bányamunkásság harcai (1934—1944)* című (Akadémiai Kiadó 1970.) könyvében 45—67. o. részletesen kifejtette a pécsi bányászsztrájk ki-robbanásának okait, lefolyását, következményeit. Könyvében kitért arra is, hogy a sztrájk jótékony hatással volt a pécsi szénmedence bányászainak szakszervezeti mozgalmára. (43. o.) *Kápolnai István: A Gránit gyár 50 éve* című könyvében (Budapest 1972.) a Gránit gyárban 1934. október 21—27. között bércsökkenés elleni sztrájkról írva hangsúlyozza, hogy ez ún. „vad sztrájk” volt. A sztrájknak azonban a gazdasági eredmény mellett (nem hajtották végre a bércsökkenést), a mozgalom szempontjából olyan következménye is lett, hogy „a korongos műhely többsége belépett a szakszervezetbe” — írta a könyv 46. oldalán Kápolnai István.

²⁵² *Nsz.* 1934. október 19. 1. o. A robotmunka ellen.

elő ezeknek a gyűléseknek a sikerét”. „Ahol azonban az építőmunkás csoporton kívül más szakmai csoport nem működik, ott az építőmunkás csoport vezetősége egyedül rendezze meg a nyilvános gyűlést az SZT által kitűzött napon, október 21-én. Ezek a gyűlések csak a nyitányát jelentik a harcnak.”²⁵³

Az SZT-nek a bérek és munkakörülmények javítását célzó kampánya azonban olyan időpontban, amikor a szakszervezetek létét fenyegette a veszély, azáltal, hogy csak a napi követelésekre szűkítette le az akciót, objektíve elterelte a tömegek figyelmét a tényleges veszélyről. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy nem kis kárörömmel üdvözölték, hogy a KMP hibás taktikája alapján kudarcba fulladt az 1934. október 22-ére a szakszervezetek védelmére meghirdetett általános sztrájk.²⁵⁴

Az MSZDP-nek, főleg azonban az SZT-nek az egységfrontmozgalmat akadályozó tevékenysége, továbbá az a tény, hogy nem hívtak fel a szakszervezetek védelmére, készíthette a MÉMOSZ kispesti csoportjának október 25-i baloldali vezetőségi ülését arra, hogy új szakmaközi bizottság (ellen szaktanács) felállítását javasolja, ami megteremthetné a munkások közvetlen érdekei megfelelő képviselőjének és a szakmai szolidaritás alapján a szervezet megvédésének a feltételeit is.²⁵⁵

Az egységfrontmozgalmat 1934 őszén a legerősebb a MÉMOSZ festőszakosztályában volt. Ezzel magyarázható az, hogy legnehezebben éppen a festőszakosztály ellen tudtak fellépni az egységfront ellenségei, mert az első fellépéseket az ellenzék éppen nagy tömegbefolyása, különösen pedig jó taktikája miatt vissza tudta verni. Egy sor értekezleten védték meg a festők álláspontjukat és még új javaslatok megtételére is futotta erejükből. Kihasználták azt a lehetőséget, hogy a MÉMOSZ elnöke felszólalásaiban, így a festőszakosztály október 14-i taggyűlésén, az október 23-i szakmaközi szervező bizottsági ülésén, valamint az október 24-i nyilvános építőmunkás gyűléseken — bár az egységfront más értelmezése alapján —, de a MÉMOSZ-on belüli egységfront megteremtése mellett foglalt állást és harcot hirdetett a többi között a szakszervezetek fasizálása ellen is. Az ellenzék október végén új javaslatot terjesztett elő most már a MÉMOSZ-on belüli egység megteremtése céljából. A dolog természetéből adódott, hogy a festők javaslata a legrészletesebben és a legsokoldalúbban a szakszervezetek fasizálása elleni harcot taglalta. „Értekezleteket, gyűléseket összehívni, ahol csak a szakszervezetek fasizálásával foglalkozunk, tüntetések rendezése és egy általános sztrájk előkészítése a szakszervezetek fasizálásának megakadályozására” — szól a javaslat erről szóló része.²⁵⁶ Nem elégedtek meg azonban a program kidolgozásával, hanem a tényleges harc szervezésére közös intéző bizottság felállítását javasolták. Az intéző bizottság feladata lenne a program keresztülvitele, akciók szervezése és vezetése. Köteles volna őrködni a MÉMOSZ-on belüli

²⁵³ P. I. Arch. 666. f. I. 1934/21. A MÉMOSZ 1934. évi V. számú körlevele. Az összes szakosztályaihoz és csoportjaihoz 1934. október 12. Szakasits Árpád elnök és Széll Mihály titkár.

²⁵⁴ Nsz. 1934. október 24. 2. o. „Tömegtüntetés”

²⁵⁵ P. I. Arch. 666. f. I. 1920/13. A MÉMOSZ kispesti csoportja vezetősége 1934. október 25-i vezetőségi ülésének jegyzőkönyve.

²⁵⁶ P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/4. A MÉMOSZ festőszakosztály szervező bizottságának 1934. október 28-i levele a MÉMOSZ központi vezetőségéhez.

egység betartása felett és ezt az egységet tovább terjeszteni a többi szakmák és a széles munkásrétegek között. Az intéző bizottságba minden szakosztály 5—5 tagot küldjön be, akiket ideiglenesen a vezetőség és a szervező bizottságok, véglegesen pedig a taggyűlés válasszon meg. A szakmák taggyűlése által választott tagok kiegészülnek a központi vezetőség által delegáltakkal. A festők véleménye szerint a javaslatok elfogadása és keresztülvitele alapját képezheti nemcsak a MÉMOSZ-on belüli egységnek, hanem az egész budapesti munkásság egysége megteremtésének és lehetőséget ad arra, hogy minden erejüket közös akaratral a legfőbb ellenség, a burzsoá kizsákmányolók uralma ellen fordíthassák.²⁵⁷ A festők tehát a közvetlen harc megszervezését javasolták és ez további előrelépést jelentett tevékenységükben. A festők érdeme abban volt, hogy pontosan megjelölték a célt és félretették az elvi nézeteltérések megvitatását. A szervezetlen építőmunkásokkal való egységfront megteremtéséről közvetlenül nem esett ugyan szó a javaslatban, de tágabb értelemben benne volt, hiszen a MÉMOSZ-on belül egységfrontot mint *alapot* kívánták létrehozni, amely kiindulópontja lehetett volna a budapesti munkások egysége megteremtésének, ebbe pedig már értelemszerűen bele tartoztak a szervezetlenek is. A MÉMOSZ-on belüli egység — létrehozása esetén — egyik frontszakasza lehetett volna a munkásosztály töke- és fasizmusellenes akcióegységének.²⁵⁸ A festők javaslata éppen ebből az alapállásból indult ki. Ezért volt helyes, hogy nem bővítette tovább amúgy is sok részletre kiterjedő javaslatát. E javaslattal a festőszakosztály két dolgot elért. Egyrészt azt, hogy a hivatalos vezetőség kénytelen volt foglalkozni a fasizmus elleni harc kérdésével. Másrészt azt, hogy a hivatalos szaklapban is megjelentek fasizmusellenes cikkek, sőt a vezetőség felajánlotta az ellenzéknek, hogy ha lemond saját lapjának kiadásáról, átengedi neki a hivatalos lap felét. A vezetőséggel azonban az új javaslatot nem sikerült elfogadtatni. Az elnökség azt egészében visszautasította. Válaszlevelében a Szövetség elnöksége kijelentette: „az egységfront-javaslatot különösen mióta megjelent az »Ellenzéki Építőmunkás« nem tekintjük sem őszintének, sem jóhiszeműnek. Közönséges manővernek tartjuk”. „Önöknek megvan a módjuk arra, hogy ettől a tisztátalan célú akciótól elszakítsák magukat és valóban együtt munkálkodjanak az építőmunkás mozgalom belső egysége érdekében. Ha azonban ezt nem volnának hajlandók megtenni, ez esetben kénytelenek volnánk az alapszabály adta összes lehetőségeket igénybe venni, hogy megmentjük a szervezett munkásságot azoktól a veszedelmektől, amelyeket az úgynevezett egységfrontakció jelent a számára. Várjuk az Önök oly értelmű nyilatkozatát, amelyben kijelentik, hogy szakítanak az Egyesült Szakszervezeti Ellenzékkel és minden illegális mozgalommal és egyedül és kizáróan a MÉMOSZ fórumait ismerik el, mint az építőmunkás mozgalom hivatott irányítóit. Csak ezen az alapon képzelhető el a MÉMOSZ falain belül az egység megteremtése.”²⁵⁹ A válaszból kiderül, hogy továbbra sem a munkásosztály igazi

²⁵⁷ Uo.

²⁵⁸ P. I. Arch. 500. f. 2/478. öe. A MÉMOSZ festőszakosztály szervező bizottságának átirata a központi vezetőségnek 1934. október 28-án.

²⁵⁹ P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/8. A MÉMOSZ központi vezetősége elnökségének 1934. november 19-i levele a budapesti festőszakosztálynak. Szakasits Árpád elnök, Széll Mihály titkár írta alá.

egységét, hanem csak az SZMI és az NSZSZ vezetése által is hirdetett szociáldemokrata értelmezés szerinti, tehát kommunisták nélküli egységet kívántak létrehozni a MÉMOSZ vezetői is szakszervezetükben.

Megmozdult az egységfrontmozgalom ellensúlyozására az MSZDP és az SZT is. A párt- és a szakszervezeti fegyelem megszilárdítása érdekében, a kommunista tevékenység megakadályozása végett, az SZT elrendelte, hogy minden egyes szakmai vezetőség tartson összevezetőségi ülést.²⁶⁰ A szakmai vezetőségek egymás után tartották meg üléseiket és azokon ilyen vagy amolyan formában felléptek a kommunisták ellen, még ott is, ahol korábban viszonylag szabadon dolgozhattak, mint a MÉMOSZ-ban.²⁶¹

A MÉMOSZ központi vezetősége november 27-i határozatával felfüggesztette a festőszakosztály vezetőségét és többségüket több egyszerű taggal együtt kizárta a Szövetségből. A szakosztály vezetését átmenetileg maga vette át. Ugyanakkor elhatározta a kőműves csoport átszervezését is a régi vezetőség lemondatásával és új vezetőség állításával. Minderről a MÉMOSZ titkára Széll Mihály tájékoztatta a rendőrség budapesti kapitányságát. Előadta, hogy „a festőszakosztály elmozdított vezetősége és a kizárt tagok részéről ellenállás mutatkozik, viszont a Szövetség vezetősége el akar kerülni minden összeütközést és minden botrányt”. Ezért kéri a rendőrséget „szíveskedjenek olyan intézkedést tenni, amellyel ez elkerülhető”.²⁶² A levél felhívás volt a kommunista vezetők letartóztatására. November 29-én a MÉMOSZ budapesti szakosztályainak és csoportjainak együttes vezetőségi ülésén Peyer Károly az SZT főtitkára mutatót rá „az egységfront szélhámosainak” végzetes munkájára, amellyel — mint mondotta — nemcsak elsorvasztják a munkásság erejét, de veszedelembe sodorják a szakszervezeteket is. Az együttes ülés egyhangúlag tudomásul vette a központi vezetőségnek azt a határozatát, amely kizárja a Szövetségből a festőszakosztály vezetőségét — azoknak kivételével, akik erre okot nem adtak — azokkal a tagokkal együtt, akik magatartásukkal a szövetségi alapszabályokkal és célokkal, valamint a Szövetség szellemével szembehelyezkedtek. Az együttes ülés tudomásul vette a kőművesszakosztály elnökének azt a bejelentését is, hogy a kőművesszakosztályt átszervezik, valamint azt is, hogy a központi vezetőség a kőművesek közül kizárja a „rendbontókat”.²⁶³ Az *Építőmunkás* a „rendcsinálást” vizs-

²⁶⁰ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (november 8.)

²⁶¹ A MÉMOSZ I. sz. kőműves szakcsoportjának 1934. november 2-i vezetőségi ülésén a belső renddel foglalkoztak és a központi vezetőség körlevelére hivatkozva megállapították, hogy „azok az állapotok, amelyek itt vannak (ti. a kőműves szakcsoportban — Ö. P.) azok nem vezethetnek jóra... A belső béke meg kell hogy legyen. Minden vezetőségi tag legyen egy rendező és ügyeljen, hogy itt bent illetetlen egyének ne zavarják... a dolgok menetét”. P. I. Arch. 666. f. III. 9/1930/2. öe. A MÉMOSZ I. sz. kőműves szakcsoport 1934. november 2-i vezetőségi ülésének jegyzőkönyve. A bőrösök szaklapja is fellépett az egységfrontot hirdetők ellen. „Szervezeteinkben valóságos egységet kell tartani és nem jelszavakban és egységfronthatározatokkal gyöngíteni a meglévő erőnket.” „Akiknek a bőrripari munkások jelenlegi egysége nem felel meg és szervezeten kívüli egyénekké, vagy föld alá kényszerített mozgalommal akarnak egységfrontot létesíteni, azoknak nincs helye a Szövetségben.” *Bm.* 1934. november 1. o. III. évf. 6. sz. *Harc a tisztességes megélhetésért.*

²⁶² P. I. Arch. 666. f. III. 6/1934/5. öe. A MÉMOSZ titkár levele a magyar királyi államrendőrség budapesti főkapitányságának 1934. november 30.

²⁶³ *Nsz.* 1934. december 1. 12. o. *Rendcsinálás a MÉMOSZ-ban.*

gálva elsősorban azt hangsúlyozta, hogy a kommunisták elleni fellépésről van szó a szociáldemokrata elvek védelme érdekében.²⁶⁴

A kizárásokat ismertető rendőrségi jelentésből fény derül arra is, hogy a határozat elfogadása nem ment simán. Az összvezetőségi ülésen éles vita volt Szücs festő vezető és Peyer között, akik kölcsönösen rendőrspiclinek nyilvánították egymást. Ezután Peyer tettlegességhez folyamodott és a festők védekeztek. Peyer nyomban kizáratott 16 MÉMOSZ vezetőségi tagot, és a szakosztály vezetésére 5 tagú bizottságot jelöltetett ki, amelynek feladata lett a szakosztály „megtisztítása”. A rendőrségi jelentés a valósághoz híven pontosan fogalmazott, amikor megállapította: „az eredmények a Szakszervezeti Tanácsnak előre kitervelt és erélyesen végrehajtott akciói voltak, válaszul a KMP egységfront hadjáratára, amelyik már-már az MSZDP-t alapjaiban kezdte megingatni. Az egységfront-akcióinak valóságos melegágya volt a MÉMOSZ és azon belül a festőszakosztály”. — „A kizárt kommunistagyanús ellenzékiek azonban nem hagyták annyiban a dolgot, hanem másnap a történeteket ismertető röpiratokat adtak ki.” A rendőrségi jelentés helyesen emelte ki azt is, hogy a kizártak nem hagyták abba a munkát, ellenkezőleg két irányban folytatták azt: „1. Az egységfront alapján újabb tömegeknek a szakszervezetbe beléptetésével a szociáldemokrata állású vezetőségnek legális módon való kibuktatása és ismét kommunista pártállású 'ellenzéki' vezetőség választása; 2. Utcai tüntetésekkel és rombolásokkal az egységfronttábornot erősíteni”²⁶⁵

A MÉMOSZ központi vezetősége — láttuk — nem foglalt el egyöntetű álláspontot az ellenzékkel való fellépés és az egységfronttal kapcsolatos állásfoglalás tekintetében. Szerepet játszott ebben az is, hogy az egyes vezetők eltérő módon kívánták figyelembe venni az építőmunkások egyre nagyobb tömegeiben elterjedő fasizmusellenes hangulatot, harc-készséget és ezzel összefüggésben a szakszervezetek megvédésére, a napi követelések kivívása érdekében az egységfronthoz való vonzódást. A Széll Mihály típusúak belső adminisztratív eszközökkel, sőt rendőri beavatkozással akarták elfojtani az ilyen törekvéseket. Szakasits Árpád, Török János és más, hozzájuk hasonló gondolkodású vezetők, ha nem is vallottak teljesen egybehangzó nézeteket a kérdésekről, abban egyetértettek, hogy a fasizmus elleni védekezés szükséges. — Ennek érdekében tudatosítani kell az építőmunkásságban a veszélyt és akcióra kell mozgósítani a tömegeket. Taktikájuk lényegi kérdésekben eltért a KMP és az ESZE álláspontjától, de mivel hajlandók voltak fellépni a fasizmus ellen, az ellenzékénél jóval mérsékeltebb törekvéseik tendenciájukban mégis ugyanarra mutattak, mint az ellenzéké. Ez lehetett a valóságos oka annak, hogy Szakasits és még néhány vezetőségi tag az ellenzékkel szemben türelme-sebb, egyezkedésre, megbeszélésre hajló, kizárásokhoz csak nyomásra folya-modó, azokat is mihelyt lehetséges volt visszavonó, politikát folytatott. A vezetőségben észlelhető véleményeltérés tükröződött az *Építőmunkás*-ban is. Az ellenzék ellen tüzelő cikkek mellett a fasizmus elleni küzde-lemre hívók is napvilágot láttak. A folyóirat 1934. decemberi számában például a festők szakosztályából történt kizárásokról szóló tájékoztató

²⁶⁴ *Ém.* 1934. december XXXII. évfolyam 12. szám. Rendet csináltunk!

²⁶⁵ P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (december 7.)

mellett felhívást is közölt, amelyben a német, az osztrák és a spanyol fasizmus előretörésének és az ottani munkásság antifasiszta fellépésének ismertetése után megállapította, hogy a fasizmus továbbra is súlyos nyomásként nehezedik az európai munkásmozgalmra és erőteljesen befolyásolja egyes országok politikai életét annak ellenére, hogy elvesztette régebbi vonzóerejét, mert mindenütt felismerték már, hogy a fasizmus „a kapitalista feudális reakció kezében is kétélű fegyver”, és a felmerült kérdéseket nem tudja megoldani. Majd — az adott időpontban irreális optimizmussal Ottó Bauer ekkori nézeteihez hasonlóan — kijelentette a felhívás azt is, hogy „egyre tisztábban mutatkozik meg a demokrácia fölénye a diktatúra fölött”. Azt viszont a valóságnak megfelelően szögezte le a felhívás, hogy „a magyar proletárság a fasizmus európai előretörése következtében hátrányos stratégiai helyzetbe került. Taktikáját úgy kellett megszabnia, hogy ne kelljen egyetlen pozíciót sem feladni és meg tudja védelmezni szervezeteit a jelen és a jövő számára. Egy védekezésre beállított taktika természetesen sohasem tud lelkesíteni olyan nagy tömegeket, mint a támadó harcok, amelyek még a kevésbé öntudatos proletárokat is magukkal ragadják”. Ennek ellenére az építőmunkás mozgalom erős „és még bizonyos fejlődés sem tagadható”.²⁶⁶

A felhívás utolsó fél mondatában jól elrejtve benne van az ellenzék fasizmusellenes egységfront küzdelmében elért sikerek óvatos elismerése. — 1934-ben az építő ellenzék egyre sokoldalúbb antifasiszta tevékenységet folytatott. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy még a kultúrmunkában is ez került előtérbe, amint erről Szilágyi Jánosnak „A magyar szakszervezetek kulturális tevékenysége 1919—1945” című könyvéből is értesülünk. Szilágyi János kifejtette, hogy „az építők szakszervezetében fasizmusellenes verseket” szavaltak, amelyet még a versek címe is kifejezett pl. „Egységfront”. — Az ellenzék eme tevékenysége is szerepelhetett az elismerésben.²⁶⁷ Úgy lehet, az építők vezetőségének az ellenzék működését elnéző, részben segítő része juttatta itt kifejezésre burkolt elismerését a fasizmus elleni védekezést, elsősorban a szakszervezetek megvédését hirdető és harcaiban erre törekvő ellenzéki munka iránt. Egyúttal nyílt buzdítás is volt arra, hogy a tömegek vegyenek részt a védekező harcban. Aligha volna helyes a felhívás utolsó szavait a kizárások helyességének indokolásaként értelmezni, hiszen még a legcinkusabb, legjobboldalibb vezető sem tekinthette a kizárásokat az építőmunkásmozgalom hadállásait védő akciók során elért „bizonyos fejlődés jelének”. A MÉMOSZ felhívása előnyére különbözött számos más szakma, mindenekelőtt pedig az SZT vezetésének ekkori álláspontjától.

A Szakszervezeti Tanács ugyanis nem elégedett meg azzal, hogy a MÉMOSZ-ban „rendet csinált”, hanem más szakmákat is „rendcsinálásra” utasított. A bőszi szakszervezet központi vezetőségének 1934. november 27-i ülésén Hubai János titkár bejelentette, hogy a Cipésszakosztály tevékenységét a hatóságok kifogásolták. A hatóság kijelentette: „ha a központi vezetőség az alapszabályszerű működést biztosítani nem tudja, fel-

²⁶⁶ *Ém.* 1934. december. Magyarország építőmunkásságához.

²⁶⁷ *Szilágyi János*: A magyar szakszervezetek kulturális tevékenysége 1919—1945 (Budapest 1973.) 44. o. Szilágyi János részletesen foglalkozik a szakszervezeti ellenzéki sajtóban folyó antifasiszta propagandával és e lapok szerepével a fasizmus elleni harcban. A harmincas évek elején 18 ilyen ellenzéki újságot említ.

osztatást tesznek folyamatba". Hubai előadta, hogy a vezetőség köteles tudomásul venni a hatósági figyelmeztetést és olyan működést kifejteni, ami a szakosztály életbentartásához szükséges. A központi vezetőség a cél érdekében elhatározta, hogy a cipésszakosztály vezetőségét „figyelmezteti arra a súlyos körülményre, amely a további működés folytán a szakosztály életére, valamint a cipész munkások egyetemére hárul. Ezért felszólítja a központi vezetőség a cipésszakosztály vezetőségét, hogy a tisztességéről mondjon le és tegye lehetővé ezáltal, hogy a szakosztályban az alapszabályszerű működés lehetővé váljon és olyan vezetőség kerüljön a szakosztály élére, amely a szakosztály további működését biztosíthatja. Ezen kívül szólítsa fel a szakosztály vezetősége mindazokat a szaktársakat (körülbelül 15—20 szaktársat), akik a szakosztály alapszabályellenes működésében a legtevékenyebben résztvettek, hogy önként lépjenek ki a szakosztály soraiból. A központi vezetőség megállapítása szerint a fenti javaslat maradék nélküli keresztülvitele zökkenés nélkül történhet meg, a hatóságok felé igazolni lehet az alapszabályszerű működés biztosítását, a szakmai béke megoldható”.²⁶⁸ A központi vezetőség rendkívüli ülése elfogadta a javaslatot és 29-re várta a választ a cipésszakosztály vezetőségétől. Úgy döntött, hogy újabb rendkívüli ülését december 2-án tartja. Addig is röpiratban tájékoztatja a tagságot a történekről. A következő rendkívüli ülést azonban már december 1-én megtartották azzal az indokolással, hogy „a cipésszakosztályban a rendteremtés munkájával kapcsolatban olyan nagyfokú izgatások történtek, amelyek a szakosztály békéjének a teljes felbomlását jelenti” — mondotta Sinka Mihály elnök.²⁶⁹

A bőrös szakszervezet központi vezetőségének december 1-i ülésén szó volt arról, hogy a cipésszakosztály vezetősége a központi vezetőség felszólítására még nem küldte meg a válaszát. Emiatt is, az ellenzék tevékenysége miatt is a vezetőség elhatározta, hogy javasolja a szakmai központi vezetőségnek: december 2-től néhány napra zárja be a szakosztály helyiségeit és teremtsen rendet. A bezárásról értesítse a tagságot röpiratban. A röpirat szövegét Hubai János titkár ismertette, egyes kifejezéseiben a röpirat szövegénél durvább hangnemű bevezető szavakkal, majd előterjesztette elfogadásra. A röpiratban többek között ez olvasható: „a cipésszakosztály vezetősége a hatósági felosztatással kapcsolatban felmerülő központi intézkedéssel szemben valóságos anarchikus állapotokat teremtett a szakosztályban. Úgy látszik a szakosztály vezetősége teljesen áldozatul akarja dobni a szakosztályt vagy a hatóság felosztatásnak, vagy a fékezhetetlen demagógia rombolásának. Nap-nap után rendeli be a szaktársak nagy tömegét — megállapításunk szerint más szakmákhoz tartozó ismeretlen munkásokat is — és valóságnak meg nem felelően informálják, hogy a szakosztály megmentése érdekében teendő központi vezetőségi intézkedéseket megakadályozzák. Mindazokat a szaktársakat, akik a mai súlyos viszonyok között a szakosztály megmentését és a becsületes munkásmozgalom továbbvitelét tartják szükségesnek, leterrorizálják”. „Ezen durva és a bőripari munkásság érdekeit sértő eljárás arra indította a központi vezetőséget, hogy ezen minősíthetetlen eljárásokat, esetleges

²⁶⁸ P. I. Arch. 665. f. 37. 6e. 62—63. o. A Magyarországi Bőripari Munkások Szövetsége 1934. november 27-i rendkívüli központi vezetőségi ülésének jegyzőkönyve.

²⁶⁹ Uo. 65. o. A december 1-i központi vezetőségi ülés jegyzőkönyve.

személyes inzultusokat elkerüljük a szakosztályok helyiségeit néhány napra bezárja.”²⁷⁰

A bőrösök rendkívüli központi vezetőségi ülésein elhangzottakból arra lehet következtetni, hogy az egyes szakmai vezetőségeket megfélemlítette a belügyminisztériumnak a nemesfemes szakszervezetet feloszlató intézkedése. Egyes jobboldali vezetők — akik a legalitást mindenáron biztosítani akarták és akiknél ez a törekvés pozíciófeltéssel is párosult —, az első figyelmeztetést már készpénznek vették. Az is nyilvánvaló, hogy ezek a vezetők nézték a legkevésbé jó szemmel a baloldal erősödését. Az ellenzék megerősödését e vezetők annál inkább tarthatták személyüket érintő komoly veszélynek, mert mind a kommunisták, mind az ellenzék azt hangoztatták, hogy ki kell űzni őket, pontosabban el kell hódítani tőlük, mármint a „bürokraták”-tól a pozíciókat. Így azután a jobboldaliak félelmükben is túlozták a hatóság részéről az adott időpontban fenyegető veszélyt. Igaz viszont az is, hogy ez a veszély éppen a kommunista és ellenzéki munka megerősödése miatt, továbbá a Gömbös-kormány totális fasizmusra irányuló terveinek megvalósítására törekvés miatt, egyre növekvő mértékben közeledett ahhoz a kritikus ponthoz, amikor már valóban közvetlenül fenyegető veszéllyé vált.

A cipésszakosztályban tevékenykedő kommunisták és ellenzékiek a végsőig ellenálltak a központi vezetőség lemondást sürgető határozatának és — mint az idézetekből kiderült — igyekeztek tömegnyomással jobb belátásra bírni a központi vezetőséget. Amikor azonban látták, hogy a központi vezetőség adminisztratív eszközöz, a helyiségek bezárásához folyomodik, megfelelő feltételek biztosítása mellett hajlandók voltak azonnal lemondani vezetőségi tisztségükről. Feltételül szabták, hogy a központi vezetőség jelentse ki: a szakosztályban eddig végzett tevékenységéért a vezetőség senkit sem fog eltanácsolni és kizárni. E feltétel teljesítése esetén a szakosztály vezetősége lemondása után elősegíti, hogy a szakosztálynak a legrövidebb időn belül összehívandó rendkívüli közgyűlésén olyan vezetőséget válasszanak meg, amely a központi vezetőséggel együttműködve a jövőben a hatóság által is megkövetelt működést fejt ki. A szakmai béke érdekében mindkét fél sem szóban, sem írásban egymás múltbéli működését nem fogja bírálni.²⁷¹ A cipésszakosztály vezetősége tehát felismerte, hogy ha megfelelő kikötések teljesítése esetén nem mond le, akkor nem kerülheti el a lemondást és a vezetőség egy részének a kizárását. Így viszont — úgy remélte — megmentheti a szakszervezetben belüli munkavégzési lehetőséget. Ez kétségtelenül helyes helyzetfelismerésről tanúskodik, noha a korabeli kommunista források emiatt elmarasztalták a cipésszakosztály vezetőségét. A lemondás — úgy tűnik — helyes kompromisszum volt. Jelentőségét a rendőrség is észlelte. „Az MSZDP engedett korábbi merev egységfrontellenes álláspontjából. Azokkal a szakszervezetekkel, amelyekben az ellenzéki (kommunista) munka hódított, korábban az volt az MSZDP terve, hogy az ellenzékiekieskedőket mind kizárja a pártból. Újabban azonban enyhített ezen az MSZDP és megelégszik azzal is, hogy ha az ellenzékiekieskedő (kommunista) vezetőségi tagok állásukról önként lemondanak, ez utóbbi esetben a szakszervezet-

²⁷⁰ Uo. 68—69. o.

²⁷¹ Uo. 69—70. o.

ben bent is maradhatnak és csak a különösebben forradalmasít játszó kommunistákat zárja ki.²⁷²

Összefoglalva: 1934-ben előrelépés történt a szakszervezetek védelmét is biztosítani képes egységfrontmozgalom terén. Eredményeit a kommunisták új taktikájának és ennek nyomán az ellenzékiek fokozódó tevékenységének köszönhette. Továbbá annak, hogy a szakszervezetekben tömörült munkások közül sokan, de a szociáldemokrata meggyőződésű és szervezetükhöz ragaszkodó szakszervezeti vezetők közül is egyre többen megértették, hogy a totális fasizmust Magyarországon is megvalósítani akaró Gömbös-kormánynak a szakszervezeteket is fenyegető terveit csak munkás egységfrontban vívott harc hiúsíthatja meg. A még csak kezdeti lépéseinél tartó egységfrontmozgalomnak rendkívül sok nehézséggel kellett megküzdenie: a kormány szakszervezetellenes fellépéseivel, a hatóságoknak a munkások szervezkedését, gyülekezését, sztrájkjait korlátozó beavatkozásaival. A jobboldali szervezeteknek a hatóságok elnézése mellett folytatott támadásaival a munkások megmozdulásai ellen. A jobboldali szociáldemokrata vezetőknek a mozgalom égető kérdéséről, a fasizmus elleni harcról a figyelmet elterelni iparkodó tevékenységével, egységfrontellenes fellépésével, az osztályharcos munkásoknak a szakszervezetekből való kizárásával, a jobboldali vezetőknek a hatóságokkal való együttműködésével a munkásság forradalmi akcióinak letörése érdekében. Az ellenzéki tevékenységet segíteni hajlandó baloldali vagy az ellenzékelt megtűró ingadozó magatartású vezetőknek a szakszervezeti legalitást féltésével. A kommunisták és az ellenzékiek körében viszont a szociáldemokrata vezetők magatartásának megítélésében különbséget nem tevő szektás szemlélettel, az elért eredmények túlbecsüléséből fakadó kalandor sztrájk-taktika okozta károkkal, a szakosztályokban szerzett pozíciók súlyának túlértékelésével stb.

Az a tény, hogy az antifasiszta egységfront ilyen tengernyi nehézség ellenére is előrehaladt — figyelemmel az MSZDP antifasiszta tevékenységében levő visszalépésre is — mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy egyre több munkás tette magáévá a KMP új taktikáját. Az ellenzéki munkások a gyakorlatban korrigálták a hibákat és továbbfejlesztették a KMP helyes új taktikai irányvonalát. Mindez együttvéve lehetővé tette azoknak a tisztas eredményeknek az elérését, amelyeket a munkások a KMP és az ESZE vezetésével, a szakszervezetükhöz hű munkásokkal és vezetőikkel együttműködve, a szakszervezetekben az egységfront-politika terén 1934-ben értek.

²⁷² P. I. Arch. 651. f. 6/1934. (décember 14.)

Др. Пирошка Эрдёг

СТРЕМЛЕНИЕ СОЗДАТЬ АНТИФАШИСТСКИЙ ЕДИНЫЙ ФРОНТ В ВЕНГРИИ В 1934

Статья впервые в венгерской исторической литературе на основе первичных источников сделала попытку показать борьбу за создание антифашистского единого рабочего фронта. В статье также рассматриваются взгляды Коминтерна, Социнтерна и международного Союза Профсоюзов о едином антифашистском фронте. В 1934 г. обе направления международного рабочего движения сделали шаг вперед. Во многих странах был даже заключен договор. В 1934 г. Социнтерн разрешил своим партиям вести переговоры в национальных рамках с коммунистами о едином фронте. В МСП велась дискуссия о задачах профсоюзов.

Венгерская Партия Коммунистов уже в сентябре 1933 г. поняла что успешно бороться с фашизмом только в массовых рабочих организациях — профсоюзов возможно. Поэтому она издала лозунг „Вступить в профсоюзы“.

Борясь за ежедневные требования ВПК сделала большие усилия чтобы выиграть авторитет среди на социал — демократические мыслящих рабочих. В август 1934 г. для руководства единым фронтом был создан Будапештский Комитет Единства, который на деле осуществлял директивы КИ от лета 1934 г. об антифашистской работе профсоюзов. Но достижениям ни органы власти ни правые социал — демократические и профсоюзные лидеры не радовались. С сентября 1934 г. усилилась репрессия против рабочих, требовавших создать единый фронт, в первую очередь коммунистов и оппозиционеров. К концу 1934 г. из-за репрессий и ошибок оппозиции розмах антифашистского единого движения на время пришел к спаду. Не смотря на этого автор устанавливает, что в 1934 г. антифашистский единый фронт сделал шаг вперед.

Статья впервые в венгерской литературе занимается новым подходом ВСДП к проблеме фашизма после победы фашизма в Австрии в 1934 г. Показывает каким образом хотела партия выйти из тупика. Автор доказывает, что партийное руководство ВСДП даже при таких условиях осталась при готовности сотрудничать с провителством и требовало в ведение все общего избирательного права. О кризисе ВСДП говорит, что несколько раз откладывали созыва партийного съезда боясь усиления левых сил, требовавших единый фронт. Большинство партийного руководства ВСДП следуя взглядам Социнтерна даже и в конце 1934 г. не хотела вести переговоры с коммунистами о едином фронте. Некоторые руководители ВСДП выступали не за уничтожение фашистского режима а за выработку некоторых реформ внутри существующей политической системы. Партийное руководство и на этот раз не разбирало специфических отношений в Венгрии и поэтому не могло делать шаг вперед в выработке антифашистской политики социалдемократии.

Статья подробно показывает антифашистскую борьбу в профсоюзах а также значение стачечной борьбы и первомайских демонстраций. В этой борьбе выдающуюся роль играли стоители, кожевники, рабочие деревообрабатывающей промышленности. Автор уделяет внимание разнице между профсоюзами. Подчеркивает значение вызова будапештских касилщиков от 16-ого августа 1934 г.

В заключении устанавливается — правда не без ошибок, что антифашистское движение добилось первых результатов в Венгрии опираясь на профсоюзы. Успех был достигнут в первую очередь коммунистами но и благодаря тому, что коммунисты в своей тактике могли выиграть поддержку части социалдемократических руководителей и организованных рабочих.

Zusammenfassung

Piroska Ördög

BESTREBUNGEN FÜR DIE SCHAFFUNG EINER ANTI-FASCHISTISCHEN EINHEITSFRONT IN UNGARN IM JAHRE 1934

Die Studie versucht in der ungarischen Geschichtswissenschaft zum ersten Mal, die Kämpfe um eine antifaschistische Arbeitereinheit darzustellen, so daß sie dabei alle wichtigen Zusammenhänge und Probleme, die diese Frage betreffen, berücksichtigt. Alle zugänglichen Quellenmaterialien werden benutzt und mit ihrer Hilfe verfolgen wir die Kämpfe der ungarischen Arbeiterklasse für die antifaschis-

tische Einheitsfront von dem Moment der Entstehung an bis zu den ersten Ergebnissen. Die Studie zieht die Taten und Ansichten über die antifaschistische Einheitsfront der beiden Richtungen und der drei internationalen Organisationen der internationalen Arbeiterbewegung (Kommunistische Internationale [KI], Sozialistische Arbeiter Internationale [SAI], Internationaler Gewerkschaftsbund [IGB]) in Betracht und außerdem untersucht sie ihre Wirkungen auf die ungarischen Organisationen (Kommunistische Partei Ungarns [KPU], Sozialdemokratische Partei Ungarns [SDPU], Gewerkschaftsrat [GR]) und auf die einzelnen Fachgewerkschaften in Ungarn. In bezug auf die Arbeitereinheitsfront haben beide Richtungen der internationalen Arbeiterbewegung im Jahre 1934 Fortschritte gemacht. Die KI rief ihre Sektionen auf, auch „von oben her“, also auch mit den Führern der Sozialdemokraten eine Einheitsfront zu schaffen. In mehreren Ländern kam es auch zu Vereinbarungen über die Aktionseinheit. Die SAI hat im November 1934 ihren früheren Verbotsbeschuß widerrufen und ihren Mitgliedsparteien zugelassen, mit den kommunistischen Parteien ihrer Länder in nationalem Rahmen über die Aktionseinheit zu beraten. Auch im IGB wurden über die Obliegenheiten in Verbindung mit der gewerkschaftlichen Aktionseinheit Diskussionen geführt, aber hier steckte man noch in den Anfängen.

Die KPU erkannte bereits im September 1933, daß es — wegen der Eigentümlichkeit des Herrschaftssystems in Ungarn, der verkappten faschistischen Diktatur — nur mittels der Gewerkschaften, die die größten Massen der Arbeiter zusammenfaßten, möglich ist, eine antifaschistische Einheitsfront zustandezubringen und erfolgreich gegen den Faschismus zu kämpfen. Deshalb gab sie die Losung „Eintreten in die Gewerkschaften!“ aus, die soviel bedeutete, daß die Stärkung und Verteidigung der Gewerkschaften gegen die Versuche, die die Einführung eines totalen Faschismus bezweckten, zu den Pflichten der Kommunisten und der oppositionellen Arbeiter gehört. Die Partei unternahm grosse Anstrengungen, um ihren Mitgliedern und den Sympathisierenden die Bedeutung der Gewerkschaften sowohl hinsichtlich der Tagesforderungen als auch des Kampfes gegen den Faschismus verständlich zu machen. Außerdem wollte sie klarmachen, daß der antifaschistische Kampf in den Gewerkschaften einen besonderen Charakter hat, nämlich: der Kampf gegen den Faschismus soll mit dem Kampf für die Tagesforderungen verbunden werden.

Die KPU unternahm große Anstrengungen, daß ihre Mitglieder — dadurch, daß sie an der Spitze des Kampfes für die Tagesforderungen stehen — im Kreise der Arbeiter von sozialdemokratischer Auffassung Ansehen gewinnen und auf diese Weise in die Leitungen der einzelnen Branchengewerkschaften gelangen. Die KPU erzielte in dieser Hinsicht besonders bei den Edelmetall-, Bau-, Leder- und Holzarbeitern bzw. bei den Schneidern bedeutende Erfolge. Um die Einheitsbewegung zu führen, wurde im August 1934 das Budapester Einheitskomitee ins Leben gerufen. Das Komitee folgte in der Führung der Einheitsfrontbewegung den Grundprinzipien der KI. Diese wurden im Sommer 1934 in bezug auf die in den Gewerkschaften zu leistende antifaschistische Tätigkeit ausgearbeitet. Dadurch erreichte die Einheitsfrontbewegung schöne Erfolge. Den Fortschritt sahen weder die Behörden, noch die rechtssozialistischen Partei- und Gewerkschaftsführer gern. Seit September 1934 verfolgten sie in gesteigertem Maße jene Mitglieder, die eine Einheitsfront forderten und ihre Gewerkschaft verteidigen wollten, so vor allem die Kommunisten und Oppositionellen. Ende 1934 kam es zu einem provisorischen Bruch im Schwung der antifaschistischen Einheitsbewegung. Dies ist vor allem den Verfolgungen, aber auch den Fehlern zuzueignen, die die Kommunisten und Oppositionellen in der Praxis begingen. Die ausgesäten Samen fielen aber auf guten Boden. Davon zeugt auch die Tatsache, daß sich das Lager der Kommunisten und Oppositionellen bald nach dem Nachlassen der Verfolgungskampagne wieder verstärkte und es wurde schon 1935 zu einer initiativen Kraft im Kampf, der gegen den Arbeiterkammer-Plan von Gyula Gömbös geführt wurde. Die Studie beschränkt sich nicht auf eine blosse Beschreibung der Ereignisse, sondern sie bestrebt eine möglichst tiefgreifende Analyse der Standpunkte, die sich hinsichtlich der einzelnen Fragen herausgebildet haben. Sie stellt die Widersprüche dar, unter denen sich die antifaschistische Arbeiteraktionseinheit gestaltet hat. So wollte sie das Ziel erreichen, daß die der Wirklichkeit entsprechende Tatsache zum Vorschein kommt: trotz der ungeheueren Schwierigkeiten kam die antifaschistische Einheitsbewegung im Jahre 1934 vorwärts. Dieser Fortschritt war das Ergebnis der Arbeit der Kommunisten und Oppositionellen sowie ihrer Sympathisierenden.

- Die Studie beschäftigt sich als erste in der Fachliteratur damit, wie die SDPU während der Zeit der internationalen Verstärkung des Faschismus, besonders nach dem Sieg des österreichischen Faschismus — dies alles führte zu einer ideologischen und Vertrauens-Krise innerhalb der SDPU — ihren Weg finden wollte. Wir nehmen Rücksicht darauf, wie die Partei jene Krise überwinden wollte, woran sonst die ganze internationale Sozialdemokratie litt, und die in Ungarn noch durch den Umstand erschwert wurde, daß sich die Bestrebungen für die Einführung des totalen Faschismus mit dem Regierungsantritt von Gyula Gömbös weiter verstärkten. Die Verfasserin weist anhand von Tatsachen nach, daß die Führung der SDPU sogar unter solchen Umständen bei der Forderung von Unterhandlungen mit dem Regime beharrte. Die Mehrheit der Führung der SDPU folgte dem zum offiziellen Rang erhobenen Standpunkt der rechtssozialistischen Mehrheit der SAI und sie waren nicht einmal Ende 1934 bereit, mit den Kommunisten über die Aktionseinheit gegen den Faschismus zu verhandeln. Sie traten sogar gegen die Kommunisten auf. 1934 stand die Anfertigung eines sozialistischen Arbeitsplans auch in der SDPU auf der Tagesordnung, aber sie folgte dabei dem Beispiel der sozialdemokratischen Parteien von westlichen, nicht-faschistischen Ländern. Deshalb betrachteten einzelne Führer der SDPU als Ziel des Arbeitsplans nicht die Ausarbeitung eines Kampfprogramms für den Umsturz des faschistischen Systems und der Obliegenheiten danach, sondern sie wollten durch die Zusammenstellung der Reformforderungen innerhalb des Systems einen „Regierungsfähigkeit“ sichernden Arbeitsplan zustandebringen. Die Führung der SDPU wollte ihren Arbeitsplan also auch diesmal nicht aufgrund der Analyse der besonderen Verhältnisse, die die unter dem Faschismus leidenden osteuropäischen Länder und unter ihnen spezifisch Ungarn charakterisierten, zusammenstellen, und daher konnte sie auch nicht in der Ausarbeitung der antifaschistischen Politik der Sozialdemokratie vorwärtskommen.

Mit Rücksicht auf die besonders wichtige Rolle der Gewerkschaften im Kampf gegen den Faschismus führt die Studie die antifaschistischen Anstrengungen in den Gewerkschaften eingehend aus. Sie analysiert, wie es in den Kämpfen um die Tagesforderungen gelungen ist, die Arbeitereinheit, die sich auf den einzelnen Gebieten herausgebildet hat, Schritt für Schritt zu einer antifaschistischen Arbeitereinheit zu erweitern. Es wird analysierend dargestellt, wieviel von diesem Gesichtspunkt aus die erfolgreichen Streiks, die erzielten Ergebnisse in den einzelnen Branchen, die Demonstration am ersten Mai und die Ausnutzung anderer Möglichkeiten bedeuteten. Aus der Studie geht deutlich hervor, daß es die Bauarbeiter, vor allem die Maler und Maurer, ferner die Lederarbeiter, hier in erster Linie die Schumacher sowie Schneider und Holzarbeiter waren, denen im antifaschistischen Kampf eine hervorragende Rolle zukam. Die Verfasserin versäumt während der Darstellung auch die Skizzierung der kaum merklichen Unterschiede zwischen den einzelnen Gewerkschaften nicht. Auf diese Weise trägt die Studie dazu bei, daß über die zeitgenössische Arbeiterbewegung und das tatsächliche Gesicht ihrer Strömungen ein genaueres und vielfarbigeres Bild gegeben werden kann. Die Verfasserin hebt die Bedeutung der Organisationsarbeit der Budapester Malervereinigung und ihrer Aufforderung zur Einheit am 16-ten August 1934 hervor. Ergebnis dieser Arbeit war nämlich der Anschluß von 20 Organisationen an die Einheitsfrontbewegung innerhalb von zwei Monaten. Die Studie geht ausführlich darauf ein, wie die Anhänger der Einheitsfront ihre Kampfmethoden veränderten und wie sie zu ihren Zielsetzungen auch Führer von sozialdemokratischer Überzeugung gewinnen und auch dadurch mit Arbeitern von grösserer Anzahl Kontakt aufnehmen konnten.

Die Studie weist anhand der Tatsachen der täglich vor sich gegangenen Kämpfe nach, daß die antifaschistische Einheitsbewegung in Ungarn — wenn auch nicht frei von Fehlern und Widersprüchen — durch die Erkennung der bedeutenden Rolle der Gewerkschaften in diesem Kampf jedoch vorwärtsgekommen ist. Im Fortschritt spielten die Kommunisten die wichtigste Rolle, obwohl dieses Ergebnis nicht zustandegekommen wäre, hätten sie für ihre neue Taktik nicht einen Teil der Führer sozialdemokratischer Überzeugung und auch Arbeiter gewinnen können, die an ihrer Gewerkschaft festhielten und erkannten, daß die Gewerkschaften für die Verwirklichung der total-faschistischen Pläne der Gömbös-Regierung ein Hindernis bildeten. Das erklärt auch die Tatsache, daß die Regierung nach der Liquidierung der Gewerkschaften strebte. Dementsprechend war die Verteidigung der Gewerkschaften eine Schlüsselfrage der antifaschistischen Einheitsbewegung.